

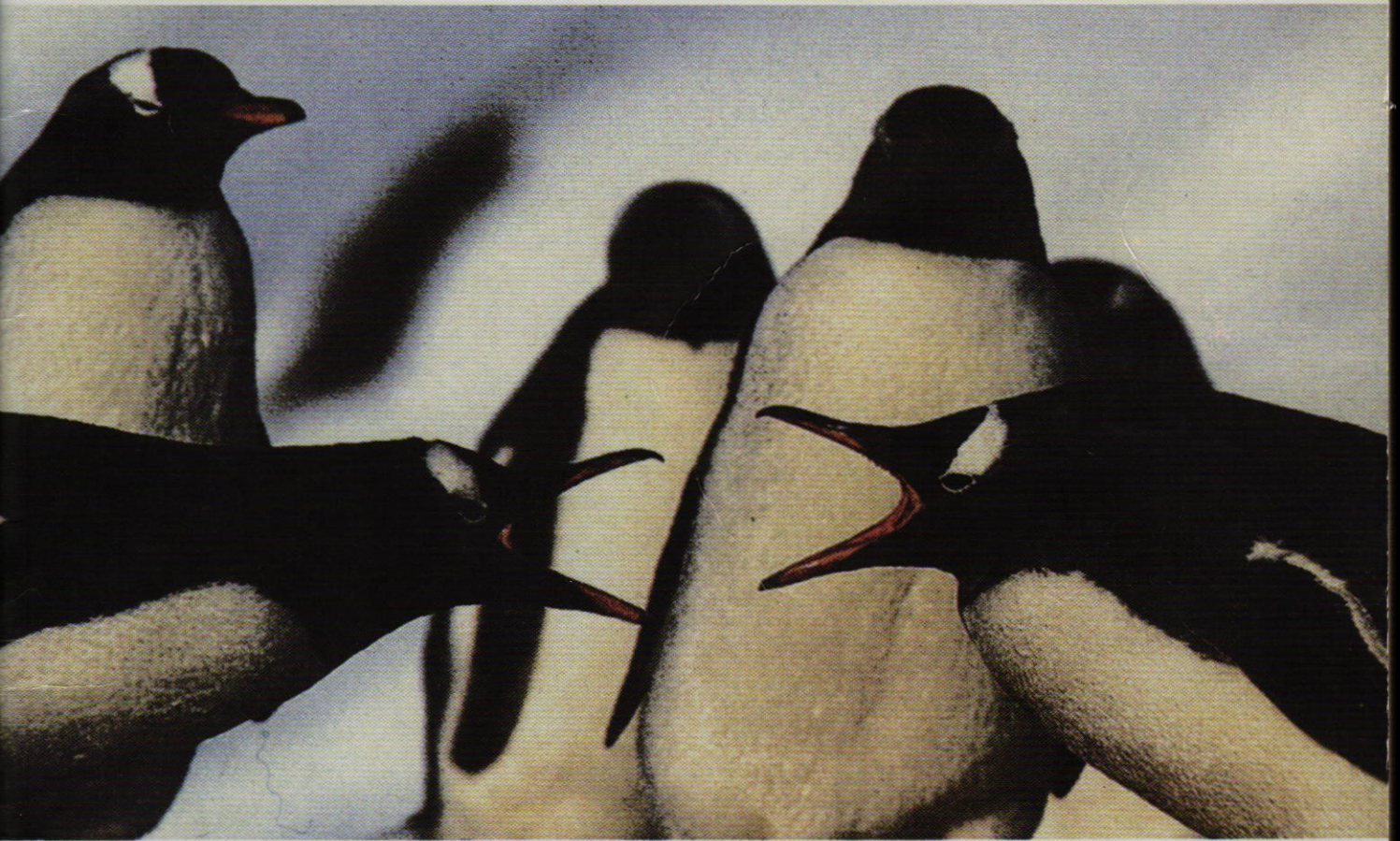
ISSN: 1303 4070

İksir

ekolojik politika

2

ocakşubatmart 2003

içimizdekiler

- hareket et
bu savaşı seyretme!
- bergama'da on bin casus
- amerikan halkı adına
konuşmanızı ve eyleminizi reddediyoruz.
- bu dünyada yaşamak imkansız olmadan!..
- johannesburg zirvesi :
vahşi kalkınmanın sonu ya da
şürdürülebilir yoksulluğun başlangıcı
- enerjimi tükettiniz!
- steril dünyanın baş ağrısı AIDS
- imaj adaletine hakim mi?
- toplum ekolojisi, tarih ve yöntem - I
- baba, ay neyin reklamı acaba ?
ya da kahkahanenin ideolojisi
- edip canseverin patikasında
aşk, kent ve yabancılaşma
- teknolojik bir aygıt: modern devlet
- çiçek dürbünü atelyesi
- kapitalizmin çevresel bunalımı ...
teknoloji tek yanlı mı ?
- bütünleşme mi yoksa içselleşme mi?

içimizdekiler

bu savaşı seyretme,
hareket et!
iksir'den
1

olanlar.. bitenler..
2-4

bergama'da on bin casus
5-7

amerikan halkı adına
konuşmanızı ve eyleminizi
reddediyoruz.
8

bu dünyada yaşamak
imkansız olmadan!..
görmek altan
9-12

johannesburg zirvesi :
vahşi kalkınmanın sonu ya da
Şüdürelebilir yoksulluğun başlangıcı
çiğdem adem
13-17

enerjimi tüketiniz!
emre baturay altınok
18-21

steril dünyanın başağrısı AIDS
ilgün özkaya
22-24

bütünleşme mi yoksa içselleşme mi?
alper ulutaş
25

imaj adalete hakim mi?
ebru beşe
26

“ya şeytan büyük bir güçle aramıza inmiştir,
yahut ekonomi, bilim ve sanattaki ortak
hastalığın nedensel bir açıklaması vardır.”
27

toplum ekolojisi, tarih ve yöntem - I
özgür bulut
göksu deniz
28-30

baba, ay neyin reklamı acaba ?
ya da kahkahanın ideolojisi
fevzi özlüer
31-36

kitap
çevrenin kısa ekonomik tarihi
37

kapitalizmin çevresel bunalımı...
teknoloji tek yanıt mı?
j. bellamy foster
38-41

çiçek dürbünü atelyesi
barbaros ulutaş
42-44

edip canseverin patikasında
aşk, kent ve yabancılaşma
fevzi özlüer
45-47

şiir
katildik
ufuk foya
48

teknolojik bir aygıt: modern devlet
cenk yiğiter
49-55

şair
ararken
zafer ekin karabay
56

İksir Ekolojik Politika Seçkisi, ISSN: 1303-4070, Sayı: 2, Ocak/Şubat/Mart 2003, İksir Topluluğu Adına Sahibi: Erhan Güneş,

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Fevzi Özlüer, Dizgi Mizanpaj: Görkem Altan ve İksir,

Yazışma Adresi 75. Sok. 82/2 06510 Emek/Ankara, PK. 31 06442 Yenışehir/Ankara,

Basıldığı Yer: Karizma Repro Matbaacılık 0 312 229 97 19 • Dağıtım: Pentimento 0 212 293 39 59

http://iksir.tr.cx • e-mail: iksircivire@yahoo.com

çorbada tuzu bulunanlar: barbaros ulutaş, erhan güneş, cenk yiğiter, emre baturay altınok, j. bellamy foster, fevzi özlüer, özgür bulut, ilgün özkaya, görkem altan, alper ulutaş, karl marx, ismail tekeli, onur arslan, ebru beşe, çiğdem adem, göksu deniz, aslı deprem, zafer ekin karabay, ufuk foya

bu savaşı seyretme, hareket et!...

Godot' yu bekliyoruz! Israrla ve sabırla... Godot'yu kuruyoruz ağır ağır, umursamaz bir kuşkuyla. Godot geldi. Oturduk konuştuk "İlk derginizi okudum arkadaşlar" dedi. "Elinize sağlık, fena olmamış; belli ki bir derdiniz var, derginiz var, teknik bazı sorunlar da yaşamışsınız anlaşılır. Arkadaşlara sordum şöyle bir karıştırmışlar; genel olarak beğenilmiş, ne dediğinizi ne yapmaya çalıştığınızı anlamaya çalışmışlar. Ama unutmayın; bir hareket, hele ekolojist bir hareket sadece dergi çalışmasıyla olmaz, bu hamallık gerektirir, yaşamın içinde, gözeneklerinde, sokağında nefes almayı gerektirir. Hem sonra yanlış anlamalara zemin hazırlamamak için daha çok sohbet, direnç, umut gerektirir. Gerçi dergi çıktıktan sonra yine bir şeyler yapmaya çalıştınız; şu 5 Haziran Dünya Çevre Günü etkinliklerini düzenlemeniz, Konur Sokak'a renk katmanız güzeldi; ama yetmez. Duyduğum kadarıyla bazılarınız "neden ortak faaliyet yürüttüğümüz TMMOB bu işe yeterince asılmadı" diye hayıflanmış. Sonra yazın ekoloji seminerlerinizi takip ettim. Medetsiz zirve tırmanışınızı, Şarap Üretim Atelye çalışmanızı, ehh! Güzeldi... Bir türlü dergi için toplantı alamadığınız da gözümünden kaçmadı. Demek ki bu iş daha ortak bir kaygıya dönüşmemiş. Ulaş Avşar' ın Ekolojik Arıcılık Faaliyetleri ile bir açılım sağlamışsınız diyorlar sonra. Bir de şu Ankara' da yaratmaya çalıştığınız "Ekoloji Kolektifi" de pek anlayamamış. Her Pazartesi İthake'de seminerler düzenliyorsunuz, nedir bu iş diye sordum sorduğum! Çok da parlak bir fikir değil hani! Anladığım kadarı ile Ekoloji alanında özcesi 'Kentleşme, Tarım, Enerji, Kalkınma, Ekoloji felsefesi...' üzerine ortak bir dil, politika üretmeye çalışıyorsunuz;

ne diyeyim, kolay gelsin. Sonra Gençlik Servisleri Merkezi'nin organize ettiği Bilgi Fuarı'nda stand açıp gönüllü katılımcılara ulaşmaya çalışmışsınız, güzel. Bir de 'savaşa hayır' takvimi çıkartmışsınız, iyi... Fakat yetmez. Siz de yetmediğini fark edip şu 'savaş' teranesine karşı 1 Aralıkta İstanbul' da (22 Aralıkta da Ankara'da) mitinge katılmışsınız. Genel olarak mitingler cılızmış; ama İstanbul' da denizi görmek, martılara simit atmak, keyifliymiş. Bakın "bu 'iş' öyle sabah mitinge akşam sahile gitmekle olmaz" diyorlar, artık bilemem. Siz de ikinci sayıda genel olarak yabancılaşmış toplumun ikilemelerine, özel olarak da savaşa vurgu yapmışsınız. Dergideki yazıları okudum. İnsan ile doğa arasındaki çelişkinin özel biçimi olarak günümüzde emek ile sermaye arasındaki çelişkiye ve bunların görünümüne dikkat çekmişsiniz. Bir yanda Barış, Doğa, Emek, Ezilenler, yok olan kültürler, Erzincanlı Bekçi Sırrı, Bergama Halkı -yani hayatın iksirleri-; diğer yanda da Savaş, Kapitalizm, Sömürü, Çok Uluslu Şirketler, Kar Hırsı, Arçelik Robotu var demeye getirmişsiniz. Şimdi ben şunu anladım; Barışla Savaş, Doğa ile Kapitalizm, Eşitlik ve Özgürlük ile de Sömürü uzlaşmaz bir çelişki içinde; kısacası savaş halinde, siz de safınızı belirlemişsiniz, hareket edin diyorsunuz. Bak, bak!.. Bu kadar ağır lafın, 'yüksek siyasetin' altından kalkabilecek misiniz, göreceğiz. Ama neyse, hayırlı uğurlu olsun, ben şimdilik ayrılıyorum. İsterseniz birlikte gidelim, Gregor Samsa ile bir randevum var. Satranç oynayacağız; tabii hamleleri yapacak iradeniz varsa; hadi buyurun, gidelim.."

iksir'den

**10 bin yıl önce yaratılan kent kültürü
ve çevre duyarlılığı: Aşıklıhöyük**

En eski yerleşim birimlerinden biri sayılan Aşıklıhöyük'teki kazılar, 10 bin yıl önce insanların, çöplerini özel alanlarda biriktirdiklerini ve yakarak imha ettiklerini ortaya çıkardı. Aksaray'ın 25 kilometre güneydoğusunda Kızılkaya Köyü sınırları içindeki Aşıklıhöyük, aynı zamanda dünya tarihinin birçok ilklerinin de bulunduğu yer olma özelliği taşıyor. Kazıların onursal başkanı Prof. Dr. Ufuk Esin, yaptığı açıklamada şunları söyledi. "10 bin yıl önce düzenli ve temiz bir yaşamın olduğunu yapılan kazılardan kolaylıkla anlıyoruz. Çöplerin binlerce yıl önce belli noktalarda imha edilmesi ilginç. Höyükte, bugün İstanbul'dan daha düzgün bir yerleşme olduğunu söyleyebiliriz. Mahalle yapılarının düzgün bir şekilde birbirini tekrarladığını ve düzgün yollarla ayrıldığını hayretle görüyoruz. Sistemde en ufak bir değişiklik yok. Burada altı metre genişliğinde, iki otomobilin sığabileceği çakıl taşlarıyla döşenmiş bir caddenin bulunması, insanların imar anlayışı hakkında bize bir fikir veriyor. Çünkü, Selçuklularda bile yolların genişliği dört metreyi geçmiyordu."

Munzur'uma dokunma

İlk başvurusu 1999 yılında yapılan ama o yıl OHAL Kanunu gerekçe gösterilerek yasaklanan Munzur Kültür ve Doğa Festivali'nin bu yıl üçüncüsü düzenlendi. Festivalin ilk gününde düzenlenen konsere katılan onbinlerce kişi "Munzur'uma dokunma" diyerek Munzur Vadisi'ne sahip çıkarken, OHAL'in kaldırılmasını da sevinçle kutladılar. Festival Tertip Komitesi adına konuşan Genel-İş Tunceli Şube Başkanı Hasan Çiçek, bu yılki festivalin Munzur Vadisi'nde yapılmak istenen barajlara karşı düzenlendiğini belirtti. Barajların Tunceli ve Munzur Vadisi'nde bulunan doğa güzelliklerini yok edeceğini belirten Çiçek, uluslararası sermayenin politikaları doğrultusunda hareket edilmesini eleştirdi. Konuşmaların ardından ise Grup Kardelen, Cemal Demir, Koma Asmin, Tolga Sağ, Erdal Erzincan, Yılmaz Çelik, Suavi konser verdi, Şükrü Erbaş'ın ilgiyle dinlenen şiir dinletisinden sonra Tevfik Taş'ın "Ak Munzur Ak" konulu sinevizyon gösterimi beğeni topladı. Taş, Tunceli'nin kültürel mirası üzerinde oynanan oyunların yanı sıra Munzur Vadisi üzerinde yapılmak istenen barajların yapılma gerekçelerini anlattı. Ali Atak, Aysun Kaynak, Mücahit Emrecik, Songül Şirin'in yaptıkları taş heykeller beğeniyle izlendi. Munzur Vadisi Doğal Yaşamı Koruma Derneği de "Munzur'uma dokunma" adlı imza standı açtı.

Menderes ölüm kusuyor

Ödemiş yakınlarındaki Bozdağ'dan doğarak, Selçuk'un Pamucak sahillerinde denize dökülen Küçük Menderes'teki kirlilik, tehlike sınırlarına dayandı. Kiraz, Ödemiş, Tire ve Bayındır ilçelerindeki sanayi kuruluşlarının kimyasal atıklarını, belediyelerin de kanalizasyon atıklarını boşalttığı 145 kilometre uzunluğundaki nehirdeki balıklar ölmeye başladı. Bir zamanlar içilebilen nehir suyu şimdi sulanan tarlalardaki ürünleri bile kurutuyor. Nehirde incelemelerde bulunan Ödemiş Belediyesi Zabıta Müdürü İbrahim Ahmetçik, "Su zift gibi akıyor. Sebze, meyve bahçeleri, pamuk tarlaları kuruyor. Son yıllarda beş yıldızlı otellerin peş peşe açıldığı Pamucak sahiline dökülen bu zift, çevre katliamı yaratıyor" dedi.

Nükleer santral inşası yeniden gündemde

Yeni doğalgaz santralleriyle 2006 yılına kadar çözülen elektrik sıkıntısının ardından, yıllardır projeksiyonlarda bulunmasına rağmen bir türlü gerçekleştirilemeyen nükleer santral, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) gündeminde yer alıyor.

Aylık Siyasi bir gazete olan
Yeşil Gazete'nin ilk sayısı çıktı.
İrtibat için yesilgazete@yahoo.com

Toplumsal Ekoloji Dergisi'nin 2. sayısı çıktı.

Ankara Ekoloji Kolektifi kuruldu.

Ankara Ekoloji Kolektifi, Ekim 2002'de ekoloji ve çevre adına ortak bir dil geliştirmek amacıyla kuruldu.

Kolektif, her pazartesi Bayındır sok. İthake Kültür Evi- Kızılay adresinde, saat 18.00'da toplanıyor. Toplantılar bir önceki hafta toplantısında karar verilen dosya konuları üzerinden tartışma veya sunumlar, grup içi seminer çalışmaları şeklinde devam ediyor. Şu ana kadar yürütülen tartışmalar tarım politikaları, Türkiye çevre hareketleri, kent ve kültürü, Cumhuriyetten günümüze kadar Ankara'nın geçirdiği planlama deneyimleri, doğal hayat ve biyolojik çeşitlilik, güncel tartışmalar ekseninde. 2003 yılı içerisinde tartışmalar ve seminerler dizisi devam edecek. Haberleşme grubuna üye olmak için adres, toplantılara katılmak için adres her pazartesi (saat 18.00'da) Bayındır sok. İthake Kültür Evi- Kızılay

Danıştay 10. Dairesi, baz istasyonların kuruluş ve denetlenmesine ilişkin yönetmeliğinin yürütmesini durdurdu.

Antalya Barosu, Antalyalı bir yurttaşın, baz istasyonlarının 'kanserojen etkisini' gerekçe göstererek yaptığı şikayet üzerine Danıştay 10. Dairesi'nde, '10 Khz-60 Ghz Frekans Bandında Çalışan Sabit Telekomünikasyon Cihazlarından Kaynaklanan Elektromanyetik Alan Şiddeti Limit Değerlerinin Belirlenmesi, Ölçüm Yöntemleri ve Denetlenmesi Hakkında Yönetmeliği'nin iptali ve yürütmesinin durdurması talebiyle dava açtı. Başvuruyu inceleyen 10. Daire, baz istasyonlarının 'sağlık ve çevre üzerindeki olumsuz etkisini' göz önünde bulundurarak, bu alanları içeren konularda hazırlanacak bir yönetmeliğin Ulaştırma, Çevre ve Sağlık Bakanlıkları ile ortak olarak hazırlanarak, yine ortak olarak yürürlüğe konulması gerektiğine hükmetti. Daire, bu gerekçelere dayanarak söz konusu yönetmeliğin yürütmesini durdurdu.

Türkiye Enerji Forumu

İkincisi İstanbul Çırağan Sarayı'nda 11-12-13 Aralık 2002 tarihlerinde düzenlenen TÜRKİYE ENERJİ FORUMU, Özel sektör temsilcilerini, üniversiteler ve devlet kurumlarını buluşturdu. Forum süresince, katılımcılar Türkiye'nin enerji sektöründeki sorunları ve çözüm önerilerini tartıştılar. Ana oturumların dışında, 10 ayrı çalıştayda süren toplantılar boyunca Forum, enerji sektörünün bir araya gelmesini sağladı.

Ekrem Akurgal'ı kaybettik.

Türk ve dünya arkeolojisinin en önde gelen arkeologlarından Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal 'ı 2 Kasım 2002 günü yitirdik. Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal 30 Mart 1911'de İstanbul'da doğdu. İstanbul Hukuk Fakültesi'ne devam ederken devlet arkeoloji bursunu kazanarak 1932'de Almanya'ya gitti. 1934 yılında Soyadı Yasası çıkınca, ailesinin lakabı olan "Dizdar" yerine; Sümercede Büyük Su Ülkesi anlamına gelen ve bir Sümer kral adı olan Akurgal (A = Su, KUR = Ülke, GAL = Büyük)'ı kendine soyadı olarak seçti. Berlin Üniversitesi'nde 1940 yılına kadar ünlü arkeolog Gerhart Rodenwaldt 'in yanında klasik arkeoloji öğrenimi aldı. Türkiye'ye döndüğünde, "yazılı tezle doçent olan" ilk kişi unvanını elde etti. Anadolu arkeolojisiyle ilgili yayımlanmış kitapları derleyerek arkeoloji kitaplığı kuran Akurgal, 1948'de kazılarına başladı. 91 yıllık yaşamının 70 yılını, araştırma, arkeolojik kazı ve restorasyon çalışmalarına veren değerli bilim adamı, vasiyetinde ilk kazı çalışmalarını başlattığı Bayraklı'ya gömülmek istiyordu.

II. Ulusal Peyzaj Mimarlığı Öğrenci Sempozyumu 27/28 Mart 2003'te Ankara'da

PEMÖT (Peyzaj Mimarlığı Öğrenci Topluluğu) tarafından ikincisi düzenlenecek olan II. Ulusal Peyzaj Mimarlığı Öğrenci Sempozyumu, PEMÖT'ün Ankara birimi olan ANKARA PEMÖT sorumluluğunda; Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü ve Peyzaj Mimarları Odası'nın katkılarıyla 27-28 Mart 2003 tarihinde Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dekanlığı'nın Konferans Salonu'nda gerçekleştirilecektir.

Sempozyumun tek başına bir konusu olmamakla birlikte; gerek mesleki gerekse de genel eğitim sorunları ve çözüm önerileri ve staj konuları tartışılacak ağırlıklı başlıklardandır.

İletişim için:
Özgür YERLİ 0 536 499 22 69
Zeynep ÜNVER 0 535 891 34 14

Satılık yaban hayatı

Worldwatch Enstitüsü'nün "Dünyanın Durumu" adlı raporuna göre: KAPLAN: Canlı kaplanlar, evcil hayvan ticaretinde birim başına 15 bin dolar getirirken kaplan postları moda ürünleri ve aksesuar olarak 10 bin dolar veya daha fazla para etmektedir. Toz haline getirilmiş kaplan kemiği ve parçaları, geleneksel tıpta kullanılmaktadır. 1900 yılından itibaren, küresel kaplan nüfusu azalarak 5000-7500 hayvana düşmüştür. Sekiz alt türün üçünün soyu şimdiden tükenmiştir. DEV PANDA: Moda ve aksesuar endüstrisinde değer gören tek panda postu karaborsada 100 bin dolar etmektedir. Doğada sadece 1000 (bin) panda kaldığı düşünülmektedir. FİL: Fildişi özellikle Japonya'da heykel ve mücevher yapımında kullanılmaktadır. Geçenlerde Mısır'da bulunan 78 fildişinin piyasa değeri 200 bin dolardan fazlaydı. GİNSENG KÖKÜ: Asya ve başka ülkelerde sağlık verici tonik olarak kullanılmaktadır. Asya'da yetişen bir ginseng kökü, yılda kilo başına 10 bin dolar kadar yüksek fiyat getirmektedir. Her yıl Rusya'dan 600 kg. ginseng kaçırılmaktadır. En yaşlı Amerikan ginseng kökleri ise Çin'de 30 bin dolar kadar yüksek fiyatlar getirmektedir.

Vaimaca Peru anavatanında.

Uruguay hükümetince 1833 yılında çok zengin bir Fransız işadamına 'satılan' ülkenin son Kızılderili şeflerinden Vaimaca Peru'nun Paris'te bir müzede saklanan naaşının kalıntıları, 20 Temmuzda başkent Montevideo'da düzenlenen cenaze töreniyle ulusal kahramanlar mezarlığında toprağa verildi. 169 yıl önce Uruguay'daki bir hapishaneden üç Kızılderili'yle birlikte kafese konularak Fransa'nın başkenti Paris'te 'sergilenen' reis Peru, Fransa'ya gelince hiçbir şey yemez olmuş, buna rağmen birkaç ay daha yaşayarak Kuzey, Orta ve Güney Amerika Kızılderililerine her türlü zulmü yapmış ve sömürmüş Avrupa'nın toprağında ölmüştü. Vaimaca'nın yanındaki üç Kızılderili'den, doğa büyücüsü hekimin de şef Vaimaca gibi açlığı tercih ederek yaşamına son vermesiyle 'Sirk müteşebbisi' Fransız işadamı, kalan iki esiri, Kızılderili kadınla savaşçı eşini bir sirke satmış, talihsiz kadın, sirkte hayvanlardan beter koşullarda bir bebek dünyaya getirmesine rağmen 1834'te veremden ölmüştü.

ayaklarına kan bulaşmış olmasına aldırmadan...

Nijerya'da düzenlenmesi planlanan 2002 Dünya Güzellik Yarışması, evlilik dışı çocuk sahibi olduğu için recm cezasına çarptırılan Emine Laval'ın kurtarılması amacıyla bazı güzeller tarafından boykot edildi. 30 yaşındaki Laval, 2002 Ağustos ayında kuzeydeki Kano eyaletinde görülen davada, şeriat mahkemesi tarafından, 'zina' nedeniyle recm cezasına çarptırılmıştı. Mahkeme, Vesile adlı bir kız doğuran Laval'ın suçunu sabit görmüş, Laval'ın gösterdiği baba adayysa 'ilişkiyi gören dört şahit bulunamadığı için' beraat etmişti. Türk temsilcisi Azra Akın'sa protestoya yönelik çağrılara olumlu yanıt vermedi. Yarışmanın başka bir ülkeye alınması gündeme gelince, hükümet cezanın kaldırılması sözünü verdi, ancak daha sonra yerel bir gazetede 'Hazreti Muhammed yaşasaydı güzellerden birini alırdı' cümlesi üzerine ülkede Müslüman-Hıristiyan çatışması çıktı. Olaylarda 220 kişi hayatını kaybederken, 1000'den fazla kişi de yaralandı. Yaşanan olaylar üzerine organizasyon Londra'ya alınırken, bazı yarışmacılar yaşanan olaylar yüzünden yarışmayı protesto ettiğini açıkladı. Aleksandra Sarayı'nda 92 ülke temsilcisinin çektiği yarışmada birinciliği Türk temsilcisi kazandı. Organizasyonun ev sahibi olan Britanya, yarışmayı yayımlamayı reddetti. (Dergi basıma hazırlanırken son dakika haberi: İran'da muhafazakâr kanadın denetimindeki yargı, zina davalarında uygulanan taşlanarak ölüm cezasının (recm) kaldırılmasının önünü açtı. Meclise recm cezasının kaldırılmasını öngören yasa tasarısı sunan 11 kadın vekilden Cemile Kadivar, yargı erkinin yargıçlara recm yerine hapis ya da para cezası verilmesine dair fetva gönderdiğini kaydetti. Fetva, yargı erkinin onayı verdiği, tasarının meclisten geçtikten sonra yargı erkine takılmayacağı anlamına geliyor.)

WHO'nun 2002 Dünya Sağlık Raporunun ardından.

Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) yayımladığı 'Dünya Sağlık Raporu 2002'ye göre "Her yıl ortalama 56 milyon insan ölüyor. Bunların 23 milyonu 'önlenebilir' vakalar." Raporda 25'i aşkın önlenebilir sağlık tehdidinden küresel çapta en önemlileri 'zayıflık, korunmasız cinsel ilişki, yüksek tansiyon, tütün, alkol, sağlıksız su, yüksek kolesterol, demir eksikliği ve obezite' olduğu belirtilmiş. Buna göre Zayıflık 2000'de 1.8 milyonu Afrika'da olmak üzere 3.4 milyon insanın ölümüne, kötü beslenme ise gelişmekte olan ülkelerdeki bütün çocuk ölümlerinin yarısından fazlasına yol açtı.

Dünya Sağlık Örgütü rakamları sadece geçtiğimiz yıl 3 milyon insanın yaşamını AIDS nedeniyle yitirdiğini ortaya koyuyor. Salgının başından bu yana ölen insan sayısı ise 25 milyon. Bu rakam İsviçre'nin nüfusunun üç katından fazla. Bulaşmanın en yoğun olduğu kıtalar, 28,5 milyon HIV'li nüfusla Afrika. Acı olan, Afrika'da sadece 50 000'den az insanın virüse etkili olan ilaçları kullanabilme şansının bulunması. Güney Afrika'da gebe kadınlar arasında HIV-virüsü taşıyanların oranı 2000 yılında % 24,5'a ulaştı.

Prestij kaybettirdi...

Altı gün boyunca Atlantik Okyanusu'nun İspanya açıklarında sürüklenen Liberya merkezli 'Mare Shipping' adlı şirkete bağlı 'Prestige' adlı petrol tankeri, İspanya'nın kuzeybatısında, 244 kilometre açıkta ikiye bölündükten sonra battı. 70 bin ton petrolle birlikte denize gömülen 26 yıllık tanker, balıkçılıkla geçinen, istiridyeleri, ahtapotları ve yengeçleriyle ünlü Galiçya'da yaşamı felç etti. Tarihin en büyük petrol kirliliği afeti olarak anılan (1989'da Alaska'da batan) Exxon Valdez tanker kazasında bile 'Prestige'dekininki ancak yarısı kadar petrol denize karışmış, 250 bin kuş ve daha binlerce hayvan ölmüştü. Tankerin batışıyla ilgili olarak İspanyol ve Britanya, birbirini deniz yolu güvenliğini ihmal etmekle suçladı.

bergama'da on bin casus

İKSİR'in ilk sayısında Bergama Hareketinin avukatlarından Senih Özay'la bir röportaj yapmıştık. Röportajın sonunda kendisine şu soruyu sormuştuk. "Pekii, Necip Hablemitoğlu'nun "Alman Vakıfları ve Bergama Dosyası" adlı kitabında öne sürülenler? Kitapta, Almanya'nın, Türkiye'de Alman vakıfları aracılığıyla espionaj (ajanlık) faaliyetleri yürüttüğü, Bergama'daki altının çıkartılması konusundaysa 100 tonun üzerinde altın stoku bulunan Türkiye'nin, altın ithalatının büyük bir kısmını kendisinden yaptığı için bölgede altın çıkartılmasını istemediği belirtiliyor. Bu nedenle FIAN adlı gıda örgütü merkezli Alman vakıflarının destek olduğu bir direniş örüldüğü ve FIAN'ın da bu iş için Birsal Lemke'yi seçtiği ve diğer yerli işbirlikçilerin de yaratılan kamuoyu sayesinde bunu başardığı iddia ediliyor. Bergama hareketinin FIAN ve Alman vakıflarıyla ilişkisi ne düzeyde oldu ve iddiaları nasıl değerlendiriyorsunuz?" Senih Özay'ın yanıtı ise şu olmuştu. "On iki-on üç yıldır, Bergama'daki hareketin, hukuksal sivil itaatsizlik yoluyla oluşturduğu kamuoyu desteği ve medyatik başarısı firmanın büyük zararına neden oldu. Başbakanı yazdıkları özel mektuplar var: 'Sayın Başbakanım, bizim, her gün yüz bin dolar zararımız var. Ne oluyor efendim?' diye. Bizim mücadelemizle Bergama'dan elde edeceği kazancı, şu anda kaybetmiş gözükürken firmanın bir formül araması gerekiyordu. Daha iyi genel müdür, daha iyi avukat, daha iyi halkla ilişkiler, daha iyi milletvekili, daha iyi nüfus... Bu yüzden, gazeteden kesilen ne kadar kupür varsa, ne kadar TV görüntüsü varsa bir odaya doldurdular ve bu yetenekli beyefendiyi çağırdılar. Dediler ki: "Bu odadaki gazete kupürlerini alt alta, üst üste yapıştırın bir kitap yazın." Bu beyefendi de odaya girdi, makasla gazete kupürlerini kesti kesti yapıştırdı. Tabii ki bilim adamı kimliğini de kullanacağı için: "Amerika, CIA muhtemelen vardır ve yönetiyordur. Almanya'nın geçmişte de, Türkiye'yi etkilediği görülmüş. Neden olmasın?" Nasıl olur bu iş? Vakıflar aracılığıyla olur. Kimdir bu vakıflar? Adenauer, Ebert ve Böll Vakıfları. Bu vakıflardan bir tanesi yeşillerin, bir tanesi Hıristiyan demokratların, diğeri de sosyal demokratların. Ben yeşiller geleneğinden geldiğime göre kimle tanışırım? Yeşiller Partisi'yle. Kimle? Cem Özdemir'le. Ki tanışıyorum. Ama, ne yazık ki Bergama dosyası bu Alman vakıflarıyla tanışmadı. Bergama dosyası, bunlarla ilişki kurmadı. Bergama dosyası, hiç bir Alman vakfından para almadı. Bütün bunların hepsiyle bağlantılı olan benim. Devlet Güvenlik Mahkemesi'ne dilekçe yazdım. İfademi almadan çözemeyiniz diye belirttim. Ha, biz ne yaptık? Tesadüfen Petra Sauerland isimli FIAN'ın başkanı bayanla tanıştık. Nasıl tanıştık? Eşi Mesut sayesinde. Kendisi Bodrum'da doktor. Onlara dedim ki: "Siz, insan hakları ve gıda örgütüsünüz. (Küçük ha, bizim Türkiye'deki Güvercin Severler Derneği kadar küçük. 1500 tane üyesi var.) Üyelerin, Türkiye'deki gerekli yerlere mektup yazabilirler mi?" Nitekim, onlar da Başbakanı mektup yazdılar.

"Sayın Valimiz, mahkeme kararının uygulanmayışı sebebiyle yörenin zeytin varlığı zor durumda. Biz, dayanışma içindeyiz. Lütfen yapmayın." Eee yani, ben de yapabiliydim. Hablemitoğlu gelse "Senih Kardeş, Almanya'daki işçilerimize reva görülen bir çılgınlık var." dese; ben, yine, gidip Petra'yla bu evrensel değerlere ve insanlığa ters olan duruma karşı mücadele edebilirim. Alman Başbakanına mektup yazabiliriz. Dolayısıyla bu iddiaları ciddi bulmuyorum. Bunları; provoke edelim de bu mücadele lekelensin, karalansın, çamur olsun ibaret görüyorum. Hakikatten, Hablemitoğlu bunu kötü bir iş için yapmış olabilir; ayrıca, böyle ajan faaliyetleri de oluyor olabilir. Fakat, bunu ortaya çıkarmak gerekli. Tabii, Hablemitoğlu'nun kitabı, ne yazık ki, az da olsa etkili oldu. Fakat, kitabın bir müddet sonra etkinliğini yitireceği inancındayım. Bergama hareketinde hiçbir Almansal, vakıfsal, ajansal yardımın olmadığını; herkesin, tamamen, kendi inisiyatifleriyle hareket ettiğini görecektirler. Gelişmeler ise hiçte Senih Özay'ın temennileri doğrultusunda olmadı. Röportajdan sadece 5 ay sonra, dönemin DGM savcısı Nuh Mete Yüksel tarafından bir iddianame hazırlandı. İddianamenin kaynak kitabı ise geçtiğimiz günlerde öldürülen Hablemitoğlu'nun "Alman Vakıfları ve Bergama" kitabıydı. İddianameye göre 15 sanık 'Legal ajanlık faaliyeti yürüterek, Ceza Kanununun 171. maddesi uyarınca "gizli ittifak" oluşturarak suç işlemişlerdi.' Türkiye'nin bütünlüğü ve Cumhuriyet aleyhine 'legal casusluk' faaliyetinde bulunmaktan haklarında dava açılan Türkiye'deki Alman vakıfları yöneticileriyle, Bergama hareketinin sözcü ve avukatlarından oluşan 15 sanığın yargılanmasına bu iddianame doğrultusunda başlandı. İddianamede Sekizi Alman 15 sanığın 15 yıla kadar hapsi isteniyor. 1 No'lu DGM'de başlayan ve 11 sanığın katıldığı davada 150'ye yakın avukat görev aldı. Türkiye genelinden yaklaşık 2000 avukat davanın sanıklarından İstanbul Barosu eski Başkanlarından Yücel Sayman'ı savunmak için vekaletname çıkardı. Duruşmayı AB Türkiye Temsilciliği'nin görevlendirdiği Sema Kılıçer, TMMOB, İnsan Hakları Vakfı, İHD, Almanya'nın Ankara Büyükelçilik Müsteşarı Clemenz Von Götzin ve İKSİR'in de aralarında bulunduğu bir grup izledi.

DGM Başkanı Orhan Karadeniz, yabancılar için mütercim-tercüman görevlendirdi. Mesleği avukatlık olan sanıkların bakanlıktan izin almadan yargılanamayacağına dikkat çeken sanık avukatları, davaya esas alınan 'gizli ittifak' suçuna ilişkin TCK 171. maddenin de Anayasa aykırı olduğuna karar verilmesini istedi. Suçlamayı reddeden sanıklardan Oktay Konyar ve Senih Özay 'ın savunmaları not alabildiğimiz kadarıyla kısaca şöyleydi:

"Oktay Konyar: Bizler yargı kararları uygulansın diye kadınlarımızın bileziklerini satarak 12 yıl mücadele verdik. Herkesi bu konu üzerinde düşünmeye sevk ettik,

bunu başardık, kırmadık, dökmedik. Yalnız ben değil, biz Bergama'da 10 bin tane casusuz Türkiye' de rant adına nelerin yapıldığını, saygın müsteşarların, bakanların karşınıza çıkıp ellerini yüzlerine kapatarak, cezaevlerine gönderildiğini gördük. Böylesine bir ortamda yurttaşın, kazandığı yargı kararlarını hayata geçirmek gibi bir sorumluluğu vardır. Yurttaş, evlatları ile ilgili talepleri dile getirmeyi becermelidir. Şiddete başvurmadan, suç işlemeden demokratik taleplerini devletine, hükümetine anlatmalıdır. Bu, yurttaş olmanın gereğidir. Şimdi yargı kararları uygulanmıyor. Yargı kararları uygulanmayan bir ülke, hukuk devleti değildir. Biz yurttaş olarak, hukuk devletinin temel ilkelerini 12 yıldır yürüyerek hayata geçirmeye çalıştık. İnanılmaz bir enerji ile yaptık bunu. O kadar güzel şeyler yaşadık ki; yaşım bir elverse bunları bir daha yapardım. Bir kere ben ajan değil, onurlu bir yurttaşım. Bundan da gurur duyuyorum. Ülkem şiddet istemiyor, biz bundan çok zarar gördük. Köylüler olarak dedik ki biz öyle bir şey yapalım ki dünyaya örnek olalım. Biz şiddet içermeyen bir yöntem olarak, 12 yıldır yargı kararları uygulansın diye yürüdük. Yüksek yargı kararları uygulanmadığı gibi karşımıza geçip bizi ajanlıkla suçladılar. Çocuklarıma ajanlık miras kaldı. Kurtuluş savaşını yaparken efendiydik; şimdi bu benim hayatım, burada ben yaşıyorum; mahkeme kararları var, korktum deme hakkımı kullandığımızda ajanlıkla suçlanıyoruz.

İddianamedeki suçlamayı kabul etmiyorum. İstiyorum ki bu ülkenin yurttaşları yargı kararlarının hayata geçirilmesinde taraf olsun. Korkmasın; bedel ödesin, suç işlemez, şiddete başvurmasın ve Cumhuriyetin temel ilkelerini savunsun. Cumhuriyetin temel ilkelerini savunurken şimdi ajanlıkla suçlanıyorum. Şurada birlikte yargılandığımız Alman yurttaşlarına bakıyorum, ben hiçbirini tanımıyorum, ama ajanlıkla suçlanıyorum. Nasıl ajanlık bu! Nasıl bir bağdır bu!..Bize hangi yardımda bulunmuşlar? Bizim orada topraklarımız yok mu? Bizim orada zeytinliklerimiz, bağlarımız yok mu?Bu topraklar bizim diyemez miyiz? Bugün bizim başımıza gelenler yarın demokratik hak arayanların da başına gelecektir. 'Direnmek', onurlu ve namuslu bir vatandaş olmanın temel ilkesi olmalıdır.

Senih Özay: (...) Bir kere ben casus masus değilim, bu Bergamalılar da casus masus değil. Ama illa casusssak, ben doğanın, çiçeklerin, kadınların, kuşların casusu olduğumu iddia ediyorum; çünkü bir t- cetveli gibi bu tarafta işadamları, yetkilerini aşan bürokratlar, hükümetler var; bu tarafta kadınlar var, çocuklar var, kuşlar var, doğa var. İşte savaş bu! Bir kere bana kişilik olarak; değil Almanlar, Ruslar, şu Bergamalı köylüler bile emir veremezler. Alman vakıfları ile ilgili sayın Hablemitoğlu bir tez hazırlar. Adı: Alman vakıfları. Sonra efendim Bergama da altın madeni çıkartmaya çalışanların kulisi ile kitabın adı "Alman Vakıfları ve Bergama" haline geldi. Bunları nereden biliyoruz: Bergama' da Eurogold iken Normandy, oradan da Newmonth olan dünyanın en büyük altın firmasında müdürlük yapan şahıs, firmadan ayrıldıktan sonra gerçekleri konuşmaya başladı. İzmir barosu bu beyefendiyi bir panele davet etti ve bu panel kamerayla kaydedildi. Şimdi biz hiçbir Alman vakfı ile işbirliğine girmedik panel düzenlemedik, ortak faaliyet yürütmedik. Ama bir tek FİAN' ın bazı üyeleri ile tanıştık. FİAN' ın başkanı da Petra, Petra' nın kocası da doktor

Mesut. Mesut aracılığı ile kendisi ile tanıştım. Konuştuk. Dedim ki: Mahkeme kararları Türkiye' de uygulanmıyor. Türkiye' nin Çevre bakanına, valilerine, başbakanına mahkeme kararlarını aktarın. Mahkeme kararlarının uygulanmayışını aktarın dedik. Bizim ajanlığımız bu. Casuslukla ilişkimiz bu kadar.

Bergama 'daki mücadeleye ben 10 yılı aşkın bir süredir avukatlık yaptığım için bunun hukuki hikayesini anlatmalıyım: G. Afrika'da altın çok derinlere indi, maliyet arttı. Firmalar altını ucuza mal edecek ülkeler aramaya başladılar. Ankara bu firmalar sıcak baktı. Ankara'dan ihale kaptılar Henüz ben de çevreci idim ama Kütahya da siyanür ile altın çıkarıldığını bilmiyordum. Bu sürecin Bergama'ya yansıması ise şöyle olmuştu. Bu Bergama'daki kuyular kazılıyor, altın çıkarılmaya çalışılıyor haberinden sonra bu konu bir avukat aracılığı ile İzmir Barosuna çevre komisyonunun önüne geldi. Bunun üzerinden incelemeye başladık. Konuyu araştırdıkça dünyadaki gelişmeleri gördükçe karşılaştığımız tablo ürkütücüydü. Bunu üzerine köylü arkadaşlar buna karşı çıkar mısınız, yaşama hakkınız- anayasa m.17-, sağlıklı bir çevrede yaşama hakkınız- m.56; bunlar sizin için önemli mi, topraklarınız, çocuklarınız, geleceğiniz derken Bergama' da bu konuda bir duyarlılık oluştu. 649 köylü, Sefa Taşkın ve de ben 651 bir de Birsal Lemke 652 kişi Danıştay'dan muhteşem bir karar elde ettik. Danıştay dedi ki: Buradaki siyanürlü altın çıkarma faaliyeti kamu yararına ters, anayasa madde 17 ye ters ve anayasa madde 56 ya ters dedi. Bu durumda ne beklersiniz. Ülkenin başbakanı, bakanları otururlar ve bu mahkeme kararlarını uyguladılar. Hayır! öyle olmadı, efendim. Danıştay'ın kararını uygulamadılar.

Yöreye Tübitak'ın 11 profesörünü gönderdiler onların hazırladığı Tübitak raporuna göre mahkeme kararını uygulamamayı meşrulaştırdılar. 'Tübitak Raporu' şöyle diyordu: Biz bölgeye geldik, bir hava ölçüm cihazı, bir siyanür ölçüm cihazı, bir siyanür toplama kuyusu gördük. Biz yabancı sermayenin ürkütülmemesini savunuyoruz, bu madencilik sahası çevreye zararlı değildir' dedi. Buna karşın Türk Tabipler birliği, Türk Mimar Mühendis Odaları Birliği, Dokuz Eylül Üniversitesi bunun çevreye zararlı olduğuna yönelik bir rapor hazırladı. Buna rağmen Ecevit'in müsteşarının imzasıyla Çevre, Orman, Sağlık Bakanlıklarını Muhkim kazıya izin verdi. Aleyhlerine dava açtık, davayı kazandık. Mahkemeler dedi ki: "Mahkeme kararına rağmen böyle bir karar verilemez, bu 'arkaya dolanma' işlemidir" dedi. Bunun üzerine bakanlar kurulu 'Gizli Kararla' altın madenine izin vermeye kalktılar. Bu 'gizli' karara ulaşmak için Cumhurbaşkanı, Başbakanı, Bakanlar Kuruluna başvurduk. Bizde gizli kararname yok dediler. Aleyhlerine dava açtık. Daha sonra biz 'gizli kararname' arıyoruz, bulanlara 'ekmek arası anayasa' veriyoruz diye gazetelere ilan verdik. Bunun üzerine Danıştay'ın 6. Dairesi Başbakanlığa yazı yazdı. 'Gizli Kararnameyi' bize gönderir misiniz dediler. Onlara gönderdiler fakat bize göndermediler. Daha sonra bana bu 'gizli kararname' geldi. Hem de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinden; Starzburg' tan. Ben İnsan Hakları Mahkemesine dava açmıştım, Türkiye' de mahkeme kararları uygulanmıyor diye. Mahkeme hükümete baskı yapmış, hükümet kararı onlara karar yollamış, onlar da

kararı bana yollamış. Bununla birlikte bu hukuk mücadelesi sırasında ben bu mahkeme kararlarını nasıl uyguladım diye düşünürken, İstanbul Hukuk Fakültesi Profesörü Ülkü Azrak bana dedi ki 'Senihçim bu yüksek kamu görevlileri suç duyurusundan anlamazlar. Onları korkutmanın yolu aleyhlerine tazminat davası açmaktır. Kararı icraya koymaktır. Evlerine haciz memurlarıyla dayanmaktır'. Ben de bunu bir konferansta, TMMOB'un bir konferansında anlattım. Ama sayın Hablemitoğlu o konuşmanın sadece 'kamu görevlileri korkaktır, ürkektir' kısmını aldı. 'icraya koyma' kısmını almadı. Sonra ne oldu, dönemin Başbakanı, Enerji, Sağlık, Orman bakanları tazminata mahkum edildiler. Yargıtayın 4. Dairesi, TCK'ya göre bu kişiler suç işlediler dediler. Ben de gittim dün bu 345 milyar lira tazminat parasını aldım.

Bir iddia daha var. Bu adam Alman Anayasa'sının 20. maddesini biliyor. Aman yarabbim!.. Konu nedir biliyor musunuz? Ben bir konferansa katıldım. Konferansta şöyle bir konuşma geçti: 'Türk anayasasının başlangıç bölümünde Direnme Hakkı vardır. Alman Anayasa'sı da Direnme Hakkından bahseder. Ama biz sivil itaatsizlik uzmanıyız, Oktay Konyar ve arkadaşları öyle Direnme Hakkı peşinde değil sivil itaatsizlik peşindedirler. Sivil itaatsizlik şudur :Hukuka uygun ,kanunların sınırında eylem yapmaktır. Polis memuru 'Dağılın , Dağılın ,...' o üçüncü dağılın sözcüğü ağızdan çıkmadan o eylemi tamamlamak ;Anayasa'nın 25 ve 26. maddelerindeki hakkını kullanmaktır. Sayın Hablemitoğlu 'nun kes yapıştır kitabında ve bu kitaba dayanan iddianamede ben Alman anayasasının 20. Maddesini biliyorum ama başka bir şey bilmiyorum. Kısaca ,kes yapıştırılarla hazırlanan iddianame ,Bergama hareketini zan altında bırakamaz. Buradan öyle bir mahkeme kararı çıkmalıdır ki,mahkeme kararlarını uygulamayan yöneticiler sokağa çıkamam istiyorum."

Duruşma çıkışında eşe dosta duruşmayla ilgili sorular sorduk.

İKSİR: Gelecek celse dava bitecek mi?

SUAVİ(Müzisyen):Bu celse bitmeliydi,ama belli ki başka hesaplar var.

OKTAY KONYAR (Bergama Hareketi sözcüsü-Çiftçi): Önümüzde ki celse bitiyor. Tüm Bergamalılar sürece beraber katılacak, casus olduğunu anlatacak, on bin tane insan temel haklarıyla ilgili yaptığı mücadeleyi burada yasallaştıracak

Biz Türkiye'nin gündeminde on binlerce insanla birlikte yürüyoruz. Çok güzel şeyler yaptık. Türkiye alışılmadık bir şeyi görecektir artık. Tepkisiz bir toplum yerini yavaş yavaş duyarlı bir topluma bırakmaya başladı. Egemen güçler yürüyen insanlardan hoşlanmıyor. Ama biz asla mücadelemizden vazgeçmeyeceğiz, topraklarımızdan vazgeçmeyeceğiz.

ENGİN CİRMEN (Avukat):Önümüzdeki celse bitmeyebilir. Ama baştan bitik bir dava..Devletin bir bölümünün Türkiye'nin demokratikleşmesine engel olmak için açtığı bir dava.

YÜCEL SAYMAN (İstanbul Barosu eski Başkanı-Avukat): Bu dava bu celsede bitmeliydi. Hatta hakim iddianameyi reddedmeliydi. Davanın esas iddiası, davalı

15 sanığın arasında "gizli ittifak" kurulmuş olması. O zaman bu iddiayı ortaya atan savcının, iddianın delillerini ortaya koyması gerekir. Şimdi delil yok...! O halde bir adil yargılanmanın en temel koşulunun gerçekleşmesi gerekiyor. Çevremdekiler yarı şaka yarı ciddi beni casuslukta suçluyor. Bu büyük bir ıstırap. Kişilik haklarını ağır şekilde ihlal ediliyor. Alman vakıfları yasadışı, sadece Hazine izniyle çalışıyor deniliyor. Peki neden Hazine yetkilileri değil de ben yargılanıyorum? Davayı açan savcı, AB uyum yasalarını da casusluk faaliyetinin başansı olarak göstermiştir. Böylece bu yasaları çıkaran Meclis'e hakaret etmiştir, bu suçun karşılığı TCK 159. Bizler suçlu değiliz, ama iddianameyle suç işlendi. Derhal beraat kararı verilmeli. Şimdi ben soruyorum: " Ben niye yargılanıyorum?". Demek ki bu anlayışla herhangi bir kişiyi herhangi bir iddiayla yargılamak mümkün. Buna karşın hukukun temel kurallarından biri; Herhangi bir kişi hakkında suç işlediğine dair kuşku uyandıracak ciddi delil yoksa o kişi mahkeme önüne çıkarılamaz. Hukuki niteliğiyle delil olamayacak yaptığımız 5-6 tane panel delil olarak gösteriliyor. İttifak nedir? Hani bir tekerleme vardır; "Bir berber bir berbere bire berber gel beraber bir berber dükkanı açalım" demiş ya işte ittifak budur. Bir berber dükkan açmış biri de gitmiş onda traş olmuş, bu ittifak değildir. Mahkeme içtihatı gönderme yaparak TCK 223'ü uygulamadı. Uygulamada tüm sanıkların savunmaları alındıktan sonra iddianameyi ispatlayacak ciddi delil yoksa, mahkeme beraat kararı verir. Bu yüzden TCK 223'ün uygulanmasını mahkeme erken bulmuş olabilir.

Bu davayla benim kişilik haklarını ihlal ediyor, çünkü yargılanmamı gerektirecek ciddi bir delil yok. Bugüne kadar yargının siyasallaştırılmasından bahsederdik, bu davada ise "iddianame" kişilik haklarının ihlalinin bir aracı olarak kullanılıyor. Ben bu iddianameyi hazırlayan savcıya elbette bu yüzden dava açacağım. Yargı bu ihlallerin aracı olmamalı. Başka ülkelerde "iddianamenin reddi" mekanizması vardır. Bu celsede uygulanmadı ama gelecek celsede TCK 223 bu bağlamda uygulanacak sanırım. Beni o sayfalarca dolusu klasörler ilgilendirmiyor, beni ilgilendiren ittifak oluşturduğumuza dair ciddi delillerdir. Ama böyle bir delil yok.

İKSİR:Hablemitoğlu cinayetiyle ilgili ne düşünüyorsunuz?

OKTAY KONYAR:Hablemitoğlu'nun bizimle tek ilişkisi bu iddianameyi hazırlayan savcının kaynak kitabını yazmasıdır. Bu cinayeti kınıyorum; çünkü Türkiye'de bilim adamı çok zor yetişiyor. Teşekkür ederim.

YÜCEL SAYMAN: O cinayeti kınıyorum. Hablemitoğlu bu 15 kişi arasında ittifak oluşturmuş gibi bir şey söylemiyor. Önemli olan birisinin yazdığı kitabı, ciddi hiç bir delil ortaya koymadan iddianameye dönüştüren savcının ve buna zemin hazırlayan hukuk sisteminin durumudur. Hablemitoğlu'nun saldırıya uğramasıyla bu davanın bir ilgisi yoktur.

Duruşma 30 Ocak 2003'e ertelendi.Bergamalılar on bin casusla önümüzdeki celse 1 No'lu DGM'de olacaklar,onları en güzel şekilde karşılamak boynumuzun borcu.Hepimize kolay gelsin.

Amerikan Halkı Adına Konuşmanızı ve Eyleminizi Reddediyoruz!

Temmuz 2002'de yayımlanan bu bildiriye Noam Chomsky, Edward Said, Immanuel Wallerstein ve daha bir çok Amerikan aydını imzaladı. Bir yandan Amerikan politikalarını eleştiren bu bildiri, bir yandan da 11 Eylül sonrası ırkçılığa başlayan Amerikan halkına dünyada yaşananları ve bunda Amerika'nın payını göstermeye çalışırken, onları bu dünyada yaşayan insanlardan biri olarak sorumluluklarını hatırlamaya çağırıyordu. Siyasi Gazete'nin Temmuz 2002'de çıkmış deneme sayısında yayınlanan bildiriye kısaltarak aktarıyoruz.

"Bush'un sloganı 'ya bizimlesin ya karşısın' idi. Cevabımızı veriyoruz: Amerikan halkı adına konuşmanızı ve eyleminizi reddediyoruz.

ABD yönetimi sınır tanımayan bir savaş açıp baskıcı yöntemleri uygulamaya geçirirken ABD'deki insanların hiçbir şey yapmadığını söylemeyelim. Bu bildiriye imza atanlar, Amerikan halkını 11 Eylül'den sonra ortaya çıkan ve tüm dünya halkları için tehlike yaratan politikalara ve siyasi yönelimlere karşı çıkmaya çağırıyor. (...)

Bilinçli insanların hükümetlerinin yaptığının sorumluluğunu üzerlerine alması gerektiğini, her şeyden önce bizim adımıza yapılan adaletsizliğe karşı çıkmamız gerektiğini düşünüyoruz. Bu nedenle tüm Amerikalıları Bush yönetiminin dünyanın üzerine saldırdığı savaş ve baskıya karşı çıkmaya çağırıyoruz. Ortadaki durum haksız gayriahlaki ve gayrimeşru. Bizler dünya halkları ile birlikte ortak bir dava yürütmeyi seçiyoruz. (...)

Ne yazık ki 11 Eylül, Amerikan yurttaşları arasında zaten varolan bir yanlısımaı daha da şiddetlendirdi. Buna göre ABD refahın, demokrasinin, cömertliğin, tüm ırk ve dinlere açıklığın örneği, evrensel insan değerlerinin vatani ve nihayet insanlığın en son umududur. Bu ideolojik bağlamda, 11 Eylül'den sonra 'bizden neden nefret ediyorlar' sorusuna verilen bir tek cevap vardır: 'Çünkü bizde herşey çok güzel' ya da bizden, sahip olduğumuz değerler nedeniyle nefret ediyorlar.' Elbette ABD vatandaşlarının çoğu uluslararası plandaki Amerikan varlığının, içerde o denli övünülen 'değerler'le ilişkisinin olmadığından habersizler. Hatta bu varlığın, bizzat başka halkları o 'değerler'den yoksun bırakmak için kullanıldığından da haberleri yok. Latin Amerika, Afrika ve Asya halkları için Amerikan iktidarı, genellikle kolonyal rejim kalıntılarının ve diktatörlüklerin korunması, yıkıcı ticari ve mali

koşulların dayatılması, baskıcı silah kuvvetlerinin desteklenmesi, biraz olsun bağımsızlaşabilmiş hükümetlerin devrilmesi ya da ambargolarla zayıflatılması ve nihayet bu ülkelere, ölüm ve kıyım getirecek bomba ve füzeler yağdırılması demektir. (...)"

Amerikalı aydınlar, Bush'un Amerika'yı savunma gerekçesi ile Kongre'den istediği herhangi bir yere, herhangi bir zamanda askeri güç gönderebilme yetkisi içinse şunları söylüyorlar: "Geleneksel olarak 'savunma', ülke topraklarının savunulmasıdır. 11 Eylül saldırısı, Amerikan toprakları üzerinde ve ABD'ye karşı gerçekleştirilmiştir. Ancak bu, bir başka ülke tarafından toprak ele geçirilmesini hedefleyen klasik bir saldırı değildir. Söz konusu olan, belirli kurumları hedefleyen ve kendisini ilan etmeyen bir saldırıdır. Bu durumda hedeflerin sembolik niteliği, saldırıların gerekçesini de açıklamakta. Dünya Ticaret Merkezi, ABD'nin global çapta sahip olduğu ekonomik iktidarın, Pentagon ise onun askeri gücünün açık sembolleridir. Bu durumda 11 Eylül saldırılarının 'Amerikan değerleri'ne yöneldiğini söylemek mümkün değildir. Bu saldırıların hedefi, ülke dışında da görüldüğü şekliyle, ABD'nin ekonomik ve askeri gücüdür. (...)

Öz savunma hakkı, kolektif karakterli bir insan hakkıdır. Ne var ki şu anda söz konusu olan, hiçbir kontrol tanımayan bir süper gücün 'öz savunması'dır. Bu durumda kendi geleceği için insanlık, bu süper gücün 'öz savunması'na karşı kendini savunmak hakkına sahiptir. ABD yarım yüzyıldır, dünyayı sözde ilerletmek uğruna, insanların ölümüne ve yıkımına kayıtsız kalmıştır.

Bizler, zengin ülkelerin insanları, önem verdiğimiz bütün bu değerleri ancak, ABD askeri gücünün kurbanları ile gerçek bir dayanışma içine girerek koruyabiliriz."

...bu dünyada yaşamak imkansız olmadan!

görkem altan p.
altangorkem@yahoo.com

**“Hegemonya iki ayak üzerinde durur:
Biri şiddet ve askeri üstünlük.
Diğeri herkesten çok daha verimli ve güçlü
bir ekonomiye dayanan bir barış ve istikrar
sunarak liderliğini kabul ettirme.
Ve bu liderliği anlatan bir söylem.
Örneğin; Soğuk Savaş, Küreselleşme,
şimdi de Terörizme Karşı Savaş.”**

ABD'nin Irak'a düzenlemeyi düşündüğü operasyon adım adım yaklaşırken herkes durduğu yerden bazı sorular yöneltiyor. “Savaşın maliyeti ne kadar olacak?”, “İltica edecek olanlar nerede barındırılacak?”, “Türkiye'nin olası operasyonda yeri olacak mı?” dan başlayan sorular, bize ister istemez “ABD niye şimdi Irak'a savaş açmak için bütün dünyayı ayağa kaldırmaya çalışıyor ve eğer böyle bir savaş gerçekleşirse bunun doğa ve insan üzerinde yaratacağı sonuçlar neler olacak?” sorusunun yanıtını araştırmaya zorluyor.

Irak operasyonu sözcüğünü duyunca, insanın hafızası şöyle bir gerilere gidiyor ve 1991'deki Irak operasyonunu, Türkiye'nin bir koyup üç alacağı Irak Operasyonunu bulup çıkarıyor içinden. O günlerden bugüne dünyaya bir göz attığımızda karşımıza daha korkunç bir tablo çıkıyor. Bu korkunç tablonun iki yüzü var. Birincisi tablonun tabi ki kendisi; yani, 91'de Irak ile başlayan ve Bosna Hersek, Kosova, Somali, Çeçenya, Afganistan ile devam eden süreç; yıllardır dünyanın farklı farklı yerlerinde süregiden bölgesel çatışmalar ve buna yapılan, neden olan pervasızca müdahaleler. İkincisi bu tabloya bakan bizler; yani bu kadar savaşa karşı uyarısızlaşmış bizler; ilk Irak Operasyonundaki füzeleri atari oyunu izlemişçesine televizyonlarında seyretmiş olan bizler. Hobsbawn, bu durumu, 20. yüzyılı tahlil ettiği kitabında şöyle açıklıyor; “Geçmişin ya da daha çok kişinin, çağdaş deneyimini önceki kuşakların deneyimine bağlayan toplumsal mekanizmaların yok olması, geç yirminci yüzyılın en karakteristik ve en ürkütücü fenomenlerinden birisidir. Yüzyılın sonunda çoğu genç erkek ve kadın, içinde yaşadıkları zamanın geçmişiyile her türlü organik ilişkiden yoksun bir ‘sürekli şimdiki zaman’ içinde yetişti.”² Zaman ve hatta genel olarak yaşam o kadar hızlandı ki, bir olayı diğerine bağlayacak mekanizmaları biz henüz kuramadan onlarca yeni olgu, olay gelişiyor hayatlarımızda. Tıpkı 11 Eylül'den sonra Afganistan dağlarında Usama Bin Ladin'i arayacak olan Amerikan askerlerini, şimdi Irak'ın kapısına dayanmış beklerken bulduğumuzda, “niye Irak

Operasyonu?” diye sormadan kendimizi bir savaşın ortasında bulma ihtimalimizin yüksekliği gibi... Şimdi biz kendi hafızamızda, zamanımızda ve sorularımızda ısrar edelim ve soralım: “Neden Irak Operasyonu?”.

Eskisi Gibi Olmayacak Hiçbir Şey...

11 Eylül 2001 akşamüstü İkiz Kulelerinin çöküşünün bir kaza eseri olmadığı anlaşıldığında herkesin üzerinde anlaştığı birkaç şeyden biri “bundan sonra hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağı ve 11 Eylül'ün tüm dünya için yeni bir miyad olduğu” idi. Eylemi kimin gerçekleştirdiği bile kesin olarak açıklığa kavuşturulmamışken Afganistan'a karşı bir savaş başlatıldı ve bundan günler sonra ABD kesin kanıt olarak nitelendirdiği kamera görüntülerini kamuoyuna sunmayı lütfetti. Savaşın amacı, ABD'nin iddia ettiği gibi “terörist Usama Bin Ladin'i yakalamak” olsaydı, ABD'nin bu savaşta başarısız olduğu söylenebilirdi. Ancak sonu Irak'a tekrar bir operasyon yapmaya giden şu anda yaşadığımız sürece baktığımızda ABD'nin “terörist avı” na çıkmış olmaktan daha farklı niyetleri olduğu görülebiliyor. Modern çağın Haçlı Seferleri gibi tanımlamalarla Amerikan basınının da sonuna kadar destek verdiği bu süreçte ABD'nin, Ortadoğu'nun yeniden inşası işine tamamen soyunmuş olduğu gözler önüne serildi. Bush bu yeniden inşanın “uluslararası güvenliği” sağlamak için zorunlu olduğunu söylerken, Ortadoğu'yu bir “şer mihveri” olarak tanımlamaktan da hiç çekinmiyordu. Bütün bu operasyonların uluslararası anlamdaki meşruluk kaynağını ise 11 Eylül eylemine karşılık BM Sözleşmesinin 51. maddesinde yer alan “nefsi müdafaa için önceden vurma hakkı” oluşturuyordu.

Bunlar, yaşananların en çıplak kısmını oluşturuyor. 11 Eylül öncesi ve sonrası ABD ekonomisinin seyri incelendiğinde üst üste yapılan bu operasyonların ekonomi politiği de ortaya çıkıyor. 11 Eylül öncesi kapitalizmin, 1970'lerde yaşadığı krizi ilk kez 1990'larda küreselleşme ile aşmaya başladığı dönem sekteye uğramıştı ve özellikle ABD ekonomisi Mart 2001'den beri yeni bir durgunluk dönemi yaşıyordu. 11 Eylül

sonrası ise, yaşanan savaş konjektürü sadece silah sanayiinin yolunun açılmasını değil, aynı zamanda tüm ekonominin hareketlenmesini de sağladı. "ABD'nin ve dünyanın bir numaralı savaş firması olan Lockheed Martin, Temmuz 2002'de hisse başına düşen kazancın geçen 12 ay içinde %100 arttığını açıkladı. Sanayi analistleri ise silahlanma sektöründe Reagen döneminden bu yana ilk kez ciddi bir canlılık yaşandığını saptıyorlardı."³

Uluslararası Güvenliğin Yeni Bekçileri: Silahlarını İlk Çeken Kovboylar!

Değişimin sonuçlarından biri de kasım ayının sonlarında Prag'ta yapılan Dönüşüm Zirvesi'nde yedi Demir Perde ülkesinin (Estonya, Letonya, Litvanya, Slovenya, Slovakya, Romanya, Bulgaristan) NATO'ya katılması ve "uluslararası terörizm" tehdidine karşı oluşturulacak olan Acil Mukabele Kuvvetleri'nin (NRF) oluşturulma kararının alınması oldu. George Bush bu kuvvetlerin, "göğüs göğüse çarpışma, hareketlilik ve hızlı konuşlanma, daha çok özel operasyon kuvveti, hedefi kesin vurma yeteneği, daha modern bir komuta yapısı"na⁴ sahip olması gerektiğini açıklarken kuşkusuz bir yandan NATO'nun Kosova müdahalesindeki eksikliklerinin giderilmesini, bir yandan NATO'nun varolan kuvvetlerinin Afganistan'a açtıkları savaşta kullanılmayacak kadar hantal olduğunu ve en önemlisi de bundan sonra yapılacak NATO müdahalelerinin şeklini tasvir ediyordu.

Yeni katılan ülkelerle birlikte NATO'nun "Pentagon'un askeri donanımı için çok kullanışlı bir alet çantası"na benzediğini, fakat bu ülkelerin kendi siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklarının NATO'yu da zor duruma düşürme tehlikesinin olduğunu söyleyenlere ABD'den yetkililer; bu kuvvetlerde her devletin kendi uzmanlık alanlarına göre varolacağını söyledikten sonra ekliyor: "Çek Cumhuriyeti ve Macaristan kimyasal savaş savunma birimleriyle, Romanya ve Bulgaristan hava sahalarını açarak, Bulgaristan 'rejim değişikliği' operasyonuna destek üs sağlayarak, Slovenya dağlık alanlarda savaşmaya yetkin güçler, Latviya, Litvanya ve Estonya, yetkin polis gücü, patlayıcı ve kimyasal silah bulma uzmanı köpekler vb. sunacaklar."⁵

"Önleyici darbe", "stratejik kontrol konsepti" gibi isimlerle adlandırılan bu yeni strateji; uluslararası güvenliği tehdit eden ülkelerin ya da toplulukların buldukları coğrafyayı, teknolojiyi kullanabilme ve dolayısıyla silah üretebilme kapasitelerini, nüfusun dağılımını ve siyasi özelliklerini göz önünde tutarak; bu gücü etkisiz hale getirmeyi ve bundan sonra oluşturulacak yeni rejimi "uluslararası güvenliğin" sağlanması doğrultusunda kurumsallaştırmayı öngörüyor. Uluslararası teröristlerin kimler olduğu veya gelecekte kimlerin bu kategoride değerlendirilebileceği ise belirsiz. Üstelik "uluslararası terörist" oldukları gerekçesiyle Afganistan'dan alınıp Küba yakınlarındaki Guantanamo Adasına götürülen yaklaşık 400 kişinin durumları hakkında herhangi bir açıklama yapılmadığı gibi, Amerikan mahkemeleri de topu üstlerinden atmak isterlercesine tutsak yakınlarının başvurularına karşılık bu konuda yetkili olmadığı yanıtını verdi. ABD ise Guantanamo'daki tutsakların 'savaş esiri' olduklarını dahi kabul etmiyor ve bu nedenle Cenevre

Sözleşmesinin kapsamında bulunmadıklarını iddia ediyor.

Dünyanın bir tarafından bir grup insanı alıp diğer ucuna götüren ve kendisini bu insanların durumları konusunda herhangi bir kişiye açıklama yapma durumunda dahi görmeyen ABD'nin tutumuna benzer bir tutumu da ekim ayı sonlarında Rusya, Çeçen eylemcilere karşı gösterdi. 23 ekimde Moskova'daki bir tiyatro binasında 800 kişiyi rehine alan Çeçen eylemcilere karşı Rusya, düzenlediği operasyonda morfinden 100 kat güçlü, fazla kullanıldığında ise oksijensizlikten ölüme yol açan Fetanil isimli kimyasal bir gaz kullandı ve ölen 119 rehineden biri hariç hepsi bu gaz nedeniyle hayatlarını kaybetti. Rusya, kullandığı gazın niteliğini hakkında operasyondan 9 gün sonra yaptığı açıklamada ise "uluslararası sözleşmelerle yasaklanan bir kimyasal madde kullanılmadığını" ileri sürdü. Uluslararası Af Örgütünün "alçakça bir insan hakları ihlali" olarak nitelendirdiği operasyon için Rus Güvenlik Konseyinin açıklaması 11 Eylül sonrasındaki değişiklikleri anlatmak açısından da oldukça netti: "Putin'in hazırladığı yeni ulusal güvenlik doktrini 'Terörist tehdit nereden gelirse gelsin, en erken aşamada etkisiz kılınacak' ilkesine dayanıyor. Çeçenya'ya karşı sürdürülen savaş 11 Eylül sonrasında ABD'nin geliştirdiği 'terörle mücadele' kapsamında değerlendirilmelidir."⁶

Eski Düşmanlar, Dost; Dostlar, Düşman...

Soğuk Savaş boyunca, karşıt kutuplarda, dünyanın geleceğini belirleyen bu iki devlet; şimdi "terörizmle mücadele" konusunda aynı kulvarda ve aynı kurallarla tavır alıyorlar. Ancak her ne kadar Sovyet Rusya'nın çökmesine kadar karşıt kutuplarda bulunmuş olsalar da Soğuk Savaş döneminde de aynı araçlarla mücadele ettiklerini söylemek yanlış olmaz. Örneğin, yakalanması için Afgan müdahalesi başlatılan Usame Bin Ladin, Rusya'ya karşı savaşabilmesi için birebir ABD tarafından silahlandırılmıştı. 1979'da Sovyetler Afganistan'a girdiğinde CIA Pakistan ile anlaşarak büyük bir operasyona başladı. 1982 ve 1992 arasında CIA ve Pakistan'ın desteğiyle 35 bin kadar radikal İslamcı Afganistan'da savaşa katıldı. Bunların büyük bölümü Pakistan tarafından özel olarak eğitildi. 1985'te Reagan'ın imzaladığı Ulusal Güvenlik Kararı Yönergesine göre savaşan mücahitlere askeri yardım arttırılacaktı ve bu kararın açık hedefi ise şuydu: Afganistan'daki Sovyet birlikleri örtülü hareketle yenilgiye uğratılacak ve Sovyetler Birliği ülkeden çekilmeye mecbur edilecekti.⁷ Savaşın diğer tarafı olan Sovyet Rusya ise Afganistan'daki savaşta 1982'den itibaren biyolojik silahlar kullandı. Kullandıkları biyolojik silahları, 1975'ten 1992'ye kadar Sovyetlerin biyolojik savaş için bakteri ve virüs üreten bir askeri sanayi kompleksinde çalışan Kanatyan Alibekov şöyle anlatıyor; "insan vücuduna girdiği vakit sık sık baygınlıklara neden oluyor ve kronik bir kist halini alıyor. Ve genellikle bir ile beş yıl sonra insanlar sanki başka bir hastalıktan ölmüş gibi görünüyor ve kimse gerçek nedenlerini anlamıyor".⁸

Soğuk Savaş döneminde Sovyetler ve ABD yeni bir dünya savaşının çıkmaması için temkinli davranırken, bir yandan da bölgesel çatışmalara gizlice destek vererek kendi politikalarını yaygınlaştırmaya çalışıyordu.

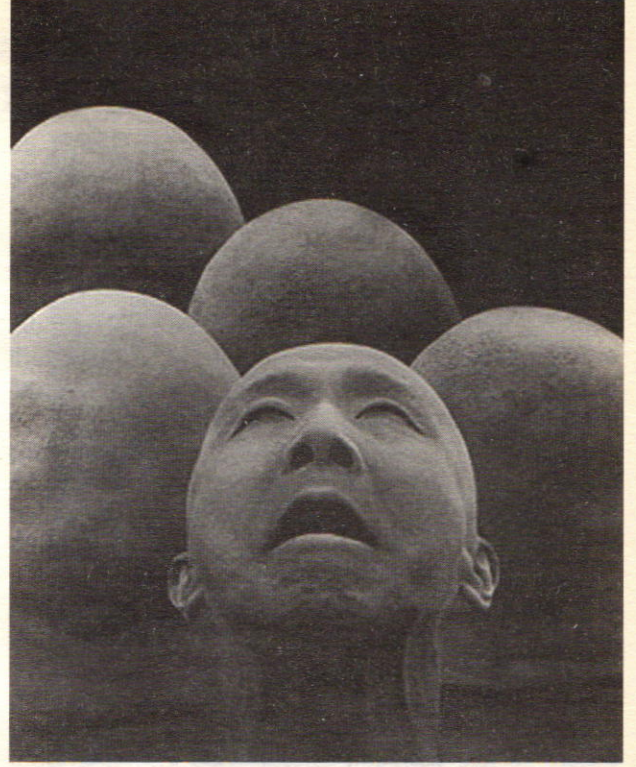
Soğuk Savaş döneminin politikalarını başarıyla uygulayan ABD, 1979'daki İran Devriminden sonra bölgede Sovyetlerin hegemonyasının genişlemesini önlemek için Irak'ın silahlanmasına destek verirken, devrim sırasında işgal edilen ABD Büyükelçiliğindeki 400 rehinenin serbest bırakılması için İran'la gizli ilişkilere girdi ve İran'a füze sattı. Buradan sağladığı parayla ise Nikaragua'daki Sandinistlerin yönetimine karşı mücadele eden kontraları finanse etti. "Nikaragua Devrimi öncesinde ulusal bütçede sağlığa ayrılan %3'lük pay %14'e çıkarıldı. 1979'da binde 120 olan bebek ölüm oranı, 1988'de binde 65'e düşürüldü. Devrimci hükümetin ekoloji ve kamu sağlığı alanındaki girişimleri öyle başarılı oldu ki, ABD'nin desteklediği kontralar, bu başarılı sonuçları tahrip etmek için planlı olarak hedef seçtiler. Hastanelere ve tahıl silolarına saldırdılar. Sayıları 75'i aşan ekolojist öldürüldü. 1983'te kontralar geri çekilirken, Kuzey Atlantik Özerk Bölgesindeki yeniden ağaçlandırılmış çam plantasyonunu ateşe verdiler. Yangın bir ay kontrol edilemedi, 155 mil kareden daha fazla orman yok oldu."⁹

Bu politikanın benzer bir yansıması da Vietnam'da karşılığını buldu. ABD'nin Vietnam Savaşı'nda gerillalara karşı mücadele edebilmek için seçtiği yol "askeri amaçlar için ağaçları yapraksızlaştırma" idi. 1961'de içinde öldürücü bir kimyasal madde bulunduran spreyleme Vietnam cangıl ormanlarının %20'si yok edildi. Bu spreyleme, sonucunu, insanlar üzerinde hepatit, akciğer kanseri, gebeliğin olumsuz sonuçlanması gibi rahatsızlıkların artmasıyla gösterdi.¹⁰

Caydırıcılık'tan Savaş Prensibi'ne; Nükleere Tam Gaz!

Soğuk Savaş döneminde Sovyetler ve ABD nükleer silahlanma konusunda bir dizi caydırıcılık anlaşması yapmışlardı. İki tarafın da bu sözleşmelere uyup, silah projelerini geliştirmeyi bırakmadıkları ve varolan tesislerini yok etmedikleri aşikar. Ancak, bu iki kutup kendilerine karşı geri dönme ihtimalini de gözeterik özellikle nükleer silahları kullanmaktan kaçındılar. Uluslararası alanda bu tutum Karşılıklı İmha Garantisi'ne dayanan "caydırıcılık" doktrini olarak nitelendiriliyordu. ABD, nükleer silaha sahip olmayan ülkelere karşı nükleer silah kullanmama politikasından vazgeçtiğini ilk kez şubat ayında açıkladı. Ve bu, artık ABD'nin, herhangi bir düşmana karşı herhangi bir nedenle nükleer silah kullanabileceği; 1950'den beri geçerli olan caydırıcılık doktrinini terk ettiği ve "savaş prensibi"ni benimsediği anlamına geldi.

Mart ayında Pentagon'dan medyaya sızan "Yeni Nükleer Durum" isimli rapora göre ABD, insanların yoğun olarak yaşadığı yerlerde kullanılmayacak fakat, siyasi yöneticileri, askeri üstleri yok etmeyi sağlayabilecek olan küçük çaplı nükleer silahlar tasarlıyor. Söz konusu rapora göre bu silahlar, "feer mihverinde yer alan terörist ülkeler"e karşı "gerektiğinde", salt "teröristler"i yok etmeye yönelik olarak kullanılacak. ABD'nin benimsediği savaş prensibi, terörizme karşı mücadelenin savunmada bekleyerek olmayacağı iddiasıyla birlikte düşünülünce, ortaya bu durumdan çıkarılabilecek tek bir sonuç kalıyor; ABD'nin başlatacağı bir operasyonda, karşı taraf, ölçütlerini ve sınırlarını ABD'nin tayin ettiği uluslararası

terörist kavramı içinde değerlendirilecek ve bu küçük çaplı nükleer silahlar kullanılacak.

Bush'un "şer eksenini"lang1033 olarak nitelendirdiği Irak, İran, Libya, Kuzey Kore ve Suriye'ye karşı uluslararası güvenlik açısından tehlikeli oldukları gerekçesiyle savaş açmak için yaptığı hazırlıklar ise ortada. Henüz Irak'a karşı bir operasyon başlamamışken, Irak operasyonunda ABD Merkez Komutanı olarak görev yapacak olan Tommy Franks, Saddam sonrası Irak'ın valisi olarak gösteriliyor ve hatta daha sonra da bir İran operasyonunun yapılması gerektiğine dair kamuoyuna açıklamalar yapıyor. Bütün bunlar gösteriyor ki; ABD, bu operasyon ile sadece Irak değil tüm Ortadoğu probleminde kendisi açısından kesin çözüm bulmayı planlıyor; yani savaşı kendi lehine sonuçlandırmak için her yol mübah. Bu durumu 1998'e kadar Irak'ta BM eski silah denetçisi olarak görev yapan Scott Ritter de yaptığı açıklamalarda hiç çekinmeden şöyle ifade ediyor: "Eğer her şey sarpa sarar ve 70.000 Amerikan askeri Irak'ta kuşatma altında, yok edilme tehlikesiyle karşı karşıya kalırsa, o zaman atom bombası atarız. Bundan hiç şüphe olmasın. Atom bombasını atarız. Bu, her açıdan kötü bir savaş. Bu savaşta kazanan olmayacak".¹¹

Bağdat'ta Son Durum

Irak 1441 sayılı BM kararını kabul etti ve ilk denetimler 27 kasım günü başladı. Ancak karar, dünya barışını sağlamaktan öte, Irak'a açılacak savaşta BM'den destek bulmayı ve hatta savaş öncesinde Irak'ı şöyle bir kolaçan edip son durumunu daha rahat öğrenmeyi sağlamak istercesine hazırlanmış. Cem Somel'in söz konusu kararı incelediği yazısında da açıkça ifade ettiği gibi, bu karar, "ABD'nin 1991'den bu yana sürdürdüğü hava saldırılarının meşru olduğunu açıklamakta ve BM denetçilerinin Irak'taki çalışma usullerini düzenlemektedir. Denetçileri, BM silahlı güvenlik görevlileri koruyacaktır

faakat kararda bunların sayısının kaç olduğu belirtilmemiştir. Denetçiler, buldukları silahlara, belgelere, malzemeye veya silah yapmaya yarayan herşeye el koyabilecek, bunları Irak dışına çıkarabilecek veya imha edebileceklerdir. Ayrıca denetçiler Iraklı görevlileri ya da ailelerini Irak'ta veya Irak dışında istedikleri bir bölgede ve tarzda sorgulayabileceklerdir."¹²

Kararın kapsamının genişliği dolayısıyla kararın uygulanması da pek mümkün olmadığı gibi, bu kararın uygulanmadığı hemen her durumda da kolayca iddia edilebilir, ki bunun ABD için savaş konusunda yeterli bir neden olduğu Bush ve ABD Dışişleri Bakanı Powell tarafından defalarca yinelenmiştir. Irak'ın 8 aralıkta BM'ye sunduğu 11.807 sayfalık belge henüz incelenmemiş olmasına rağmen İngiliz ve Amerikan basınında sürekli çıkan haberlere göre "Irak'ın elinde kitle imha silahları var ve Saddam yalan söylemekte." Oysa BM Silah Denetim Komisyonu Başkanı Hans Blix, henüz Irak'a adım atmadan önce yaptığı açıklamalarda eğer Irak'ta kitle imha silahları varsa ellerindeki teknoloji ile bunu kesinlikle bulabileceklerini belirtmişti. "üstelik Irak'a uygulanan ambargo nedeniyle ülkeye sokulmak istenen hemen her madde kimyasal, biyolojik silah üretebilirler paranoyasıyla yasaklanmış durumda. En temel tıbbi malzemeler bile. Ambargo nedeniyle yaşanan kıtlıkta çoğu çocuk olmak üzere 1 milyon 782 bin kişi ölmüş. ABD'nin 91'de Irak'ta tankları daha kolayca delebilmek için kullandığı uranyum kaplı mermiler dolayısıyla binlerce çocuk kanser olmuş."¹³

Ve Türkiye...

Seçim öncesi yapılan açıklamalarda siyasetçiler arasındaki genel söylem; "gerekliyse üstlerimizi kullanabiliriz"le başlayan ve "katılmamız zorunludur" a giden bir yelpazedeydi. Seçimlerden sonra ise Avrupa trenine alınacak biletin peşine düşüldü ve operasyona dair açıklamalar, Abdullah Gül'ün masasında "savaşın Türkiye'ye maliyeti" hakkında hazırlanmış bir dosya olarak kaldı.

Savaşa Türkiye'nin aktif olarak katılması gerektiğini savunanların, kamuoyuna açıkladıkları iki dayanak noktası var. Birincisi; Musul ve Kerkük topraklarında zaten Türkiye'nin hakkı olduğu. Bunun samimi bir neden olduğu düşünmek elde değil. Ya da tersten düşünerek o zaman Türkiye'nin Sofya, Selanik, Kırım ve daha bir çok yerde de hakkı olduğunu savunup, savaş girmesi

gerekliyor. Zaten Saddam, 1990'da Kuveyt'e savaş açtığında 1921'de İngilizlerin kumun üzerinde bir sınır çizip yarattıkları Kuveyt'in Irak sınırlarına dahil olduğunu iddia etmişti.

Türkiye'nin savaşa girmesinin gerekli olduğunu ileri sürenlerin bir diğer iddiası da savaş sonrası Kuzey Irak'ta bir Kürt devletinin kurulmasını önlemek. Bu sürece ilişkin yanıtı Barış Girişimi sözcülerinden Aydın Engin şöyle veriyor: "Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti kurulması yörüngesinde ilerleyen gelişmeler ne yeni ne sürpriz. 1998'de, Talabani'nin Kürdistan Yurtsever Birliği ile Barzani'nin Kürdistan Demokrat Partisi arasında Washington'da ABD'nin patronajında bir anlaşma imzalandı. Anlaşma, Kuzey Irak'ta sadece bu iki Kürt örgütünün temsil yeteneği taşıyan birer siyasal güç olduğunu vurguluyor ve bir Kürt devletine giden süreci -adını koymadan- başlatıyordu. Öyleyse dört yıldan beri Ankara'nın bildiği bir gerçeğin birdenbire savaş nedenine dönüşmesinin başka bir açıklaması olsa gerek."¹⁴

Evet başka bir açıklaması vardı. Her zamanki gibi gerçek nedenlerle konuşmayan siyasetçilerin açıkça söylemedikleri gerçek; ABD'nin, Türkiye'nin savaştaki pozisyonunu belirlemek konusunda zaten söz hakkına sahip olduğu idi. Siyasetçilerin "IMF ile olan programın yumuşatılması karşılığında üslerimizi kullanırız" söyleminin ardında yatan gerçeklik de bu değil mi zaten? IMF ile kurulan ilişkiler, artık Türkiye'ye uluslararası alanda salt kendi kararlarını uygulama hakkı ve yetkisi vermiyordu ve bunu yıllardır "her Türk asker doğar" mantığı ile büyütülmüş bir halka anlatmak gereksizdi ve bu siyasal arenaya uygun bir tavır olmazdı.

Türkiye savaşta nasıl bir konum alır, ABD'nin planları neler, İngiltere neden bu savaşı destekliyor gibi uluslararası politikaların tahlilleri bir yana, daha acil görülmesi gereken bir şey var. O da artık savaşların sadece savaşın en yakın tanıklarının değil, bütün şimdiki ve gelecek kuşakları etkileyecek araçlarla yapılacak oluşu. Belki yeni Hiroşima'lar yaratacak kadar açıktan yapmasalar da; uranyum serpilmiş mermileriyle, şarbonlu mektuplarıyla bütün bu silahları hazırlamak amacıyla yaptıkları denemelerle yavaş yavaş dünyayı savaşta ölmemiş insanlar için de yaşanamaz bir hale getiriyorlar. Başka bir hayatın mümkün olduğuna inanan insanların, bu dünyada yaşamak namümkün olmadan, yarınlara yaşanabilir bir dünya bırakmak için yan yana gelme zamanı....

1. Ergin Yıldızoğlu, 11 Eylül Süreci ve Yeni Düzen Arayışları, Siyasi Gazete, Temmuz 2002
2. Eric Hobsbawn, Kısa Yirminci Yüzyıl Tarihi, sf. 15, Sarmal yay.
3. Cumhuriyet, Silah Tacirleri Sevindi, 20 Temmuz 2002
4. Radikal, Dış haberler, Takım Tamam da Rakip Eksik, 22 Kasım 2002
5. Cumhuriyet, Ergin Yıldızoğlu, NATO'nun Yeni Görevi, 25 Kasım 2002
6. Radikal, Dış Haberler, Moskova Gözünü Karattı, 01 Kasım 2002 / Bush Gönül Almaya Gitti, 23 Kasım 2002
7. Osama bin Laden'i ABD Silahlandırdı, Michel Chossudovsky, 15.09.2001, www.bianet.org

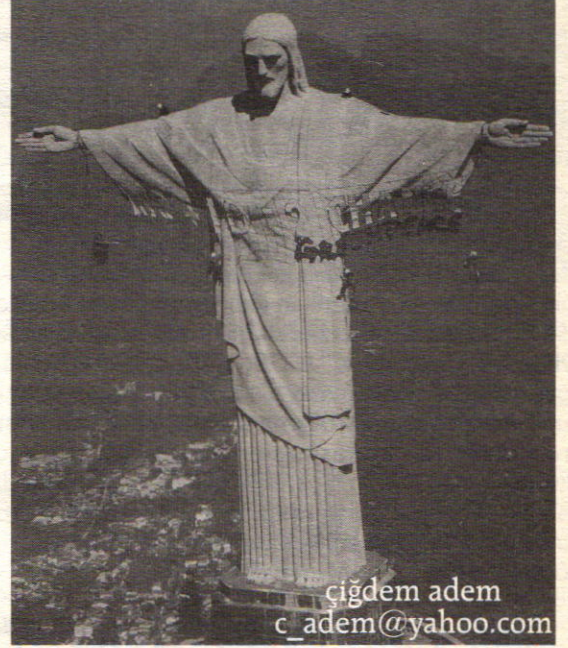
8. Radikal, Ölüm Adası Rönesans-2, Ergun Çağatay, 30 Ekim 2001
9. J. Bellamy Foster, Savunmasız Gezegen, Epos yay., Birinci Baskı, sf. 119
10. a.g.e, sf. 116-117
11. Irak'a Savaş, Scott Ritter-William Pitt, Metis yay., Kasım 2002
12. Cem Somel, BM'nin 1441 Sayılı Kararı, Evrensel, 18 Kasım 2002
13. Postexpress, Postexpres Bağdat'taydı, sy.19, sf. 20
14. Postexpress, Gücün Terörüne de, Terörün Gücüne de, sy. 18, sf. 50

Johannesburg Zirvesi

Vahşi Kalkınmanın Sonu ya da

\$ürdürülebilir Yoksulluğun Başlangıcı

*“Şu anda bir yol ayrımındayız.
Fakat yollar eşit ve adil değil.
Uzun zamandır yolculuk yaptığımız,
üzerinde hızla ilerlediğimiz akıcı yol,
aldatıcı düzeyde kolay bir yoldu,
ancak bu yolun sonunda
felaket bulunuyor.
Diğer yol- daha az gidilmiş olan-
dünyamızın korunmasını sağlayan hedefe
ulaşmamız için
bize tek ve son bir şans veriyor.”*
Rachel Carson

Rio+10 olarak da bilinen Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Dünya Zirvesi, 26 Ağustos- 4 Eylül 2002 tarihleri arasında Güney Afrika'nın Johannesburg kentinde, dünyanın 185z ülkesinden, 65,000'in üzerinde delegenin ve 100'ün üzerinde devlet başkanının katılımıyla gerçekleştirildi.

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan Mayıs 2002'de zirvede görüşülmek üzere 5 ana konu önerdi ve konularda ilgili Birleşmiş Milletler kuruluşları dökümanlar hazırladı. 5 ana konu, su ve halk sağlığı, enerji, sağlık, tarım ve biyolojik çeşitlilikti. Zirvede 26-29 Ağustos 2002 tarihleri arasında ortaklık oturumları gerçekleştirildi ve bu oturumlarda temel grup temsilcileri, hükümet temsilcileri ve Birleşmiş Milletler delegeleri arasında bu 5 ana konu tartışıldı.

26 Ağustos 2002 tarihindeki açılış töreninde Güney Afrika Başkanı Thabo Mbeki, Birleşmiş Milletler Çevre Programı Genel Müdürü Klaus Topfer ve Zirve Genel Sekreteri Nitin Desai birer konuşma yaptılar. Başkan detaylı bir küresel gündem oluşması gerektiğini, Rio'da atılan olumlu adımların eyleme dönüşmesi gerektiğini söyledi. Başkan Mbeki ve Birleşmiş Milletler Çevre Programı Genel Müdürü Klaus Topfer, yoksullukla mücadelenin en temel sürdürülebilir kalkınma konusu olduğundan bahsettiler. Zirve Genel Sekreteri de küreselleşmenin zengin ve yoksul arasındaki uçurumu artırdığını ve bunun sadece Kuzey ve Güney ülkeleri arasında değil, ülkeler içinde de gerçekleştiğini belirtti.

Zirve etkinlikleri, Resmi Görüşmeler (Sandton Konferans Merkezi), En İyi Uygulamalar Fuarı ve Kültürel Etkinlikler (Ubuntu), Sivil Toplum Forumu (Nasrec) ve Su Kubbesinde (Water Dome) düzenlendi. Bunlara ek olarak çeşitli otellerde de yan etkinlikler düzenlendi. Sivil Toplum Forumu açılışına katılması beklenen Nelson

Mandela Sivil Toplum Forumu açılışına katılmadı; fakat Su Kubbesinin açılışını yaptı. Açılış töreninde “Su olmazsa, geleceğimiz de yok” diyen Afrika Ulusal Kongresi'nin eski lideri olan ve Güney Afrika'daki ırkçı rejimi sona erdiren Mandela, zirveye olan ilgisi nedeniyle de Güney Afrikalılarca çok saygı görüyor. TV'de zirveyi tanıtan kısa filmlerde Mandela 6 yaşında bir çocuğun elini yıkarken görüntüleniyor.

29-30 Ağustos tarihlerinde hükümet-dışı kuruluşlar ana oturumda sunuş yaptılar. 2-4 Eylül 2002 tarihleri arasında devlet başkanları ana oturumda konuşma yaptılar ve yuvarlak masa toplantısına katıldılar.

Devlet başkanları oturumunun açılış konuşmasında Güney Afrika Başkanı Mbeki 31 Ağustos 2002 günü düzenlenen yürüyüşten bahsetti. Yürüyüşün ana temaları, toprak, ekmek ve işti. Mbeki “Burada Tanrı tarafından verilen değil, insanlar tarafından yaratılan sorunları konuşacağız. Kimin sorumlu olduğunu, neyin sorumlu olduğunu tartışacağız” dedi. Başkan Mbeki zirvenin uygulamalarla hatırlanacağını umduğunu belirtti.

ABD Başkan Bush'un zirveye teşrif etmemesi nedeniyle özellikle STK temsilcileri tarafından bolca protesto edildi ve STK temsilcilerine sürekli George W. Bush'u protesto eden ve üzerinde “W. Nerede?”, “Babası Rio'ya katıldı, Oğlu Johannesburg'da Yok” yazılı rozetler dağıtıldı. Gençlik kozasının basın toplantısında ABD temsilcisi ülkesinin yönetiminden utandığını belirtti. Bush'un zirveye katılmamasına rağmen, ABD'nin alınan kararlarda, özellikle özelleştirme taraftarı maddelerde, yenilenebilir enerjiye karşı olması ve Kyoto protokolünün imzası için bir tarih belirlenmemesinde çok etkili olduğu gözlemlendi.

Tony Blair'se, zirvede çok güçlü bir konuşma yaptı. Gelişmiş dünyanın tarımda az gelişmiş ülkelere kapılarını açması gerektiğini belirtti. Kyoto protokolünün doğru olduğunu ve onaylanması gerektiğini söyledi. Zirvenin net bir yön çizmesi gerektiğini vurguladı. "Sorunları biliyoruz. Çözümlerini biliyoruz. Çözmek için gerekli politik kararlılığı gösterelim" diyerek konuşmasını bitirdi. Kanada Başbakanı da tarımda sübvansiyonların kaldırılması gerektiğinden bahsetti. Gerhard Schröder yenilenebilir enerji kaynaklarının öneminden bahsetti ve iklim değişikliğinin artık acı bir gerçek olarak karşımıza çıktığını ve kaybedecek zaman kalmadığını söyledi. Fransa Başkanı Chirac'sa, "Gözlerimizi açma zamanıdır, tüm kıtalarda alarmlar çalıyor. Avrupa doğal afetler ve sağlık sorunlarıyla, Amerikan ekonomisi güven kriziyle, Latin Amerika mali ve sosyal krizlerle, Asya artan kirlilikle, Afrika ise çatışmalar, AIDS, çölleşme ve açlıkla boğuşmaktadır" dedi. Chirac "Evrimsel açıdan en gelişmiş olan insanlık yaşamın düşmanı olabilir mi?" diye bir soru yönelterek konuşmasını tamamladı. Chirac, gelişmekte olan ülkelerle yenilenebilir enerji konusunda stratejik bir ittifak oluşturmak için 500 milyon Euro, Güney ülkelerinde enerji verimliliğini geliştirmek için de 500 milyon Euro ayırdığını belirtti.

4 Eylül Çarşamba günü Colin Powell konuşmasında Zimbabwe başkanı Mugabe'yi yeni politikasıyla insanları açlık sınırına getirmekle suçladığı sırada, özellikle Sivil Toplum Kuruluşları temsilcileri tarafından protesto edildi ve konuşmasını bir dakika kadar devam edemedi. Amerikalı çevreciler ve yoksulluk karşıtlarının "Bush: İnsanlar ve Gezegen, Büyük Şirketler Değil" yazılı pankartlar taşıdıkları görüldü. Zirve boyunca ana oturumda ilk defa bir devlet başkanı protesto edildi.

Liderlerin konuşma metinlerinin çok güçlü olduğu, buna karşın bu tarzın zirvenin en önemli sonuç belgesi olan Uygulama Planına yansımadağı görüldü.

Uygulama Planı üzerindeki müzakereler ve gayri resmi görüşmeler 24-25 Ağustos 2002'de başladı ve 3 Eylül 2002 akşamına kadar devam etti. Zirve'de iki temel belge görüşülerek kabul edildi: Uygulama Planı ve Sürdürülebilir Kalkınma üzerine Johannesburg Bildirgesi.

Uygulama Planı'nda uzun müzakereler sonucu kabul edilen konuların başında dünyada temiz suya erişimi olmayan insan sayısının 2015 yılına kadar yarıya indirilmesi geliyor. Dünyadaki temiz suya erişimi olmayan insan sayısı yaklaşık 2.4 milyar. Su kaynaklarının korunmasında ekosistem anlayışı geliştirilmesi gerekliliği Planda yer almadı. Burada dikkat çekilmesi gereken nokta, suyun kamusal bir ürün olduğundan bahsedilmedi Uygulama Planında. Böylelikle temiz suya erişimi olmayan yoksul insanlar özel sektörün inisiyatifine bırakılmış oldu. Zirve boyunca ABD'nin her alanda özelleştirme uygulamalarını savunduğunu belirtmek gerekiyor. Bilimsel araştırmaların kamusal kaynaklar tarafından desteklenmesiyle ilgili madde de Bali'de düzenlenen 4. Hazırlık Toplantısında ABD'nin karşı çıkmasıyla üzerinde anlaşılabilen maddelerden biriydi. Bu konuda zirvede bir karar alınamadı. Yoksullukla mücadele için bir fon oluşturulması karara bağlandı ve

bu konuda gelişmiş ülkeler özellikle ABD ve AB üyesi ülkeler maddi yardımlarda bulundular. Kuzey- Güney ülkeleri arasında ve ülkeler içinde artarak süregelen gelir dağılımındaki farklılığı, başka bir deyişle, Güney Afrika Başkanı Mbeki'nin de açılış konuşmasında bahsettiği Manuel Castells'in kavramı 'küresel ayrımcılık' (global apartheid) azaltmak için yardımların yeterli olacağı kuşkulu. En hızlı alınan kararlar biyolojik çeşitlilikle ilgili olanlardı. Bu maddelerin ışığında önümüzdeki 10 yıl içinde biyolojik çeşitliliğin korunması için yapılacak çeşitli projelere özellikle uluslararası kuruluşlardan yoğun destek geleceğini tahmin etmek zor değil. 2010 yılına kadar biyolojik çeşitlilik kaybının (sadece) azaltılması (önlenmesi değil), 2015 yılına kadar azalan balık stoklarının en yüksek verime ulaşması ve 2012 yılına kadar deniz koruma alanları ağırları oluşturulması kararlaştırıldı. Orman ürünlerinin yasadışı uluslararası ticareti konusunda acilen harekete geçilmesi çağrısı yapıldı. Madencilik konusu Türkiye'de Bergama'da altın madeni çıkarılmasıyla gündemde olmasına rağmen, zirveye sunulan ve Ubuntu Fuarında Türkiye standında dağıtılan Türkiye Ulusal Raporu'nda maden kaynaklarımızdan altın ya da bordan hiç bahsedilmemiş olduğu dikkat çekmektedir. Uygulama Planında madenciliğin, mineral ve metallerin çevresel, ekonomik, sağlıkla ilgili ve sosyal etkilerinin ele alınmasını desteklenmekte olduğunu vurgulamakta fayda var. Ayrıca, sürdürülebilir madencilik uygulamalarının teşvik edilmesi çağrısında bulunuldu.

Sağlık konusundaysa, HIV/AIDS, kirlilikten ve kirli sulardan kaynaklanan hastalıklarla mücadele yanında, ülkeler, 2020 yılına kadar DDT de dahil olmak üzere insan/çevre sağlığına zararlı kimyasalların üretimi ve tüketiminin geliştirmekte olan ülkelerde yasaklanması konusunda da anlaşma sağladılar. Gelişmiş ülkelerin bu kimyasalları kullanımına daha önce sınırlama getirilmişti. Ayrıca 2015 yılına kadar bebek/ çocuk ölümlerinin 2/3 oranında azaltılması konusunda program geliştirilmesi gerektiği belirtildi. Buna ek olarak, özellikle temel gruplardan biri olan yerli halklar kozasının yoğun çabalarıyla, geleneksel ilaç bilgi ve uygulamalarının korunması, geliştirilmesi ve etkin kullanımının desteklenmesi de Uygulama Planında yer aldı. Bu bölümde nüfusla ilgili maddelerin olmayışı da önemliydi. Nüfus Enstitüsü Müdürü Werner Fornos, müzakerelerde nüfus artışı, çevresel bozulma, kaynakların azalması ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişkilerin tartışılmasından belirgin biçimde kaçınıldığını belirtti (International Herald Tribune, 4 Eylül 2002). Fornos, zirvenin rahatı yerinde olanları şımartan ve zor durumda olanları görmezlikten gelen bir çıkmaza girdiğini söyledi.

Çölleşmeyle Mücadele Sözleşmesi'nin uygulanması için GEF (Küresel Çevre Fonu) kaynaklarından yararlanılması önerisinin kabulünün, kurak alanlarda tarımın geliştirilmesi için fırsatlar yaratması bekleniyor. Türkiye, bu fondan Çölleşmeyle Mücadele Sözleşmesini imzaladığı takdirde yararlanabilecektir.

Yenilenebilir enerjiyle ilgili Uygulama Planında bir hedef yer almadı. Gençlik kozası enerji oturumunda 2010 yılına kadar yenilenebilir enerjinin toplam enerji kaynakları içindeki oranının %10 olmasının hedef olarak Uygulama Planında yer alması gerektiğini belirtti. Bu

konuda, gençlik kozasının yanı sıra diğer temel grup temsilcileri çok çalıştılar ve sıkı lobi çalışmasında bulundular. Buna karşılık çok da umutlu değillerdi; çünkü 4. Hazırlık Toplantısından bu yana, Avrupa Birliği'nin ciddi ısrarlarına rağmen, OPEC ülkelerinin ve ABD'nin yenilenebilir enerji konusunda ciddi hedef belirlenmesine karşı çıktığı biliniyordu. Ayrıca enerji oturumunun başkanının da İranlı bir delege olduğunu eklemek gerek.

Enerji dışında yoğun tartışmalara neden olan diğer konular ticaret, büyük şirketlerin hesap verebilirliği ve şeffaflığı ve biyolojik çeşitlilik konusunda tedbir alıcı ilkelerdi. Ticaret konusunda gelişmiş ülkelerin kendi çiftçilere uyguladıkları sübvansiyonların kaldırılması gerektiği belirtildi. Ticaretin sadece serbest değil aynı zamanda eşit olması istendi. Özellikle az gelişmiş ülkelerden gelen katılımcılar, serbest ticaretin ve gelişmiş ülkelerin çiftçilerine ödedikleri desteklerin dünya fiyatlarını düşürdüğünü belirttiler. Bali'de yapılan 4. Hazırlık Toplantısında taslak metinde yer alan büyük şirketlerin hesap verebilirliği ve şeffaflığı konusunda hükümetlerarası bir çerçeve oluşturulması kararı kaldırılarak, kamu- özel sektör ortaklığı ve gönüllü girişimler tek kontrol mekanizması olarak Uygulama Planında yer aldı. Bu durum bazı temel grup temsilcileri tarafından hükümetlerin büyük şirketlerin insan hakları, çevresel etkiler, çalışanların güvencesi gibi konularda sorumluluk almaktan kaçınmalarını kontrol etmeyi bıraktıkları şeklinde yorumlandı. Tedbir alıcı ilkeler 1992 Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesinde yer alıyor ve bir ürün ya da uygulamanın insan sağlığı ya da çevre üzerinde tehdit edici etkileri varsa devletlerin bu konuda tedbir alabileceğinden bahsediyordu. Böylece, devletler genetik değişime uğramış ürünlerin ithalini engelleyebilecekler veya kontrol edebileceklerdi. Bu konuda tedbir alıcı ilkeler maddesinin Uygulama Planı'nda yer almaması bazı temel grup temsilcilerini hayal kırıklığına uğrattı. Temel grup temsilcileri, Dünya Ticaret Örgütü kararları çevre ile ilgili her tür karar ve sözleşmeden önce gelir gibi bir maddenin Uygulama Planında yer alacağı düşüncesiyle çok kaygılıydılar. Böyle bir maddenin yer almaması sevinçle karşılandı.

Uygulama Planı'nın bazı konularda 1992 Rio zirvesine göre yeni yaklaşımlar getirdiğini de belirtmek gerek. Öncelikle, küreselleşme üzerine ayrı bir bölüm yer aldı Uygulama Planında. Diğer bir gelişme, yoksullukla ilgili bölüm. Gündem 21'in aksine, Uygulama

Planı yoksulluğa, çok boyutlu bir yaklaşım getirdi ve onu enerjiye erişim, su ve halk sağlığı ve biyolojik çeşitliliğin korunmasının faydalarının eşit paylaşımı gibi konularla bağlantılı olarak ele aldı.

Kabul edilen diğer belge olan, Johannesburg Bildirgesine gelince, bildiri Rio zirvesinden bu yana geçen 10 yıl içindeki gelişmeleri özetleyerek, şu anda yapılması gerekenlerin altını çizdi. Buna ek olarak, bildirge sürdürülebilir kalkınmanın önemini dile getirdi ve çok taraflı katılımın gereğine işaret etti. Bildirge insanlığın beşiği olan Afrika kıtasından sürdürülebilir kalkınmaya bir taahhüt niteliğinde. Bildirge sürdürülebilir kalkınmanın üç önemli ögesinin altını çiziyor: Yoksullukla mücadele, üretim ve tüketim kalıplarının değiştirilmesi ve doğal kaynakların korunması ve yönetimi. 1992 Rio Dünya zirvesinden bu yana katedilen aşamaları vurguladıktan sonra, bildiri, günümüzdeki sorunlardan bahsediyor. Bu sorunlar, zengin ve yoksul arasındaki gelir farkının artması, biyolojik çeşitliliğin azalması, çölleşme, kirlilik, küreselleşmenin olumlu ve olumsuz yanları ve demokratik yönetim biçimlerine olan güvenin azalması olarak sıralanıyor. Bildirge dünyadaki uygarlıklar arasında diyalog ve işbirliğinin teşvik edilmesi ve daha iyi istihdam olanakları yaratılmasının gerekliliğine işaret ediyor.

Zirvede STK temsilcileri, özellikle Greenpeace, WWF (Dünya Doğayı Koruma Vakfı) üyeleri, ASEED Japonya şubesi çeşitli eylemler yaparak, Bush'un zirveye katılmamasını, Uygulama Planı'nın son durumunu protesto ettiler. Bir Greenpeace eyleminde katılımcılar, Sandton Konferans Merkezi yakınlarında düdükle çalarak dünya liderlerini uyanmaya ve çevre sorunları konusunda dikkatli olmaya davet ettiler. Bir başka eylem de buzdan hazırlanmış penguen figürlerinin kaldırılma yan yana dizilmesinden oluşmuştu. Buzdan penguenler Antartika delegeleriydi ve hızla eriyorlardı. Önlerindeki pankartlarda da Kyoto protokolünü uygulayın, küresel ısınmayı durdurun gibi sözler yazıyordu. Bence en dikkat çekici eylemlerden biriydi. 31 Ağustos 2002 Cumartesi günü Johannesburg'un en yoksul mahallesi olan Alexandra'dan başlayıp, en zengin semti ve aynı zamanda zirvenin gerçekleştirildiği konferans merkezi olan Sandton'da biten 20.000 kişinin katıldığı bir yürüyüş düzenlendi. Tarihi boyunca ırk ayrımcılığının kaldırılması için mücadele vermiş Güney Afrikalılar yürüyüşlere katılmaya alışkındılar. Yürüyüşün ana teması 'Toprak,

Aş ve İş'ti. Bunu yanı sıra her grup kendi talepleri ve pankartlarıyla yürüyüşe katıldı. Genetik değişime uğramış ürün üretimi ve satışını protesto edenler, yenilenebilir enerjiyi savunanlar, sürdürülebilir yaşam biçimi isteyenler, tarımda sübvansiyonların kaldırılmasını bekleyenler hep bir aradaydılar.

Zirvede temel grupları temsilen 9 temel grup - gençlik, Sivil Toplum Kuruluşları, kadın, iş ve sanayi, yerel yönetimler, yerli halklar, sendikalar, bilim ve teknoloji ve çiftçilerden- katılımcılarının çalışmaları, etkinlikleri ve toplantıları da yer aldı. Zirve özellikle temel grupların kimi zaman çeşitli Birleşmiş Milletler kuruluşlarıyla, kimi zaman özel sektör ve devlet kurumlarıyla ortak yaptığı çalışmaları ve uygulamaları görmek ve incelemek için çok önemli bir fırsattı. Güney Afrika'da Birdlife International Güney Afrika şubesi ve Royal Society for the Protection of Birds tarafından hazırlanan çevre eğitimi kitabı, kitabın Güney Afrika'da 25,500 okula dağıtılması, dünyanın farklı ülkelerinde yaban hayatını ve tehlike altındaki türleri korumak için yapılan çalışmalar, koruma çalışmalarında yerel halkın eğitimi, Sri Lanka'da, Hindistan'da, İran'da ilköğretim okullarında kukla gösterimi gibi ilginç yollarla çevre eğitimi çalışmaları, enerji tasarrufuna yönelik kampanyalar, rüzgar ve güneş enerjisi gibi yenilenebilir enerji kaynakları üzerine olan tanıtım çalışmaları, dağlık bölgelerin ekosistemlerinin korunması için farklı ülkelerin ortak çalışmaları, yeniden kazanılabilir atıkların ayrıştırılması için verilen seminerler, Filipinler'de çiftçileri kimyasal ilaçlar ve üretim teknikleri konusunda bilgilendiren arazi eğitim çalışmaları, organik tarımı teşvik etmek için çeşitli oluşumların uğraşları, genetik değişime uğramış organizmalarla ilgili araştırmalar yapılmasını isteyen, genleri değiştirilmiş ürünlerin zararları ilgili bilgi veren kurumlar çalışmalarını sadece bir kısmını oluşturuyordu.

Böylelikle, zirve, sürdürülebilir kalkınma kavramının zihinlerde soyut ve genel bir kavram olmaktan çıkıp, somut projelerle katılımcıları motive eden ve çalışma azmi veren bir ortam olma özelliği de taşıdı.

1992 Rio Dünya Zirvesinin en temel özelliği Yerel Gündem 21'leri gündeme almak ve uygulamaya önem vermektir. 2002 Johannesburg Sürdürülebilir Kalkınma Dünya Zirvesi'nin en belirgin özelliği de zirve boyunca ve sonrasında sürekli sözü edilen 'Ortaklıklar' konusuydu. Ortaklık girişimleriyle kastedilen Uygulama Planı'nda belirlenen küresel hedeflere ulaşmada yardımcı araçların geliştirilmesi olarak tanımlanabilir. Ortaklıklar Kuzey ve/veya Güney ülkeleri arasında ve/veya hükümetler ve temel gruplar arasında gerçekleştirilecek. Ortaklıklar projeler boyutunda yürütülüyor. Proje düşünce tarzının ve eylem biçiminin toplumun doğayı algılamasında ya da çevreyle ilişkisinde bir değişime ya da dönüşüme yol açması zor gözüküyor. Ortaklıklar her ne kadar birlikte iş yapma pratiğini ve kültürünü geliştirici bir etkiye sahip olsa da, topluma etkisi ve ulaşılabilirliği konusu çok tartışmalı gözüküyor. Bu bağlamda ortak projeler yürütmenin sorgulanması gerekmektedir. Projeciliğin birer ada kurtarıcılığı olmaktan öteye gidemeyeceği düşünülebilir. Ortaklıklar konusunda Asya, Latin Amerika ve Afrika ülkeleri STK'ları yayınladıkları ortak bildiriye, ortaklıkların yerel kurumlar arasında kurulmasının şart

olduğunu ve ortaklıklarda yerli bilgi ve yerel kaynakların mutlaka kullanılması gerektiğini bildirdiler (EcoEquity Bülteni, sayı:7, 3 Eylül 2002). Ortaklıklar tabandan tavana, yerel istek ve öncelikleri dikkate alarak kurulmalıdır. Birçok ülkede yoksul kesimleri de kamu politikaları ve kaynak aktarımı konularında karar alma mekanizmalarına dahil etmek için reformlar yapılması gereklidir. Bildiriye göre, ortaklıklar yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeylerde şirketlerin şeffaflığı ve hesap verebilirliğini kurumsallaştırmalıdır. Ortaklıklar sadece halkla ilişkiler ve reklam amacıyla kurulmamalıdır. Ortaklıkların ciddi izleme, değerlendirme ve geri bildirim mekanizmaları oluşturulmalı, bu mekanizmalar kamuya açık olmalı ve hesaplar dışarıdan denetlenmelidir.

Çevre ve kalkınma konularındaki politikaların sadece devletlerin eline bırakılması yerine ortaklık girişimlerinin önemsenmesi, özel sektör temsilcilerini memnun etmiş olmalı şeklindeki yorumlara neden oldu. Aynı zamanda ortaklık girişimleri konusunun bu denli ön plana çıkarılması ulus-devletin zayıfladığının da bir göstergesiydi. Küreselleşen dünyada ulus-devlet küresel sermayeye de yenik düşmüş, Çok Uluslu Şirketlerin (ÇUŞ) gücü karşısında iyiden iyiye zayıflamıştı. 1992 Rio zirvesinde çok az varlık gösteren ÇUŞ'lerin güçlü varlığını Johannesburg zirvesinde, her platformda, Güney Afrika televizyonundaki (SABS) açık oturumlarda, Ubuntu Fuarındaki standlarda, temel gruplardan biri olan iş ve sanayi grubunun ana oturumlardaki konuşmalarında, Johannesburg Hilton Oteli'nde düzenlenen İş ve Sanayi Günü'nde görmek mümkündür. Bu durumda, bir grup STK'nın şemsiye örgütü olan CorpWatch'un (Şirket İzleme Grubu) Yeşil Beyin Yıkama Ödüllerini/Oskarlarını vermesi çok anlamlıydı. Ödül töreninde petrol şirketlerinin kendilerini güneş enerjisi firmaları gibi göstermeye çalıştıkları, büyük Agribusiness'lerin ve Genetik Değişime uğratılmış tohum pazarlayan firmaların kendilerini ağılıkla mücadele eden firmalar olarak sundukları belirtildi. Bu firmalar halkla ilişkiler, tanıtım ve reklam çalışmalarına yenilenebilir enerjiye ya da ağılıkla mücadeleye ayırdıklarından daha çok para harcıyorlar. En İyi Yeşil Beyin Yıkama ödülü Ubuntu Fuarında da standı bulunan BP'nin oldu. BP, bütçesinin çok az bir kısmını güneş enerjisine ayırırken, bunun tanıtımı ve reklamı için yüksek bir meblağ harcamıştı. Genetik değişime uğramış ürünler üreten Nestle, İnsan Hakları kampanyası düzenleyerek

diğer çalışmalarını gölgeleme çabaları için En İyi Mavi Beyin Yıkama Ödülünü aldı. Güney Afrika elektrik enerjisi şirketi Escom, kaynaklarının %80'i kömüre dayalıyken yenilenebilir enerji kaynaklarını ön plana çıkardığı için En İyi İkinci Resim oskarına hak kazandı. Ömür boyu başarı ödülü yeşil beyin yıkama konusunda son 10 yıldaki başarıları nedeniyle Shell'indi. Bu alandaki ikincilik ödülü bilinen genetik değişim firması Monsanto'ya, genetik değişime uğratılmış ürünleri açığa çözüm olarak sunmasından dolayı verildi.

Birleşmiş Milletler kuruluşlarında reforma gidilmesi de tartışılan konulardan biriydi. Özellikle UNEP ve UNDP'nin ekonomik açıdan zayıf durumda olmalarının, bu kurumların istenilen etkiyi gösterememelerine yol açtığı belirtildi. Örnek olarak da UNEP bütçesinin Greenpeace bütçesinden düşük olması ve UNDP bütçesinin 10 yılda 1.2 milyar \$'dan, 600 milyon \$'a gerilemesi gösterildi.

Dünya Çevre Örgütü de kurulamadı. Kurulması istenen örgüt, hiyerarşik olmayan bir yapılanmaya sahip olmalı, iyi yönetim ilkesini benimsemeli ve çevre konularında uluslararası örgütlenme alanında çok parçalı yapıyı düzeltmeli ve güçlendirmeli (The Jo'burg Memo, 2002:66). Kimileri böyle bir kurumun oluşturulması için fırsatın kaçırıldığından bahsetti. Bazıları da güven eksikliğinden dolayı böyle bir kurumdan çok uzak olduğumuzu ve belki 10 yıl içinde bu tür bir oluşumun kurulabileceğini belirttiler. Bir panelde güven eksikliğinin çok temel bir sorun olduğunun altı çizildi. Özellikle, Fransız STK Koalisyonundan bir konuşmacı, Kuzey-Güney ülkelerinin STK'ları arasında bir güven eksikliği olduğunu belirtti. Güven eksikliği olan bir ortamda büyük değişikliklerin yapılmasının mümkün olmadığı da vurgulandı.

Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesinin temel konusu yoksulluk olarak gözükürken, ilerleyen günlerde tartışmaların odağını, küreselleşme, şirketlerin şeffaflığı ve hesap verilebilirliği, adil ticaret, Dünya Ticaret Örgütü gibi konular oluşturmaya başladı. Önümüzdeki 10 yılın da bu konularda tartışmalarla dolu geçeceği tahmin ediliyor.

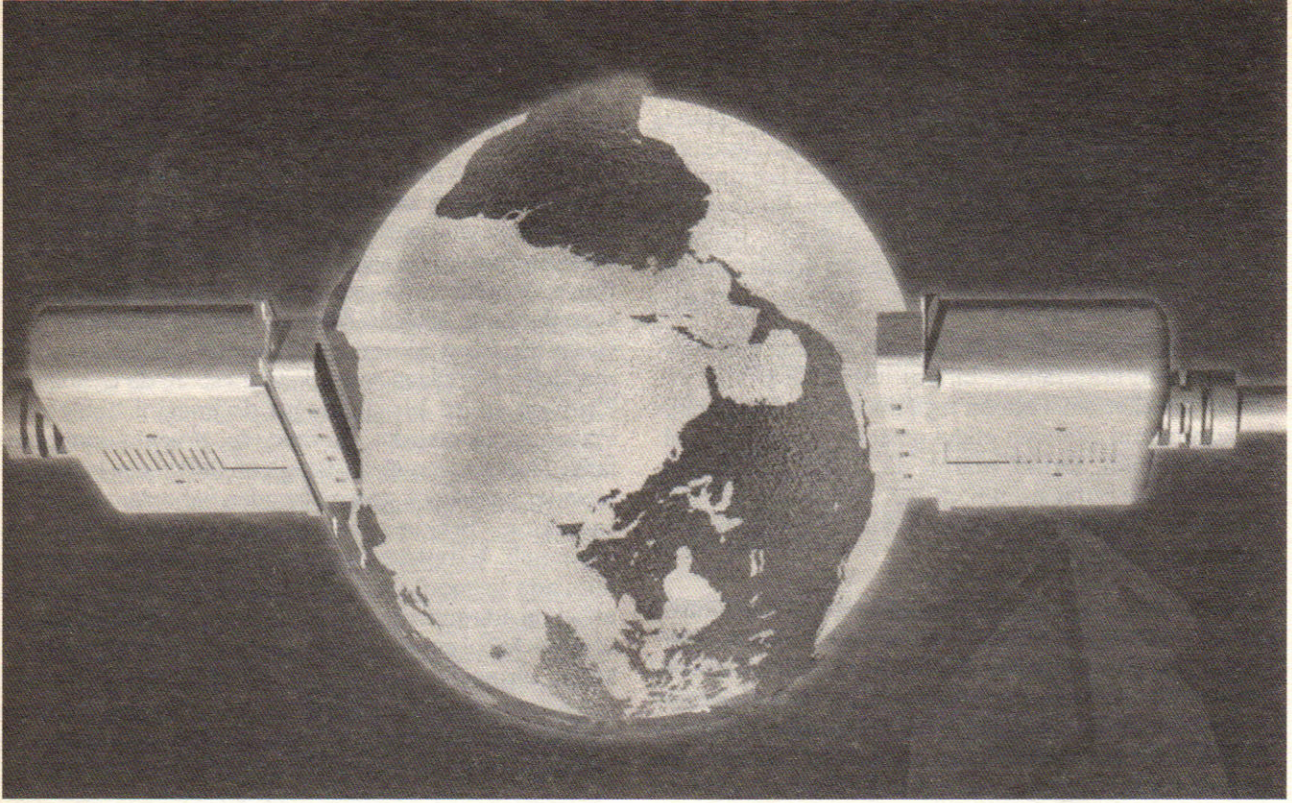
Zirve hakkındaki değerlendirmelere gelince, İngiltere Çevre Müsteşarı Margaret Beckett zirvenin "herkes için bir zafer" olduğunu düşünürken, Oxfam adlı STK sonucun küresel sorunları çözmede, özellikle ticaret ve tarımda sübvansiyonların kaldırılması yetersiz kaldığını belirtti. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan zirvenin etkileyici bir dizi somut politika ve eylem ortaya koyduğunu bildirdi. WWF (Dünya Doğayı Koruma Vakfı) temsilcisi de zirvenin 'Utanılacak Pazarlıklar Zirvesi' olarak yeniden adlandırılması gerektiğini savundu. Buna neden olarak da sürdürülemez üretim ve tüketim kalıplarının azaltılması için gerekli adımları atmakta dramatik bir başarısızlık içinde olduğunu söyledi. WWF Genel Direktörü Claude Martin Uygulama Planının dünya vatandaşlarının temiz enerjiye erişimlerini sağlayamadığını, yoksullar için temiz suya erişimi temin etmeyi taahhüt ettiğini; fakat suyun kaynağını koruma ve yönetmede başarısız olduğunu belirtti. Martin, Uygulama Planının yoksulların ihtiyaçlarının ve çevrenin

serbest ticaret gündeminden önce geldiğini garantilemekte başarısız olduğunun altını çizdi (International Herald Tribune, 4 Eylül 2002).

Sonuç olarak, Rio zirvesi yapıldığı dönemden bu yana dünyada politik, ekonomik ve sosyal değişimler yaşandı. Dünya konjonktürü artık daha farklı. ABD yönetiminin yeni politikaları, Terörizmle Savaş, 11 Eylül olayları, Avrupa'da yeni sağın Danimarka, Hollanda, İtalya örneklerinde görüldüğü gibi yükselişi zirve sonuçlarını da etkiledi. Zaten 4. Hazırlık Toplantısı'nda parantez içine alınan ve üzerinde anlaşılabilen maddeleri gördükten sonra Johannesburg'da Uygulama Planı'na sihirli bir değneğin değmesini beklemek Polyannacılık olacaktı. Bu noktada, zirvenin dünyanın farklı ülkelerinden gelen yaklaşık 65.000 insanı bir araya toplanıp, birbirlerinin çalışmalarından haberdar olmalarını sağlamak, birlikte omuz omuza mücadele ortamı yaratmak, birbirlerini tanımalarına yardımcı olmak dünyada hoşgörü ve demokratik düşünmeyi bireysel anlamda artırmıştır diye düşünüyorum. Bunun yanı sıra, üzülen kabul etmek lazım ki, sivil toplum da bir noktaya kadar bir şeyler yapabiliyor ve maalesef bölünüp, parçalanma olasılığı yüksek görünüyor. Her şeye rağmen, zirvede alınan kararlar bizim bunları değiştirmeye çabalamamızdaki mücadele gücümüzü azaltmamalı.

Kaynakça

- <http://www.iisd.ca/linkages/2002/wssd>
- <http://www.johannesburgsummit.org>
- <http://www.corpwatch.org/press/PPD.jsp?articleid=3648>
- <http://www.earthsummit.org>
- <http://www.guardian.co.uk/worldsummit2002/story/0,12264,773322,00.html>
- <http://www.cevre.gov.tr/johannesburg>
- <http://www.wsscc.org>
- Taking Issue, Publication of Sustainable Development Issues Network, farklı sayılar
- Eco Equity Bulletins
- Time Dergisi The World Summit özel sayısı, 26 Ağustos 2002
- The Jo'burg Memo Memorandum for the World Summit on Sustainable Development, Nisan 2002, (ed.) Wolfgang Sachs, Heinrich Böll Vakfı
- The Ecologist dergisi, September 2002, Volume 32, No:7 Summit Star Gazetesi, çeşitli sayılar
- International Herald Tribune, 30 Ağustos 2002, 4 Eylül 2002
- A Framework for Action on Water and Sanitation, Ağustos 2002, WEHAB Working Group
- A Framework for Action on Energy, Ağustos 2002, WEHAB Working Group
- A Framework for Action on Health and the Environment, Ağustos 2002, WEHAB Working Group
- A Framework for Action on Agriculture, Ağustos 2002, WEHAB Working Group
- A Framework for Action on Biodiversity and Ecosystem Management, Ağustos 2002, WEHAB Working Group

enerjimi tükettiniz!

e. baturay altınok
baturay46@yahoo.com

Şehir is kokuyor, evler ısınmıyor, otobüsler tıklım tıklım... Gecenin karanlığında yürümek ömür törpüsü. Kafamı kaldırıp ayın şavkına bakasım geliyor. Ay'la aramızda kalın bir perde var. Perdenin arasından kafamı karanlığa uzatıyorum. İnsanlar umutsuz, aydınlığın ampulle sağlanacağını düşünüyorlar. Kendi karanlığında boğulmaya bırakılmış toplumu savaşın sisli bulvarında gece nöbetine çıkarmaya hazırlananlar var. Elektrik düğmesini indirip kaldıran eller, uzaktan kumandayla yükselen dolar ve petrol haberlerini seyredip, akıllı yatırım yapmanın mutluluğuyla geleceğe güvenle bakıyorlar. Spekülatörlerin kurlarına endekslenmiş yaşam grafiklerimiz bir alçalıyor, bir yükseliyor. Bu sanki gideceği limanı bilmeyen bir geminin yakalandığı son fırtına.

Einstein'in da dediği gibi "III. Dünya Savaşı bilinmez ama, IV. Dünya Savaşını insanlık ok ve yayla yapacak." Hepimizin muhtemel düşman ilan edilebileceği bu dünyada, "ya haramilerin yanındasın ya da haramilerce yağmalanırsın" kısılcacında sıkışan benliklerimizi kurtarmanın "yolu yok". Televizyonlardan gelen savaş başladı haberiyle derin bir Ohhh! çekmeyi bekliyoruz. Sokak arasında düşüp bayılan bir sara hastasına bile "sahtekar" yaftasıyla yanaşmazken; güvenliğimizi sağlayacak büyük biraderin sıcak nefesini annemizin uterusu sanıyoruz. Bedenimizi besleyen damarlar kan çıkartılmadan tek tek kesilirken, yüzlerce yıllık göbük bağımızı yırtıp atmak bu kadar zor mu?

Tüm dünyanın iliğini sömüren, alıklaştıran ve kan nakilleriyle ayakta kalan yapının ana damarlarında dolaşan kan, modern dünyanın ona verdiği adla enerji; ülkeleri birbirine düşüren, savaşlar çıkartan, bizi soğukta uyutmayan, medeniyetler kuran en önemli güç. Yaşamımızda enerjiyi yönlendiren güçlere bağlı olarak bizler buna uygun metabolizmayı da üretiyoruz. Uygarlığın "enerji" adını verdiği muhterem şahsiyet, içinde varolduğu yapıya paralel olarak bir süredir krizde. Bu krizin adı da "Enerji krizi."

Apollon'un asi çocuğu olmasa da enerji bir güçtür ve elinde bulundurana tanrısal bir kutsiyet sağlar. Bu kutsiyetin kökenleri eski de olsa "şahsiyetin" tanımlanabileceği zaman, modern çağ; belki de onun içinde daha özel bir kesit olarak "Sanayi sonrası toplum"dur. Sanayi sonrası toplumda enerji, "ekonomik ve sosyal kalkınmanın, yüksek kalitede bir yaşam standardının motor gücüdür." Peki bu yüksek kalitede yaşam standardı nedir? Kavramın, kesin bir tanımı olmamakla birlikte toplumdan topluma değişebilen, II. Dünya Savaşı'ndan sonra büyümeye dayalı ekonomilerin ulaşmayı hedeflediği, gitgide uzaklaşan ve hiçbir zaman da ulaşılamayan "Kaf Dağı'nın ardındaki incidir." Böylelikle inciye ulaşmak güdüsüyle donatılan toplum; daha çok çalıştırılıp, daha çok tüketmeye sevk edilerek damarlardaki kanın temizlenmesini sağlar. Enerji krizi, egemen yapı için sistemin sürekliliğini sağlayan bu ana

girdiye en ucuz yolla ulaşıp, sistemi sürekli kılmanın diğer bir adıdır. Dünyada son 30 yılın neredeyse her dakikasının savaşla dolu geçmesine bakıp da bunu insanın salt şiddet güdüsüyle açıklamaya çalışmak, deryanın içinde olup da deryayı bilmeyen balıkların durumuna benzer.

Makro İlişkiler Bağlamında Enerji

Tükettiği enerjiyle orantılı olarak dünyanın en gelişmiş ülkesi olarak da sayılan ABD'de savunma harcamaları son 1 yılda %15 artarak 36 milyar \$'a ulaşmıştır. Bu iki veri arasında acaba nasıl bir ilişki söz konusu olabilir? Gayri safi milli hasılasının %60'ını tüketim harcamaları oluşturan ABD, aynı zamanda dünyanın en büyük silah ihracatçısıdır. Ekonomisi de bu yüzden savaş ekonomisine dayanır. Silah fabrikalarının çalışması ve toplumun tüketim taleplerini karşılayabilmek için her kriz döneminde daha fazla ve daha ucuz enerji kaynaklarına ihtiyaç duyar. Bu kaynaklar ona hem politik bir güç sağlar, hem de krizin sürdürülebilirliğine olanak tanır. Terör korkusuyla süpermarketlerden gaz maskesi, baret, çelik yekek almaya, hatta evinin altındaki sığınağı her türlü güvenlik önemiyle donatmaya yönlendirilerek alıklaştırmış toplumun güdülerini bu makro-ekonomik ilişkiler belirler. Kapitalizmde toplum, korkularından arınmak için diğer toplumlara korkutur ve sömürür. ABD'li bürokrat Friedman'ın "Bana varili 10\$'lık petrol verin, size İran ve Suudi Arabistan'da devrimler; Venezüella'da hükümet değişikliği vereyim." dediği, enerji krizinin makro siyasal anlamının yanısıra günlük hayatın düşünme ve yaşama biçimleri üzerinde de baskın anlamlar taşıdığı en güzel ispatıdır. Bir varil petrol karşılığında akıtılan her Irak'lı kanı bize yol, su, elektrik...vs olarak geri dönmektedir. Mercimek çorbasını blendırla yapmaya başlayan, evindeki elektrikli eşyalara yenisini katmak üzerinden aile ekonomisini planlayan konformist, bencil, daha çok tüketen bir toplum yaratılır. "Tasarruf" sözcüğü yerli malı haftasına hapsedilmiş bir nostaljidir. Isınmak için denizden kömür toplayan, depolardan odun çalan insanların durumu bizim için ancak yediğimiz yemek arasında göz ucuyla baktığımız gazetedeki alelade bir haberden ibarettir. Dayanışma duygusu, artık mahalle dizilerinden gördüğümüz bir yaşam biçimi halini almıştır. Ne güzel günlerdi onlar nidaları eşliğinde o günlere özlem duyar, iç geçirirken; arkadaşımızın borç istediği gün aniden elektrik faturasının son ödeme günü oluverir. Bununla birlikte elektrik kesintileri hep nükleer santral projeleri gündeme geldiğinde yapılır ve sokak lambaları tasarruf amacıyla sıra sıra söndürülür. 5-10 sene sonra karanlıkta kalacağımız iddia edilirken, kentin belirli muhitlerinde 2-5 arası elektrik kesintilerine gidilmesi bir tesadüf değil, bilinçleri maniple etmenin en kestirme ve etkili yoludur. Biz ekolojistler içinse enerji krizinin ifade ettiği, topyekün bir eleştiri ve yeniden yaratma olanağıdır. Bu noktada akla gelen en temel soruysa, "Ne kadar ve kimin için, nasıl bir enerji?" olmalıdır...

Enerji Krizinin İdeolojik Kökeni

Malthus'un klasik anlayışıyla, kit besin kaynakları dünya nüfusunun ihtiyaçlarını karşılayamaz. Bunun için de dünya nüfusu kontrol altında tutulmalıdır¹ Bu kuramı Jevons, "Kömür Sorunu" çalışmasıyla; kömür tüketiminin

aritmetik artışına karşın kömürün ederinin geometrik bir artışa tabi olduğunu, bunun da ekonomik bir durağanlığa neden olacağına yönelik neoklasik iktisadi yaklaşımı², şöyle ya da böyle kapitalist toplumların enerji krizi olarak karakterize ettiği sorunun beslenme damarıdır.

Dünyadaki enerjinin ve enerji kaynaklarının kimin tarafından tüketildiği sorusuna cevap vermeden bir enerji krizinden bahsetmenin anlamı nedir? Irvin'e göre, son 50 yılda ABD, insan ırkının geri kalan bölümünün bütün tarih boyunca tükettiğinden daha fazla enerji tüketmiştir. Bu enerjinin büyük kısmının Amerikan silah ve savunma sanayinde tüketildiğini ve Amerikan halkının üçte birinin yoksulluk sınırında yaşadığını hesaba katınca bu enerjiyi çok küçük bir azınlığın tükettiği de görülebilir.³ Bu bağlamda dünyada sürekli bir enerji krizinden bahsetmenin anlamı dünyaya egemen olan sınıflı toplumu, eşitsizliği yeniden üretmektir.

Enerji Krizi ve Türkiye

Türkiye'de enerji politikaları, özellikle 50li yıllardan itibaren küçük Amerika yaratma haliyle belirsizliğe sürüklenmeye başladı. 80li yıllardan sonraysa bu belirsizliğin yerini kapitalist ekonominin enerji politikaları aldı. 1984 yılında "3096 sayılı Türkiye Elektrik Kurumu Dışındaki Kuruluşların Elektrik Üretimi, İletimi, Dağıtımı ve Ticareti ile Görevlendirilmesi Hakkında Kanun" ile başlayan özelleştirme serüveni, "3996 sayılı Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yapılması Hakkında Kanun" ve "4283 sayılı Yap-İşlet Yasası" ile önce enerji üretimi, TEK dışında özel sektöre açıldı. Zamanla diğer yasalar ve uygulamalar sonucunda enerji kamu hizmeti olmaktan çıkarılarak, kar amacı güdülen bir faaliyet, uluslararası sermaye için yeni bir pazar haline geldi.

Elektrik Mühendisleri Odası Başkanı Cengiz Göltaş'ın belirttiği gibi, "Türkiye tüketebileceğinin çok üzerinde bir enerji üretimiyle karşı karşıyadır. Enerji, niteliği itibariyle depolanmaya müsait olmadığından, sorun özelleştirme mantığı ile çözülmeye çalışılıyor. (...) devlet de kamu yararını bir kenara bırakıp özelleştirme mantığına dayalı üretime çanak tutarak, ülkenin enerji alanındaki geleceğini riske atıyor."

Kamusal niteliği ve büyük ölçekli depolama olanağı olmadığından üretildiği anda tüketilmesi ya da ihtiyaç olduğu anda ve miktarda üretilmesi zorunlu olan enerji, özü itibariyle merkezi ve planlı kullanıma yönelik politikalara ihtiyaç duyarken; gerek 3096 gerekse 3096 sonrası diğer yasalarla, uyuşmazlıkların çözümünün de Danıştay yerine bir özel hukuk kurumu niteliğinde olan tahkime devredilmesiyle planlı ve merkezi bir anlayış yerine çokbaşı bir yönetim anlayışı egemen kılınmıştır. Bundan da anlaşıldığı üzere yeni dünyanın istikrarlı kar anlayışı/arayışının kamu yararına tercih edildiği görülmektedir. Çok taraflı yatırım anlaşmaları da bu konuda dünyadaki çorbanın yeni kaşığıdır.

Enerji politikaları açısından Türkiye siyasi haritasında 12 Eylül'den bu yana kurulan farklı hükümetlerin yönetimi ile görevli enerji bakanlarına şöyle kabaca bir baktığımızda ülkenin enerji politikasında pek bir değişiklik olmadığı göze çarpmakta. Diğer bir deyişle son 20 yılda

enerji bakanlarının tamamının, enerji politikaları konusunda belirli ve istikrarlı bir programı uyguladıkları görülüyor. Tüm bu 20 yıllık iktidar ve istikrarlı politika sürecinin sonunda 3 Kasım'ın tek el iktidarı AKP'nin, daha seçim çalışmaları sırasında müstakbel hükümet programı olarak ileri sürdüğü seçim beyannamesinin "ucuz ve güvenilir enerji" başlıklı bölümünde geçmiş enerji politikalarının krizi derinleştirdiğini iddia edilmekte. Bu noktada son 20 yıllık sürecin en güçlü tek parti iktidarı AKP'nin perspektifine ampul eşliğinde bakmakta fayda var düşüncesindeyim...

"Sürdürülebilir bir kalkınma ve küresel ölçekte rekabet edebilir bir ekonomi yaratmanın en önemli araçlarından biri enerji politikalarıdır." girişile son dönemin popüler kavramı sürdürülebilir kalkınma da AKP programında yerini almış. SK⁴, ilk kez 1987 Dünya ve Çevre Kalkınma Komisyonu'nda Norveçli bayan bakan Brutland tarafından dile getirilmişti. SK, dile getirdiği ifade ile 1987'de Brutland'ın ağızından ilk kez duyulduğunda kimi çevrelerce oldukça heyecanla ve olumlanarak karşılanmıştı. 1987'den bu yana sürekli dile getirilmesi dolayısıyla yarattığı etkiler hala sürmekteyse de SK zamanla, üzerinde uzlaşamaz bir kavrama dönüştü. Zira Rio+10 Johannesburg zirvesi öncesi 7.6.2002'de Bali'de yapılan hazırlık toplantısında gelişmiş kuzeyin ağabeyi ABD ve hamisi Kanada'nın başını çektiği eli sopalıların uzlaşmaz ve üstten tavrı, birçok konu yanında başta zirveden beklenen alternatif enerji kaynaklarının desteklenmesi konusunda alınması beklenen kararların da ne kadar umutsuz çabalar olduğunu gözler önüne serdi. Kısaca kalkınma, kapitalist büyüme olarak anlaşıldı.

Büyüme de Büyü(me)...!

58. Hükümetin programı istihdam ve büyüme odaklıdır. Kanayan yarası yoksulluk/yoksunluk olan bir ülkenin Ak iktidarının söz konusu büyüme politikaları kapitalizmin kaynak krizi ile çakıştığına AKP'nin ucuz ve güvenilir enerji politikası, ulus ötesi sermayenin kaynak krizi ile örtüşmektedir. Zaten 24.1.1980'den beri IMF ile yapılan stand-by anlaşmalarının kilit noktasındaki enerji politikaları ve alınması buyurulan kararlar ortada. Tüm bu uzaktan kumandanın son muhatabı iktidarın, ucuz ve güvenilir enerji temini ilkesi ile enerji sektöründe enerji kaynaklarının dağılımına ve yeniden pazarlanışına kadar uzanan tüm süreçlerin piyasa ekonomisine açılması, kaynakların sürdürülemezliğine neden olacaktır. Başka bir deyişle kısa sürede enerji krizi ile karşılaşma olasılığı, nükleer santral projeleri ve karanlıkta kalacağız çığlıkları ile indirilen şalterler ile terbiye edilmeye çalışılacağımız günler yakındır.

AKP'nin gerek seçim beyannamesinde, gerekse acil eylem planında önemle üzerinde durduğu; sermayenin son dönemdeki göz bebeği bor madeninin de kapitalizmin kaynak krizine çare olarak öne çıkarıldığını görüyoruz. Üstelik gelişen teknolojiyle birlikte borla çalışan araba bile üretmişken bu kadar zengin kaynakları yer altı tanrılarınin uhdesine bırakmak pirapak hükümetten beklenemezdi. Tam bu noktada zengin bor kaynakları ile Türkiye; büyüme merkezli bir politika güderken, bu politika aynı zamanda ucuz ve güvenilir kaynak özlemi içinde olan yabancı sermayeyi tatmin edecektir. Bor

kaynaklarının, yenilenebilir kaynaklardan olmadığı dikkate alınır, kısa dönemde madenin uluslararası kapitalist ekonomiye kaynak yaratmak amacıyla ulus ötesi tanrılara kurban olarak sunulduğu açıktır. AKP'nin acil eylem planında da belirtildiği üzere, 3 aylık kısa dönem içinde Bor Araştırma Enstitüsü kurulması gündemdedir. Buna göre 6 ay içerisinde bor işletmesi özerk bir yapıya kavuşturulacak, ilk 1 yıl içinde de madencilikte özelleştirme çalışmaları sonuçlandırılacak, kamuya ait ruhsatlı maden alanları ayrıca özel sektöre devredilecektir.

Tüm bu büyüme odaklı manevralarla enerji ve madencilik sektörünün piyasa ekonomisine sonuna kadar açılması, kaynakların sürdürülemezliğine neden olacaktır.

Bir başka mevzu da Nükleer santraller konusu. Türkiye'de ilk olarak 1965 yılında başlayan nükleer santral projesi çalışmalarında, 1977'de tamamlanmak üzere 300-400 Mw gücünde tabii uranyumla çalışan "ağır su" tipi bir santral kurulması öngörülmüş, ancak gerçekleşmemişti. 1976 yılında Silifke-Akkuyu mevkiinde yapılan etüt çalışmaları sonucunda, burada bir nükleer santral kurulması için yer lisansı alınmış, Asea-Atom/Stal-Laval adlı İsveç firma grubuna ihale edilmiş, ancak sözleşme görüşmeleri firmanın kredi getirememesi nedeniyle sonuçlanmamıştı. 1980 yılında İsveç hükümetinin kredi garantisini kaldırmasının ardından, Akkuyu'da KWU firmasına 986 Mw, AECL firmasına da 685 Mw gücünde iki ayrı santral, General Electric firmasına da Sinop'ta 1,185 Mw gücünde bir veya iki nükleer santral kurulması için niyet mektubu verildi.

1984 yılında yapımcı firmalara, nükleer santralleri 15 yıl işletmeleri ve sonra TEK'e devretmeleri yani yap-işlet-devret (YİD) modeli önerildi. Diğer firmalar çekilirken AECL bu öneriyi kabul etti ve 1985 yılında TEK ile firma arasında ön anlaşma imzalandı. Ancak projenin YİD modeline dönüştürülmesi ve getirilecek krediye devlet garantisi verilmemesi üzerine KWU vazgeçti, General Electric's'e Sinop'ta yer lisansı olmadığı için teklif veremedi.

Akkuyu Nükleer Santrali'nin yapımı için 17 Aralık 1996 tarihinde yeniden ihaleye çıkılarak süreç tekrar başlatıldı. Nükleer santralin inşası 6,5 yıl, her bir ilave ünite için de birer yıl gerekiyordu. Buna göre Akkuyu nükleer santralının ilk ünitesinin 2005 yılında, diğer ünitelerin de birer yıl arayla devreye girmesi planlandı.

İhalesinde en düşük 600 Mw, en yüksek 2.800 Mw kurulu güçte olacak şekilde teklif istenen Akkuyu'da, ilk etapta 4 ünite yapılacaktır, santrale daha sonra 2 ünite daha ilave edilebilecekti. Ancak kendini bilen kalabalık bir kitlenin yoğun muhalefeti yanı sıra ve ülkede oluşturulan kamuoyu galip geldi ve sindirim sorunları yaşayan dönemin başbakanı kararı askıya aldıklarını, bu şartlarda santralin kurulmasını içine sindiremediğini bildirdi.

AK Parti programında sürekli olarak yerli alternatif kaynaklara yönelineceğinden bahsedilmekle birlikte bunun IMF'nin reçetelerine ne kadar uygun olduğu, IMF programıyla nasıl bağdaştırılacağı iktidara sorulacak en keskin sorulardan biridir. Üstelik söz konusu alternatif kaynakların etkin kullanımı ihtiyaca yeterken, yedekte, ikame yatırım olarak gerekli güvenlik ve çevre koruma önlemleri alınarak nükleer enerji santralleri kurulacağından bahsediliyor. İktidarların tatlı nükleer rüyaları halen devam ediyor. Türkiye'de büyük yatakları bulunan toryumla çalışacak nükleer santral teknolojilerinin gelişmesinin beklenmesi gibi gerekçelerle Akkuyu'daki ihalenin iptal edildiği dahi söylendi. Eğer böyleyse AK Parti iktidarı programında da bahsettiği inisiyatifini sözkonusu maddeden yana kullanacaktır. Görünen o ki enerjide %65 olan dışa bağımlılıktan yakından bir iktidarın yerli kaynaklardan anladığı bu mudur? Gerçi dünyanın en büyük ham toryum rezervlerine sahip Türkiye toryumla çalışan ilk santrali üretime sokmuş Hindistan'dan geri kalacak değildir ya?

İkameciliğin Reddiyesi

Önceliği, adındaki "kalkınma" kelimesinden de anlaşılabilen partinin büyüme ve kalkınma perspektifinde hammaddelerin aranması ve işletilmesindeki yargı kararlarında "Adalet"li davranacağını kim garanti edebilir. Biz biliyoruz ki Adalet kökenli partiler, bu ülkede nihai mahkeme kararlarını Bakanlar Kurulu kararlarıyla delmek konusunda oldukça başarılılar.

Ülkenin, rüzgar potansiyelinin %0.01'ini, jeotermal potansiyelinin %2.97'sini kullanmışken; 21.yy. politika ve uygulamalarını fosil kaynaklı petrol, gaz ve kömüre dayandırması yeni krizlerin habercisi olacaktır. Zira söz konusu kaynaklar için biçilen ömür 50-60 yıl kadardır. Hiç bitmeyecek olsalar bile tüketim sürecindeki çevresel etkileri, ekolojik yaşam ve halk sağlığı açısından yarattığı yıkıcı sonuçlar gün gibi ortadadır.

Dışarıdan sağlanan kredilerle üretilen elektrik enerjisinin; plansız, programsız, projesiz yapılan iletim ve dağıtım hatları, uyumsuz ve kalitesiz koruma ve yük dağıtım sistemleri nedeniyle %22'si kullanılamamaktadır. Söz konusu kaybın mali bilançosu yıllık 5.441 milyar \$'dır.⁵ Avrupa'da bu kayıp miktardan 100 birimde 6 birimdir.

Buna göre yenilenebilir enerji kaynaklarına geçiş programıyla ilgili planlı bir çalışma başlatılmalı, 2025-2030 yıllarında Türkiye'nin enerjisinin %50'sini temiz ve yenilenebilir enerji kaynaklarından elde edebilecek şekilde enerji politikalarının yapılandırılması ve hayata geçirilmesi, yine yeni/çevreye uyumlu alternatif teknolojilerin geliştirilmesi yönünde teşvik edici ve akılcı çalışmaların yapılmasının yolunun açılması gereklidir.

Gerek mevcut iletim/dağıtım kayıplarının genel standartlar boyutuna indirgenmesine çalışılmalı; yenilenebilir enerji kaynaklarının iletim/dağıtım alanında uygulanabilmesi için gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

Fosil türü enerji kaynakları kısa vadede kirlenici, zehirleyici olan ve sera etkisi yaratan yakıtlardan arındırılması sağlanmalı, orta vadede bu tip enerji kaynakları üretici/dağıtıcılarının yenilenebilir temiz enerji kaynaklarına katılmaları sağlanmalıdır.

Hava kirliliği seviyesinin standartlar dahiline çekilmesine yönelik proje ve çalışmalar yapılmalı, binaların doğal aydınlatmayı sağlamak; güneş, hidrojen ve jeotermal enerji ile ısınması ve mevcut ısının kontrolüne yönelik yönetim faaliyetleri için gerekli mimari değişikliklerin yapılması ve buna yönelik politikaların uygulanması sağlanmalıdır.

Mevcut enerji sistemlerinde enerji verimini arttırmak, enerji tasarrufunu sağlamak için çalışmalar yapılmalı, özellikle ulaşım alanında yeni/temiz enerji kullanımı teşvik edilmelidir.

Genel olarak alternatif biçimler sunan her kesimin ağzından çıkan bu öneriler ve temenniler ise ekolojik bir toplumun hedeflerinden çok çok uzak, reel politik gelişmeler ekseninde "akıllı" kapitalist devletlerin sistemin sürekliliği için yaptığı/yapması gereken işlerdir. Yoksa bu yaklaşımlar "temiz bir enerji" konusunda bize kısmi ipuçları sunsa da; rüzgarın, suyun, güneşin, enerjiye dönüştürülüp satıldığı ve hammaddelerin fiyatının sadece girdi maliyet olarak hesaba katıldığı alternatif enerji arayışları, topyekün bir sistem eleştirisi sunmaz. En iyi ihtimalle bize bir virgül atıp, tam bu noktadan önumüzdeki sayılarda "Neyin alternatifi, nasıl ve kimin için?" tartışmasını derinleştirme sorumluluğu yükler...

1. Bu konuda ayrıntılı bilgi için DENİZ Göksu, "Yoksulluğun sınıfsal arka planında ekolojistler ne diyor?" İKSİR, sayı 1, s.26-32

2. FOSTER John Bellamy, Capitalism's Environmental Crisis...Is Technology the Answer?, <http://www.monthlyreview.org>, December 2000.

3. DENİZ, age

4. Kısaca, gelecek kuşakların kendi gereksinimlerini karşılama yetisini ortadan kaldırmadan günümüz kuşakların ihtiyaçlarını karşılayan sosyal ve ekonomik bir kalkınma modeli olarak tanımlanabilir

5. Küçük bir hesaplamayla sonuca ulaşılabilir. 2000 yılında 118 milyar Kw/s enerji tüketilmiş. Bunun %22'si 25,96 milyar Kw/s. 1 Kw/s ortalama 150 bin olarak hesaplanırsa bunun maliyeti 3,894 katrilyon yani yaklaşık 2,845 milyar \$. 1 Kw/s=1 Litre yakıt denk alınırsa bunun maliyeti 25 milyon 960 bin litre yani bir o kadar metreküp yakıt sarfıyatı söz konusudur. Hal böyle olunca ülkeye toplam maliyet 2,845+2,596=5,441 milyar \$. (ekolojik tahribat ve halk sağlığı üzerindeki etkileri hesaba katılmamış haliyle)

STERİL DÜNYANIN BAŞ AĞRISI

AIDS

İlgın Özkaya
ilgin_ozkaya@yahoo.com

1981 yılında ABD'de keşfedilen AIDS'e (Acquired Immuno Deficiency Sendrome: edinilmiş yetersiz bağışıklık sistemi sendromu) karşı son hızla süren savaş, bu yıl da "Yaşa ve Yaşat" sloganıyla hastalığa karşı kapatılmış kulaklara bir ses olma umudu taşıyarak yoluna devam ediyor. Önyargılar ve yalnızlaştırmalar AIDS ve HIV'le yaşayanlara en çok zarar veren; Dr. Nazan Kuzgunkaya'nın tabiriyle "asıl yoran" ..Bu sosyal izolasyona karşı hastalığın tanınması ve tanıtılması gerekiyor. Öyle ki hastalıklarından dolayı ailelerinden, işyerlerinden, okullarından uzaklaştırılmalarını engelleyecek; dışlanmalarına, yalnızlıklarına, gizlenmelerine son verecek toplum umudunu yaşatan AIDS'lilerin mücadelelerindeki "damgalama" ve "ayrımcılık" engeli için başka çözüm yok. "Aşağılanmalara, dışlanmalara neden olan ise yabancı olandan korkmaktır" diyor AIDS Yardımlaşma Örgütü'nün 1 Aralık Kampanyasını yürüten Joy Denalane ve sürdürüyor: "Korkunu içine gömersen bu hoşgörüsüzlüğe yol açar." Rakamlar da bu bilgisizliği bize kanıtlarcasına tehlikeli boyutlara ulaşmış durumda: Tüm dünyada 36 milyon kişi HIV taşıyıcısı ve günde 15 bin kişiye AIDS bulaşıyor. Bu ay ABD'de yapılan AIDS Zirvesinde 2005 yılında dünyadaki AIDS'li sayısının 100 milyona ulaşacağı ve aynı yıl dünyadaki her 4 yetişkinden birinin AIDS'ten öleceği öne sürüldü. Yani zirvede yayınlanan raporda AIDS'in bir sağlık sorunu olmadığı, kişisel toplumsal ve küresel bir tehdit olduğu savunuluyor; hastalığın ülkelerin ekonomi ve politikalarından, iş hayatı ve savunmalara kadar hemen her alanı etkilediği görüşü belirtiliyor.

Çağdaşımız(!) insanının çağımızın felaketlerine genel tutumu şu: Kendisi veya sevdikleri felaketi yaşamadan, felaketlerden habersiz biçimde yaşamına devam etmek, olup biteni görmemek veya görmezlikten gelmek. Deprem evini yıkmadan sevdiklerini

kaybetmeden depremle ilgilenmez "çağdaş". Zararını, koruma yollarını öğrenmek zaman kaybı, ilgi dağılımsıdır. Dakikada 16 kişinin HIV virüsü kapıyor olması yetmez çağımız insanına. Kendisi tehdit altında kalmadan görmez büyüyen tehlikeyi.

Müzeyyen de 1996 doğum sancılarıyla Siverik'in Kışlan Köyü'nden Şanlıurfa Doğumevi'ne kaldırılırken adını bile duymamıştı AIDS'in. Eşi sezaryen doğum yapacağı için gerekli kanı almaya Kızılay'a giden Sedat da 1 milyon 900 bin lirayı öderken AIDS'i aklına bile getirmemişti. Acı olan anne Müzeyyen ve bebeği Rukiye'yi taburcu ederken sağlıklı olduklarını söyleyen ve iki cana karşılık 15 milyar ve 1 milyon 900 bin lirayı uygun gören sağlık kurumlarının sorumsuzluğu, görmezlikti. İlk Türk AIDS'li Mürteza Elgin'in 1992'de HIV virüsüne teslim olmasıyla Türkiye'nin AIDS'e yabancılığı gözler önüne serilmişti aslında. Mürteza'nın bedeninin önce ilaçlı suyla yıkanıp naylona sarılması, çinko tabuta konularak kireç kuyusuna konulması bilgisizliğin ta kendisiydi. Dünyadaki durumda Dünya Sağlık Örgütü, UNICEF, UNAIDS'in 2 Temmuz'da yayımlanan bildirimlerinde özetlenmiş oldu: Gençler bu hastalıktan nasıl korunmaları gerektiğini bilmiyor. Daha da korkuncu çoğu ülkede AIDS'in adını bile duymamış insanlar var.

Öyleyse Nedir AIDS?

Yakın zamanda farkedilmiş bir hastalık olarak AIDS'in kökeni hakkında en geçerli görüş hastalığın Afrika kökenli olduğudur. Afrika'daki yeşil maymunların taşıdığı bir virüs insanlarda rastlanan AIDS virüsüne çok benzemektedir. Bilimsel tahminler maymunlarda rastlanan virüsün doğal ortamda organizmalar içinde yaşamını sürdürerek mutasyon geçirdiği ve buradan da insanlar geçtiği üzerinde yoğunlaşmaktadır. Görülen mutasyonun çok nadir olduğu görüşü de görüşler

arasında yer almaktadır. Bir başka görüş ise virüsün biyolojik silah olarak üretilmek istendiği fakat sonucun etkisi uzun sürede görüldüğü için araştırmalara devam edilmediği ve bir ara nasıl olduysa laboratuvar dışına çıkarılarak insanlara bulaştığı üzerinedir. Yeşil maymunlar Afrika'nın çoğu bölgesinde lezzetli bir yemek olarak görülmektedir. Virüsün maymunlardan insana iyi pişmemiş organlardan ya da etlerin pişirilmeye hazırlanırken meydana gelecek kesik ve buna benzer yaralardan bulaşmış olabileceği de düşünülmektedir. (Bu görüş Belçika'nın Louvain Katolik Üniversitesi bilim adamlarının HIV'in 1920'den önce maymundan insana geçtiğini söylemesi ile destek bulmuştur. Yeni bir analiz teknolojisi sayesinde bu sonuca ulaştıklarını bildiren bilim adamları HIV virüsünün 1590 ve 1761 yılları arasında maymunlarda görülmeye başladığını, insana ise bu tarihlerde bulaşmış olabileceğini savunmuşlardır.)

Kökeni hakkında kesin bir bilgi olmamasına karşın AIDS ve HIV virüsü hakkında oluşan bilgi düzeyi, teşhis ve korunma yöntemleri konusunda kesin çözümler üretilmesine olanak sağlıyor.

Buna göre vücudunda HIV enfeksiyonuna rastlanan bireyler üç kategoriden birine dahil olmuş demektir. HIV ile enfekte olmuş insanların bazıları hiçbir zaman kendilerini hasta hissetmeyebilir. Fakat onlarda virüsü cinsel birleşme yada diğer yollarla başka insanlara bulaştırabilir. Bu insanlarda bulunan enfeksiyona belirsiz enfeksiyon, bu tür insanlara da "taşıyıcı" adı verilmektedir. Bu insanlar hiçbir zaman virüsün enfeksiyonundan etkilenmez. Ancak sadece bulaştırıcı etmen rolü oynarlar. HIV enfeksiyonu görülen insanların bazılarında hafiften şiddetliye doğru belirtiler görülebilir. Fakat bunların AIDS teşhisi için bir kriter oluşturabilecek şekilde toplanması mümkün olmayabilir. Çünkü bu tür hastalar AIDS virüsü tarafından meydana getirilen hastalıklardan birini taşıyor olabilirler. Bu hastalar için kesin bir AIDS teşhisi koymak mümkün değildir. Son kategori ise virüs enfeksiyonunu taşıyan ve AIDS hastalığının tüm belirtilerini gösteren hastalardır. Bu hastalar artık 'AIDSli'dir. Ve yaşamlarını bir miktar da olsa uzatabilmek için tedavi olmalıdırlar denilebilir.

Hastalarla Birlikte Yaşam Hastalıktan Korunarak Yaşam

Virüs daha önce enfekte olmuş başka bir kişiyle korunmasız cinsel birleşmelerin sonunda kolayca bulaşabilir. Lateks prezervatifler AIDS virüsünün meydana getirdiği enfeksiyonlara karşı korunmanın en etkin yoludur. Çünkü prezervatifler virüsün bir kişiden engelleyecek fiziksel bariyer görevi yapar. AIDS genel kanının aksine homoseksüel ilişkilere özgü bir hastalık değildir. Kadından kadına ve erkekten erkeğe bulaşma riski erkek ve kadından oluşan cinsel birleşmelere kıyasla eşit oranda risk taşır. Üstelik yapılan araştırmalarda yüzde 49.2 oranında heteroseksüel cinsel temas sonucu yüzde 18.15 homoseksüel ilişkinin neden olduğu aids hastası tespit edilmiştir.

Kullanılmış ve dezenfekte edilmemiş şırınga, iğne, cerrahi aletler, diş hekimliği aletleri, kesici ve delici aletler, dövme aletleri, akupunktur iğneleri, damar içi madde kullanıcılarının paylaştıkları iğneler, HIV'li organ ve sperm nakilleri AIDS'in bulaşma yolları olarak sayılabilir.

Ve şu an 2 milyon çocuğun AIDS hastası olmasının sebebi HIV'li annelerin gebeliği, doğumu ve emzirmesidir. Bu yola her gün 1000 çocuk AIDS'li olarak doğmaktadır.

AIDS hastalığının tanınması hastalarla birlikte yaşamayı öğrenmek için en büyük adım olacaktır. AIDS'in bulaşma yolları kadar, birlikte yaşamın kolaylaştırılması için nasıl bulaşmadığı da öğrenilmeli: Aynı odada yaşamak, aynı okulda okumak, aynı havayı solumak ile kesinlikle bulaşmayan HIV, sağlam deriden de geçemez. Tükürük, gözyaşı, yiyecek, içecek, telefon, tuvalet, duş, yüzme havuzu, deniz, sauna, hamam, sivrisinek ve diğer böceklerin sokmasıyla bu hastalığın bulaşmadığı bilimsel bulgularla ortaya çıkarılmıştır.

AIDS Nasıl Teşhis Edilir?

Cinsiyet, cinsel yönelim, dil, yaş, ırk, sınıf, yaşam tarzı ayrımı yapmayan bu hastalığın ortaya çıkma süresinin ortalama yedi ile sekiz yıl olduğu söylenir. Bazı vakalarda bu süreden daha sonra AIDS hastalığının görülmeye başladığı doğrulanmıştır. Halen kayıtlarda 10 yıl önce AIDS virüsüyle enfekte olmuş ve daha hiçbir AIDS belirtisi göstermemiş hastalar da mevcuttur.

Belirtileri ısrarla devam eden ateş, öksürük, nefes darlığı, ishal, yorgunluk, yavaş iyileşen yaralar, yutkunmada zorluk, açıklanamayan kilo kaybı, şiddetli baş ağrısı gibi her insanda sıkça görülebilen belirtilerse de böylesi bir risk taşıyan kişilerin doktor kontrolünü göz ardı etmemesi gerekiyor.

HIV enfeksiyonunu teşhis eden birçok test geliştirilmiştir. Bu testlerin en önemli ve en çok kullanılan üç tanesi ELISA, IFA, WESTERN BLOT testleridir. Testler vücut bağışıklık sistemindeki virüs mevcudiyetini araştırmaktadır. Her üç test de AIDS virüsü konusunda kesin sonuçlar verebilmektedir. Türkiye'de Trabzon, Antalya, Bursa gibi şehirlerde yoğun taleple karşılanan, evde uygulanabilen AIDS testlerinin sağlıklı sonuç vermediği de bilinmektedir.

Tedavi İçin...

Yapılan araştırmalar AIDS ile mücadelenin "zengin işi" olduğunu bir kez daha ortaya koydu. Yeni hazırlanan bir rapora göre dünyanın fakir ülkeleri çok yakında yıllık 9.2 milyar dolara ihtiyaç duyacak. AIDS zirvesi öncesi hazırlanan rapora göre bu paranın 4.4 milyar doları tedavi için, 4.8 milyar doları da yeni enfeksiyonların engellenmesi için kullanılacak. Raporda bu miktarın yarısına Güney Afrika'da ihtiyaç duyulacağı da belirtiliyor.

Bugün yalnızca en çok etkilenen ülkelerdeki hastaların küçük bir bölümüne ömürlerini uzatabilecek ilaçlar verilebiliyor ve sanayileşmiş ülkelerde kullanılan tedavi yöntemleri kullanılıyor. İlaçları kullanabilen HIV pozitifler, bedenlerinde AIDS'in doğuracağı tabloyu geciktirebiliyor ve ömürlerini 4-6 yıl uzatabiliyorlar. Fakat dünyadaki AIDS hastalarının ilaç kullanabilen bu yüzde 6'lık kısımdan da etkili terapiler ve ilaçların etkisiyle, üretken nüfus içindeki yerlerini koruyabilenleri hastalıklarının acısını hafifletebiliyor.

Sanayileşmiş ülkelerde AIDS hastalarının ömürlerini uzatmak için kullanılan ve etkili olan ilaç kokteyli hasta başına yılda 3500 dolara mal oluyor. Bu rakam fakir ülkelerde kişi başına 450 dolara düşüyor. Son derece pahalı olan bu ilaçların zengin ve fakir ülkeler arasında edinimini ve tedavi olanaklarının adil hale getirilmesini sağlamak için ortaklıklara ihtiyaç varken, henüz küresel bir AIDS fonunun oluşturulması bile öneri halinde bekletiliyor.

AIDS tedavisinde ilaç üreten dev firmalar en fazla HIV virüsü taşıyıcısının(28.5 milyon) bulunduğu Afrika'nın ucuz AIDS ilacı almasını sağlayacak olan patent yasaının iptali için açtıkları davayı " patent muhafaza hakkı uzun vadede güvenli ilaç teminine hizmet ediyor" diyerek savundular. Yalnızca 50 bin kişinin ilaç kullanabildiği Afrika HIV/AIDS ile yaşayanların yoğun olarak bulunduğu yoksul bölgelerdeki insanlar için AIDS ilaçlarının hayal bile edilemediği düşünülürse bu ancak Tedavi Eylem Seferberliği Örgütü'nün tabiriyle "ilkel açgözlülük"tür. Ve tabii Tayland gibi bir örnek de tüm bunlara karşı belirtilmelidir. Üç ayrı firmanın ilacını tek tablette toplayıp patent hakkını dışlayan bir firma bu bileşimde yer alan bir ilacın tabletini yüz katı ücretle satan Almanya'ya karşılık fiyatlarını oldukça düşük tutabilmeyi başarmıştır.

Hükümetler Ne Yapa(bili)r?

AIDS hastaları için yapılabileceklerin hükümetler düzeyinde de geniş yer tutması gerektiği kuşku götürmez bir gerçektir. Örneğin bu hastalıkla mücadele için 25 trilyon lira civarında harcama yapan Almanya ilaç şirketleriyle görüşerek vatandaşlarının gerekli AIDS ilaçlarını ücretsiz ya da çok düşük bir fiyatla ulaşabilmesini sağlamaya çalışıyor.

National Commissions on AIDS'in verdiği bilgiler ışığında hükümetlere düşen görevlerin bazılarını şöyle özetleyebiliriz sanıyorum:

- AIDS ile ilgili tüm merkezler tüm nüfusa (belli bir kısmın yararlanması gibi bir ayırım yapılmaksızın) hizmet verebilmeli

- AIDS'in tanıtımı ve bilgilendirme konusunda eğitim programları düzenlenip, önleme yöntemlerini anlatan kampanyalar düzenlenmeli.

- AIDS hastaları için hastane benzeri servisler büyük belediyelerde kurularak tıbbi bakım, ilaç terapileri, her

yolla test, psikolojik bakım, eğitim faaliyetleri yapılabilmesi

- Okul tabanlı ve okul dışı gençlik cinsel yola bulaşabilen hastalıklar konusunda bilgilendirilmeli

- Seks tacirleri ve uyuşturucu kullanımı konularında gençler uyarılmalı

Tüm bunların geniş bir zaman dilimine yayılarak başarabileceği kesin. Ancak bireysel bilgilenmenin toplumsal bilince varılmasında önemli bir aşama olduğu da unutulmamalı.

Türkiye'de AIDS

Bu yılki 1 Aralık Dünya AIDS ile Mücadele günü etkinlikleri için AIDS Savaşım Derneği'nin başvurduğu elliye yakın kuruluştan hiçbirinin sponsor olmaya yanaşmaması, adlarının bu hastalıkla birlikte anılmasını istememiş olması ülkemizdeki umursamazlığı, bilinçsizliği, korkaklığı gösteren bir örnek olmaya yeter sanıyorum. AIDS ile yaşayanların gizlenmek zorunda kalmaları yüzünden örgütlenememeleri, yanlarında birkaç dernek ve sivil hareket dışında kimseyi bulamamaları Türkiye tablosunu tamamlamak için birkaç sayısal bilgi dışında eksik bir şey bırakmıyor gibi. 1 Ekim 1985'ten 31 Haziran 2002'ye kadar Türkiye'deki HIV/AIDS ile yaşayanların sayısı 1429, on beş yaş altındaki çocuk sayısı 29. En büyük sayı 15-49 yaş grubu arasında bulunuyor. Bu gruptaki hastaların 966'sı erkek, 434'u kadın. HIV/AIDS ile yaşayanların saptanabildiği iller arasında ilk sırayı İstanbul, sonra sırasıyla Ankara, İzmir, Antalya, Adana, Bursa bulunuyor. Ancak elbette resmi rakamlara aldanmamak gerekiyor. Hacettepe Üniversitesi AIDS Tedavi Araştırma Merkezi'nin yaptığı açıklamaya göre tüm dünyadaki gibi bildirilen verilerin 50-100 ile çarpılması gerekiyor.

Radikal Gazetesi'nin haberine göre: "Türkiye'de AIDS tedavisinde kullanılan ilaçların tamamı bulunabiliyor. Ancak burada da tedavi çok pahalı. Aylık ortalama 1500 dolar. Fırsatçı enfeksiyonlar ve hastane masrafları da eklendiğinde bu rakam katlanıyor. Bağ-Kur, SSK, Emekli Sandığı gibi sosyal güvenlik kurumları tedaviyi karşılıyor. Ancak sosyal güvencesi olmayan yeşil kart uygulamasında il ve ilçelerdeki sağlık personeli dışında yetkili birimlerin devreye girmesiyle ayrımcılığa maruz kalabiliyorlar" (Radikal, 1 Aralık 2002)

AIDS ve Dünya

Hastalığın aldığı her can için yeni bir parça eklenen AIDS yorganı-241.400 metrekairelik umut ve hüznün simgesi dünyaya "Irak Savaşı için 100-200 milyar dolarlık maliyetin göze alınabildiğini, 2002'de AIDS'e ayrılan toplam kaynağın ise ancak 3 milyar dolar olabildiğini ve AIDS salgınının yaygınlaşmasını önlemek için harcanması gereken 10 milyar doların 2005'e kadar 29 milyon kişinin AIDS ile enfekte olmasını önleyebileceğini" söylüyor... Duyuyor musunuz?

Bütünleşme mi yoksa İçselleşme mi?

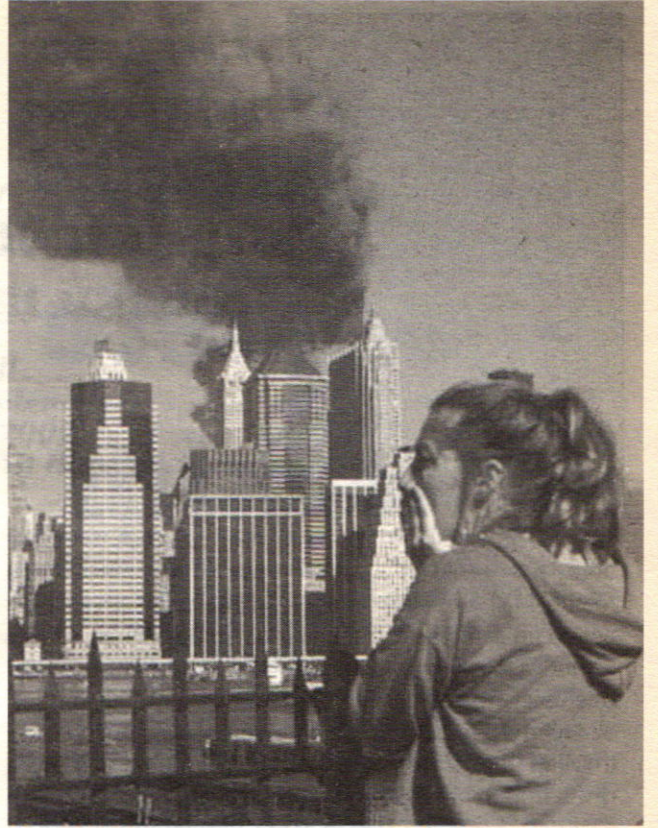
alper ulutaş
tebarul@yahoo.com

1980'li yıllardan itibaren, Doğu Bloğu'nun da çözülmeye başlaması ile birlikte yepyeni bir sürece girdik. Bir yandan bütünleşmeler yaşanırken, diğer yandan da farklılaşma talepleri boy göstermeye başladı. Globalleşme adını verdiğimiz bu yeni dünya düzeni (?!), kendisine tamamen zıt bir semantik yapıya sahip yerleşmeyi de içinde barındırıyordu.

Bu akımla birlikte, tarih boyunca yapılanarak günümüzdeki halini alan (farklı oluşumuzun, birilerine "siz" diyebilmemizin nedeni olan) gelenekler, sarsılmaya başladı. Yepyeni bir hiyerarşik yapı ortaya çıkarken, ekonomik alanda başlayan bu değişimin ilk ev sahibiyse: yine Batı. Globalleşme'den kastedilen de; tüm dünya ekonomisinin bir tek bütün haline ge(tiri)lmesi. Bu yolda, serbest ticaret ve uluslararası sermaye hareketleri yaygınlaşması en önde gelen gösterge. Nitekim, Avrupa Ekonomik Birliği, Gümrük Birliği ve daha bir çok uluslararası ticari anlaşma, bu sürecin en yaygın tanınan kurumları.

Bütünleşme, sadece ekonomi alanında değil elbette. Kavramın bir başka boyutu da, siyasal ve askeri bütünleşme alanında görülebilir. Bu alanda ise; NATO, Birleşmiş Milletler ve diğer bazı savunma ve karar ortaklıkları ele alınmalıdır. Batı'yı, tüm bu süreçte merkez haline getiren unsur, ilk birlikteliklerin etrafında kümelenen diğer devletler. Amaç ise dolaylı güç birliğinin ve halihazırdaki ekonomik yeteneğin üzerine konmak. Böylece gelişme yolundaki ülkeler, her adımda tek uğraşmayacak, dikenleri temizlenmiş yollardan hızla koşup teknolojiyi ve medeniyeti yakalayacaktır. Yani birleşmeyi amaçlayan devletler, sonuçta ulusal bir çıkar sağlama düşüncesindedirler.

Peki ama bütünleşmeden ulusal çıkar sağlamaya çalışanlar sadece gelişme yolundaki ülkeler midir? Eğer hep verecekler ama hiç almayacaklarsa, bu gelişmiş

ülkeler neden kabul ederler böyle tek yanlı bir çıkar ilişkisini? İşte bu noktada IMF veya Dünya Bankası gibi kurumların, esas söz sahiplerine ne gibi yararlar sağladıklarını gözlemlemek gerekir. Bu da bize gösterecektir ki; bu kurumlar çevredeki ülkeleri güdüm altına alıp daha da fakirleştirirken, bütünleşmenin merkezindeki ülkeler, bu ülkelerden yararlanarak zenginliğin tadını çıkarmaktadırlar. Bu yeni dünya düzeninin ekonomik boyutunu, "global kapitalist ekonomi" şeklinde adlandırıyoruz. Bu tür bir etkileşimin ise ekonomi ile kısıtlı kalmayacağı açıktır. En büyük etkisi de, doğal olarak, kültür üzerinde olacaktır.

Bu bağlamda, "global köy" kavramının kullanılış nedenini ele almak gerekir. Gelişen teknoloji, dünyanın her açıdan gittikçe artan bir ivme kazanmasını sağlamıştır. Teknolojiye paralel ilerleyen kitle iletişimi, her haberi ve bilgiyi aynı anda dünyanın diğer ucuna ulaştırmakta. Ulusal bilgi (demek istediğim ulusal sınırlar değil, ulusal kültür bilgisi, ortak birikimdir), artık çok özel yeteneklerle korunmaya muhtaç. Eski fiğlerden bir sahne görsek, at arabasının görüntüsünden mekanı, Amerika veya Türkiye diye tahmin edebilirken, bugün artık Japonya'daki otomobiller de, Avrupa'daki otomobillerle aynı ABS fren sistemini, aynı hidrolik direksiyonu kullanmakta. Acıkan insanlar, Çin'de de Türkiye'de de Mc Donalds'tan karınlarını doyuruyor. Sabah İstanbul'da kahvaltı ederken, akşam yemeğini New York'ta bir Çin restoranında yiyebiliyoruz. Ama bir yandan da genciz, sporcuyuz, Yörük'üz, Ege'de oturuyoruz ve öğrenciyiz. Her özelliğimizle aynı bir alt kültürün içinde yaşıyoruz ve tüm alt kimliklerimizi de yanımıza almış, üst kimliğimiz için bakınıyoruz: Kimiz ya da kim olmaya çalışıyoruz? Doğru mu yolumuz? İşte bütün sorun burada başlıyor...

İmaj, adalete hakim mi?

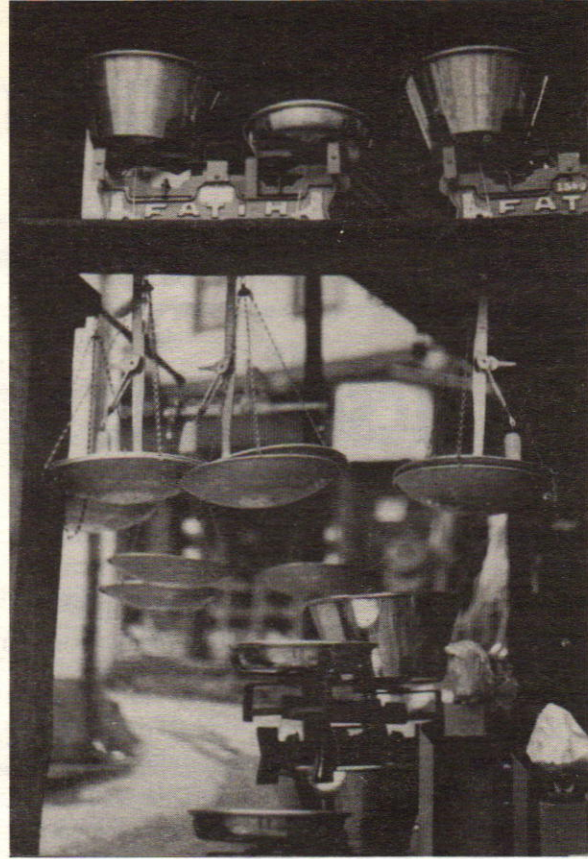
ebru beşe
ebru_bese@yahoo.com

Okuldan çıkış belgesini aldığım da, hayatın öteki yüzünün eşliğinde olduğum farkındaydım. Avukatlık stajına başlayabilmek için gerekli prosedürü tamamladım ve beklenen gün geldi. Ama o da ne, daha başlamadan ilk uyarı yapıldı. Düzgün -kumaş pantolon veya etek, erkekler için takım elbise ve kravat- giyinip gitmemiz isteniyordu. Ne demekti şimdi bu?

Bu uyarının anlamı, staj ilerledikçe açık seçik ortaya kondu. Her şey imajdan ibaretti. Önce mübaşirler vasıtasıyla -süt dökmüş kedi gibi- oturmamız sağlandı. Çünkü bir bacağı diğerinin üstüne koymak büyük bir terbiyesizlikti. Aksi durumda hakim, hakkımızda olumsuz rapor verirdi ve her an stajımız uzatılabilirdi. Seminerlerde ise karakola müvekkilimiz için çağırıldığımızda ilk kural, mesleğin onuruna yakışır bir şekilde giyinmekti. Hatta Eğitim Merkezine giderken bile "adam gibi" giyinmeliydik.

Daha sonra sadece iki hafta sonu gitmek zorunda olduğumuz "Meslekte Profesyonellik" dersleri geldi. İlk etapta testler yapıldı. 80 soruluk o testlere verdiğimiz yanıtlarla kişiliğimiz sınırlandırıldı. Artık hepimiz ya etkili -baskın, ya düzenli-uyumlu ya da en fazla üçlü birer karışımdan ibarettik. Ve ilk hayır, insanlar böyle kategorilendirilemezdi. Bu tiplerin dışında kalanlar ise asosyal ya da Robinson Cruose idi. Hangi tip insana ne söylersek O'nu etkileyip ikna edebiliriz öğrendik. Zaten bu kalıplar dışında olmadığımızdan en doğru davranış biçimi buydu. Farklı davranmak ise kendimizi pazarlayamamanın öteki anlamlarından biriydi.

Nasıl davranacağımızı öğrendikten sonra sıra nasıl

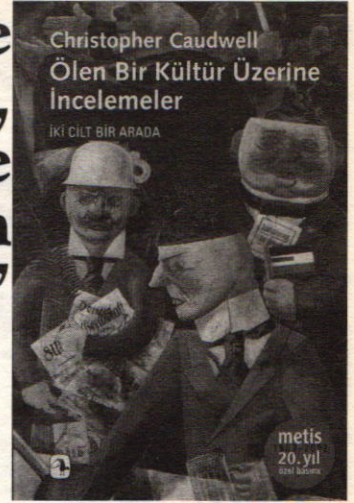
giyineceğimize geldi. Bir imaj danışmanı bulunup, soruldu. "İmaj nedir, nasıl yaratılır?" her şey açıktı. Tek tiplendirmenin burnu öyle uzamıştı ki gardıroplarımıza kadar giriyordu artık. Lacivert ya da gri tonlarında bir takım yoksa hemen bir tane edinmeliydik. Kahverengi asla olmazdı çünkü toprağı çağırıyordu. Hatta Avustralya'da kahverengi takım elbise üretilmiyordu bile. İçine beyaz ya da açık mavi gömlek giymeli, erkekler kravat seçerken şal desenlerinden uzak durmalıydı. Bayanlarda yüksek topuk wamp, topuksuz ayakkabı spordu. İdeal olan orta boy bir topuktu. Tabi ki erkekler de mutlaka bağcıklı ayakkabı seçmeliydi. Kemer, saat, çanta gibi aksesuarlar ise deri olmalıydı. Kullandığımız kalem gümüş ya da altın rengi, çakmağımız ise asla sokakta satılan o ucuz çakmaktan olmamalıydı. Aksi durumlar imaj kırıcıydı. İmaj çemberi tamamlanmıştı. Bize düşen iyi stajyerler olup söylenenleri harfiyen yerine getirmektir. Yoksa avukat olup da duruşmaya ekose gömlek giyerek gittiğinizde hakim aleyhinize karar verir, üstelik bunu da çok doğal bir durummuş gibi çevresindeki stajyerlere gururla anlatırdı. Avukat dediğin üstüne başına dikkat ederdi.

Tüm bunlardan sonra insanın aklına ister istemez şu soru geliyor. "İmaj, adalete hakim mi?" sorunun cevabı ise maalesef "Evet." Hayatın her alanında olduğu gibi meslek yaşamında da gereken farklılıklar törpülenmiş; standart, sorgulamayan ama sadece itaat eden bir grup. Meslek eğitimi ise bu dayatmaya en uygun zeminlerden biri.

Kimbilir belki adalet tanrıçası Themis'in gözündeki baş da sadece "imaj" içindir.

“ya şeytan büyük bir güçle aramıza inmiştir, yahut ekonomi, bilim ve sanattaki ortak hastalığın nedensel bir açıklaması vardır.”

Christopher Caudwell
Ölen Bir Kültür Üzerine İncelemeler
Metis Yay.2.basım Kasım 2002.
Çev: Müge Gürsoy Sökmen, Ali Bucak

Toplumun tanık olduğumuz yaygın özgürsüzlüğüne bakıp sorarız: “İnsanın, ‘doğa’ nın zorunlulukları üzerine biyoloji, fizik, vb.’nde kanıtlanan bilgisi ortak bir dünya görüşünde nasıl birleştirilip uzlaştırılabilir ve insana yararlı bir duruma nasıl getirilebilir ki kurumsal bilgi durumunu aşip toplumda etkin bir bilgi oluşturabilsin?” Cristopher Caudwell yanıtı kendisi veriyor: “Bu bilginin içinde yaratıldığı potayı anlayarak.” Ve şöyle devam ediyor: “Burjuva kültür anarşisinin ‘e7özümü’ de tıpkı burjuva ekonomisinin çözümüne benzer; yani insanların kendi zorunluluklarının bilincine birey veya genel soyut insanlık olarak değil, toplumsal etkinlikteki insan olarak varmaları gerekir; ekonominin bütünü için bu, toplumsal sonuçlar üretmek üzere bir araya gelmiş insanlar, özelde ideoloji içinse toplumsal sonuçlar elde etmek üzere gerçekliği bir araya gelerek inceleyen insanlar demektir. Ancak - gerçek, çağdaş bireyler olarak- insanlar, böyle bir bilince ancak burjuva kültürünün komünist kültüre dönüşümü sırasında, devrimci savaşımın gerçek katılımcıları olduklarında kavuşabilirler; bu dönüşüm burjuva karşıtı proleter sınıfın eylemleriyle gerçekleşir...”

Gerçek adı Cristopher St. John Sprigg olan Cristopher Caudwell (1907-1937) İngiltere’de döneminin önde gelen Marksistlerindendir. Daha yirmi dokuz yaşındayken, İspanya iç savaşında faşistlere karşı bir çarpışmada Uluslararası Tugaya bağlı İngiliz taburundaki yoldaşlarının geri çekilişini korurken 12 Şubat 1937’de mitralyöz başında şehit düşene kadar çok geniş bir yelpazede entelektüel ürünler vermiştir. J.Bellamy FOSTER, Caudwell’in düşüncesindeki merkezi unsuru şöyle tanımlıyor: “İdiyalektiği ortaya çıkış olarak vurgulayan, şimdi olsa “eleştirel-gerçekçi” olarak adlandırılabilir bir bakış açısından özne ve nesnenin birbirlerini karşılıklı belirlemesi (ya da koşullaması) idi. Somut olarak bu insanlarla doğa arasındaki ilişkinin birlikte evrilen karakterinde sürekli bir ısrar biçimini almıştı.” Caudwell, ekonomiye burjuva yaklaşımı karakterize eden... diyalektik kırılmanın biyoloji (ve ekoloji) anlayışını da karakterize ettiğini ve bu yüzden aynı genel eleştiri tipini bir ölçüde uygulanacağını ikna edici biçimde savunur. “... (1) Organizmayı karşılıklı olarak farklı karşıtlar şeklinde

çevreden ayırmak mümkün değildir. Hayat, kendilerini gerçeklikten çıkararak ayırmış olan, fakat oluşun ağı içinde ilişki içinde kalan karşıt kutupların ilişkisidir. (2) Hayatın evrimi, ne tek başına canlı maddenin iradesi, ne de tek başına cansız maddenin koyduğu engeller tarafından belirlenir. (3) Çevrenin yasaları, hayatın işleyişini kısıtladıkları ölçüde, çevrenin kendisinde değil, hayat ile çevre arasındaki ilişkide verilir. (4) Hayatın gelişimi hayatın eğilimleri tarafından belirlenir. Fakat tarih bireylerin iradelerini gerçekleştirmez, tarih, yalnızca bireylerin iradesi tarafından belirlenir ve karşılığında onları belirler. (5) Bir türün kendi içinde ya da farklı türler arasındaki ilişki, yalnızca sınırlı yiyecek kaynaklarının bireysel sahiplişi için dövüşen bireyler anlamında hasmane bir ilişki değildir. Yiyecek kaynağının kendisi, hayat ve doğa arasındaki özel ilişkilerin ürünüdür...” (Heredity and Development)

Buradan hareketle J. B. Foster şöyle der: “Bu karmaşık, materyalist, diyalektik, birlikte evrimci görüş ekolojik bir dünya görüşünün özünü yakalamıştır.” Caudwell, E. P. Thompson’a göre ise özünde idealist bir diyalektik lehine, kaçınılmaz biçimde mekanik olduğu gerekçesiyle materyalizmi yeniden reddeden “Batı Marksizmi” ile özdeşleşen “ağır bedeli” ödemekten kaçınırken, pozitivistliği de aşmayı başarmıştır. O, bu yolla eleştirel, diyalektik bir materyalizm ve doğalcılığın olanaklılığını korumuş ve Marksist diyalektikten kopmaktan ya da insanî ve doğal alanları birbirinden koparmaktan kaçınmıştır.

Ölen Bir Kültür Üzerine İncelemeler 1, ilk kez 1938’de yayınlandı. İkinci cildi ise yazarın 1949’da ölümünden sonra yayınlanabildi. Burjuva birey ve onun kültürünü incelediği bu eserinden başka Yanılsama ve Gerçeklik (Payel Yay.) adlı bir kitabı, şiirleri ve The Crisis in Physics, 1939, (Fiziğin Bunalımı, BFS Yay.) adlı çalışması da vardır. Ayrıca Murat Belge’nin Marksist Estetik-Cristopher Caudwell üzerine bir inceleme, adlı eserinden de Caudwell için yararlanılabilir. Son olarak J. B. Foster’in Marks’ın Ekolojisi-Materyalizm ve Doğa- (Epos 2001) adlı kitabının Cristopher Caudwell kısmına özellikle bakılmasını salık veririz.

Toplum Ekolojisi, Tarih ve Yöntem-I

özgür bulut - göksu deniz
asminolca@yahoo.com
göksudenizi@yahoo.com

Ekoloji, canlılar ile çevreleri arasındaki karşılıklı ilişki ve etkileşimlerini inceleyen bilim dalıdır. Bu sözcük Ekoloji sözcüğü 1869 yılında Alman biyoloji uzmanı Ernst Haeckel tarafından ortaya atılmıştır., Yunanca 'Oikos' ve 'Logy' sözcüklerinden oluşur. Bu sözcüklerden birincisi Oikos, ev olarak tercüme edilse de sözcüğün yaşanılan yer olarak anlaşılması, bu bilim dalının araştırma alanına ve disiplinlerarası niteliğine daha uygun düşecektir. Bu nedenle ekoloji; organizmalarla içinde yaşadıkları ortamı ve bu iki varlığa ait karşılıklı, birbirini belirleyen ve ilişkileri inceleyen

bilim dalıdır. Bu tanımlamadaki organizma kavramı -canlılar- veya -canlı çevre- insan, hayvan ve bitkilere ait bireyleri veya bunlardan oluşmuş toplulukları ifade etmektedir. Bundan dolayı ekoloji bütün canlılar için ortak olan ve canlılara etki edebilen temel konularla ilgilenir.

Ekoloji, doğa bilimleri içinde alt bir dal olarak görülse de, ekolojinin bir canlıya ait belirli organları ve bu organlardaki hayat süreçlerini değil, canlıların içinde buldukları yaşama ortamlarıyla olan karşılıklı ilişkilerini

de incelemesi dolayısıyla sosyal bilimlerin disiplinlerinden ve yöntemlerinden yoğun olarak yararlanmaktadır.

II. Dünya savaşından sonra, çevre sorunlarının artması ve karmaşıklaşması, doğa ile insan arasındaki ilişkileri anlama çabasının artması ekolojinin 'Birey Ekolojisi' ve 'Toplum Ekolojisi' gibi iki ana dala ve bunların alt dallarına bölünmesine neden oldu. Birey ekolojisi genel olarak çevre faktörlerinin karakteristiklerini ve bu faktörler ile bitkilerin, hayvanların belirli tür veya cinslerine ait bireyleri arasındaki karşılıklı ilişkileri inceler. Toplum ekolojisi ise, çeşitli bitki ve hayvanların bir araya gelerek oluşturdukları organizmalar topluluğunun yapısını, bileşimini, gelişimini, değişimini ve çevre ile olan ilişkilerini inceler.

Bu açıklamaların ışığında birey ekolojisi ile toplum ekolojisi arasında karşılıklı etkileşim olduğu söylenebilir. Zira bireyler de toplumu meydana getirdiğine göre, örneğin orman ağaçları ile ormandaki diğer canlılar arasındaki ilişkileri inceleme hem birey ekolojisi hem de toplum ekolojisinin konuları içerisine girebilir. Burada ayrıncı nokta şudur: Toplum ekolojisinde belirli bir zaman periyodunda bir taraftan orman ağaçlarının kendi aralarında, diğer taraftan da orman ağaçları ile diğer canlı ve cansız faktörler arasında meydana gelen karşılıklı etkileşim sonucunda yaratılmış olan topluluk yapısı ve özellikler incelenir.

Aynı zamanda toplum ekolojisi, dünya üzerindeki canlılara ait toplumların tarih ve mekan içindeki değişimleri ve değişime neden olan faktörleri, meydana gelen toplumun karakterini araştırır. Araştırma nesnesi birey değil, toplumdur. Toplum, bir 'doğal' ortamda, sınırlı bir mekanda karşılıklı dayanışma ile yaşamını sürdüren ve çeşitli türlere ait bireylerden oluşmuş bitki ve hayvan (insanı da şimdilik bu kategoride düşünebiliriz) gruplarına verilen isimdir. İşte toplum ekolojisi bu toplumların statik durumlarını değil, dinamik yapılarını inceler.

Ekolojinin önemli kavramlarından biri de 'ekosistem'dir. Biyolojik görüş açısından bakıldığında evrenin iki varlıktan oluştuğu görülür: Canlılar ve bunların içinde bulunduğu sonsuz çevre. Bu iki varlık, aralarında son derece karışık fakat sistemli ilişkiler kurarak Biyosfer dediğimiz yaşayan organizmalar dünyasını meydana getirmektedir. Dünya yüzeyindeki kayaçlar, toprak, göl, deniz, nehirler ve atmosferin alt tabakaları bir araya gelerek biyosferi oluşturmaktadır. Ekosistem de biyosferin herhangi bir parçasını veya bütününü ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Tüm evreni başlı başına bir ekosistem olarak kabul etmek gerekir, buna karşın işlevselci bakış evrenin tüm ünitelerinin her birini bir ekosistem olarak düşünür. Bu bakış doğayı sistemler modeli olarak inceler, ancak parçalardan bütünün oluşamayacağı; çünkü bütünün parçalar toplamından daha fazla bir şey ifade ettiği gerçeğiyle çatışmak durumunda kalır. Bowen'in dediği gibi, " Bu ilişkiler ağı düşündüğümüzden değil, düşünebildiğimizden de daha karmaşıktır." İşte bundan dolayı tüm evreni, bir ekolojik sistem olarak kavramlaştırarak olursak, bu sistem içindeki canlı ve cansız ilişkilerini, insan ve doğa arasındaki ilişkiyi bütünsel bir yaklaşımla ve kolektif bir üretim süreciyle algılayabiliriz.

Peki bu bütünsel yaklaşım nedir? Kolektif üretim süreciyle kastedilen şeyi nasıl somutlaştırabiliriz?

İnsan toplumunun ekolojisini anlayabilmek, herşeyden önce insanın diğer canlı ve hayvan türlerinden ayrışmayı

başardığı, zorunlu ihtiyaçları için üretmeye başladığı tarihsel koşullar içinde anlayabiliriz. İnsan, ilk teknolojik aygıtı olan elini ürettiğinden bugüne, insanın emek sürecinde köklü değişiklikler yaşandı. Bu yazının amacı tüm bu süreci anlatmaktan çok insanı doğayla uyumlu bir yaşama kavuşturacak yöntem üzerine düşünmek, bu noktada doğa bilimleri içinden türemiş ekoloji kavramını, insanın tarihselliği bağlamında sistemleştirme çabasıdır.

İnsanın geçmişten günümüze kadar doğayla kurduğu ilişki biçimlerinden biri olan "faydacı ilişki"; insanın, doğayı salt bir tüketim nesnesi ya da üretim aracı olarak ihtiyaçlarına boyun eğen bir girdi olarak algılamasına neden oldu. Bu noktada insan ile doğa arasındaki yarılmanın kökeni yalnızca kapitalizm değil, doğayla sömürücü tarzda kurulan, uzun erimli, bu haliyle insanın uygarlığını karakterize eden ilişkinin sonucudur.

Gramsci'nin 'Hapishane Defterlerinde' belirttiği gibi "Bizim konumuz, kendi başına madde değil, onun üretim için toplumsal ve tarihsel olarak nasıl örgütlendiğidir. Doğa bilimi de buna koşut olarak bir tarihsel kategori, bir insan ilişkisi olarak görülmelidir.

Bir anlamda ve belli bir noktaya kadar, doğanın fırsatını hazırladığı şeylerin önceden var olan güçlerin -ve maddenin var olan niteliklerinin- keşif ve icatları değil toplumun çıkarlarıyla ve üretim güçlerinin gelişmesi ve bu gelişmenin daha ileriki gereksinimleriyle yakından ilişkili 'yaratılar' olduğu söylenemez mi?"

Benzer bir yaklaşım yine Lukacs'ın şu sözleriyle özetlenebilir. "Doğa toplumsal bir kategoridir. Yani, toplumsal gelişmenin herhangi bir aşamasında her ne doğal sayılırsa, bu doğa, insanla nasıl ilişkilense ilişkilensin ve onunla bağı hangi biçimi alırsa alsın; yani doğanın biçimi, içeriği, kapsamı ve nesneliği hep toplumsal olarak koşullanmıştır."

Doğa bilimlerinden türeyen kavramları, bilimsel uygulamaları tarih dışı sayacak olursak, insan toplumunun ekolojisini anlamının olanağı ortadan kalkacaktır. Bununla birlikte ekolojinin bazı temel kavramları ya da doğa bilimlerinde ortaya çıkarılan yasaları toplumsal yapıya uygularsak, doğanın gerçeklerine göre yaşayacağımız yanılmasına düşebiliriz. Örneğin bitki ekolojisi literatüründe yer alan ekolojinin temel kavramlarından rekabet ilkesi şöyledir. "Ortamdaki herhangi bir madde gereksinimden az olduğu zaman, komitedeki organizmalar bu madde için birbirleriyle rekabet ederler ve sadece ortamsal kaynakları en iyi şekilde kullanabilen türler o bölgede yaşamalarını sürdürebilirler." Bu kavramı insan toplumunun ekolojisine bu haliyle uygulayacak olursak Adam Smith'in akıl yürütmesinin son derece bilimsel(!) olduğunu görürüz. O'na göre insanlar rekabet halinde canlılardır ve türlerini devam ettirmek için rekabet etmeleri gerekir. İnsanların bu yönü açığa çıkarıldığında da piyasa kendi dengesini bulur. 'Bırakınız yapsın'cı kapitalizmin bütün ideologları da insanların gerçekte atıl, tembel, zorunlu olmadıkça çalışmaktan kaçan varlıklar olduğu konusunda Malthus'la hemfikirdirler ve insanların rekabetçi doğaları açığa çıkartıldıkça, canlılıklarını sürdürmek için çalışacaklarını iddia ederler. Bu nedenle doğa bilimin bir kavramını böylesine normatif kavrayışlar ideolojik bir işlev kazanmaktadır. İnsan yaşamının tarihsel olarak belirlenmiş biçimlerini doğal, kalıcı, zorunlu diye

tanımlayarak söz konusu kavramlarla egemen toplumsal grupların çıkarları ussallaştırmakta ve meşrulaştırılmaktadır.

Böylece yoksulluk ve zenginliğin doğanın yasası olduğunu, insan toplumlarının eşit ilişkiler kuramayacağını düşünmeye başlarız. Kimi zaman metafizik kurgularla süslenmiş gerçekler bizi, içinde bulunduğumuz konumun kaderimiz olduğuna inandırır. Ancak dünyadaki bu kıt kaynakları, bu kaynakların sahibi olmak isteyen öteki insanların elinden şu ya da bu yolla piyasanın rekabetçi koşullarında alabileceğimizi de biliriz. İnsan toplumlarını tarihsel düşünme alışkanlığından kopardığımızda, artık o insan doğası denilen boşluğa istediğiniz şeyi doldurabilirsiniz. Eğer toplumdaki insanları şiddet eğilimli, bencil yaratıklar olarak tanımlarsanız; insanları yönetmek için devlet aygıtını Hobbes'çu manada meşrulaştırırsınız ya da devlet aygıtını toplumsal koşulların gereklerine göre hiyerarşik olarak örgütlemeniz gerekiyorsa Desmond Morris size doğrudan özgün bir model bulup çıkarır. "Primatlar olarak bizler halihazırda hiyerarşi sistemi ile yüklenmiş bulunuyoruz. Primat yaşamın temel yolu budur."

Ancak doğa bilimlerinin gerçeklerini, kavramlarını toplumsal alana olduğu gibi uyarlayan sadece egemen ideolojilerin temsilcileri değildir. Örneğin Realizm akımının temsilcileri, doğa kavramına fizik bilimlerinin yöntem ve varsayımlarıyla bakmakta ve sosyal bilimleri biyolojinin bulguları üzerinden üretmektedir.

Yine bitki ekolojisinin temel kavramlarından biri de komunedir. Komünite, bitkilerin gruplar halinde, beraber yaşamalarını ifade eder. Bir bitki komünitesi rastgele dağılmış, gelişigüzel bir bitki grubu değildir. Doğal bir bitki komünitesi içinde, ortam kaynaklarını uygun biçimde ortak olarak kullanabilen bitkiler birlikte yaşarlar. Böylece bir komünite, bulunduğu bölgenin ortam koşullarının özelliklerini yansıtan bir topluluk olmaktadır. Bu kavramı, insan toplumlarının ilişkilerine olduğu gibi uyarlarsak bu biraz, gerçeği (pratiği) teorisi indirgemeye; bir başka deyişle, toplumu önce kafamızda tahayyül edip, sonra toplumsal ilişkileri bu noktadan anlamaya çalışmaya benzer. Oysa bilimin tarih içinde aldığı yol kesinlikle insanların pratik deneyimlerinden bağımsız olarak gelişmedi. Bundan dolayı tüm bilimsel bilgiler tarihsel, toplumsal, koşulları itibarıyla de sınıflı toplumların içinde ideolojik anlam taşıdı.

Kilisenin veya şeyhülislamın yerini fetva mercii olarak uzman bilim adamlarının almaya başlaması da bu ideolojik görüntünün en somut haliydi. Sözelimi Bergama'da altın mı çıkarılacak, hemen maden mühendislerinden bir fetva alınarak bunun çevreye zararlı olmadığına, ülkenin geleceği için gerekli olduğuna inanmamız istenir... Bir kere uzmanların nasıl yaşamamız gerektiğini belirleyebileceklerine inandıktan sonra artık hayatımızın her alanında kendimizi tanıyacak, doğayla ilişkiye geçecek uzuvlarımızı bilimin nesnel sahipleriyle ikame ederiz. Bir üretici güç olan bilim ve bilimin sahipleri böylelikle toplumu denetlemeye, gözetleme ve toplumun tarihsel evrimini kontrol etmeye başlarlar. Hatta gündelik hayatımıza sirayet eden bu edilgenlik halinden kurtulmak için bile onlara muhtaç kalırız. 'Mutlu yaşamın on kuralı' ya da 'iyi insan olmanın yolları'nı kitaplarda en ince ayrıntılarına kadar okuyarak uzmanımızın tavsiyeleri doğrultusunda yaşamayı bir ödev biliriz. Çünkü artık bilimsel bilgi mutlak,

bu haliyle toplumsala dışsal ve sorgulanamazdır. Bilginin üretim süreçlerinden koparılmış olmamız sorgulanmadan, bilimsel bilgi "halkın çıkarları" doğrultusunda kullanıldığında sorunun çözüleceğine inanmamız istenir. Sanki, nükleer santraller, nükleer silah yapımı için değil de nükleer enerji elde etmek için kullanıldığında, bilim "halkın çıkarlarına" hizmet etmiş olur. Böylelikle bilimin ideolojik ve tarihsel niteliği görmezlikten gelinir. Oysa bugün kendimizi ve toplumsallığımızı bilmenin, insan toplumunun doğayla uyumlu yaşayabilmesinin yolu, bilgiye ulaşma olanaklarının önünün açılmasıdır. Evet gerçi bugün Internet çağındayız ve istersek birkaç saniye içinde bilgiye ulaşabiliriz, ama kendimizi tarihin içinde anlamının yolu kapatılmıştır. Herkesin kendi yetenekleri doğrultusunda ve yapmayı istediği işte çalışması kadar normal bir şey yoktur herhalde. Buna karşın işbölümünün uzmanlaşmayı doğurduğu, günümüz kapitalist dünyasında kendi alanında uzmanlaşmış biyolog, sosyolog, ekonomist, hukukçu...vb. burunlarından kıl aldırmaadan, altyapı tarafından belirlenmiş düşünme ve yaşama biçimlerini, gerçek diye dayatırlar. Bu bakış açısı değil toplumu anlamak, kendi uğraş alanlarını bile açıklamaya yetmez. Çünkü bugün bir hukukçu, insanın tarihsel gelişimini, evrimi, biyolojiyi bilmeden toplumsal alanla etkileşime geçemeyeceği gibi; bir biyolog da sosyoloji, siyaset bilimi bilmeden yaptığı işle toplumu anlayamaz. Egemen üretim biçimiyse, toplum mühendisliğinin; hukukçu, ekonomist, psikiyatrist, sosyolog, mühendis, mimar, ekolog, biyologlar...vb'den oluşan bir uzmanlar oligarşisinde olduğuna inanmaktadır. Oysa toplumsal meydana getiren her birey, dilediği zaman bir mimar, mühendis, hukukçu, şair, yazar, yönetmen, balıkçı, çiftçi...vb. olabilecek şekilde donandığı zaman toplumun kendisi, bilginin gerçek sahibi ve üreticisi, bu haliyle de kolektifin öznesi olacaktır. İnsan ancak o zaman kendi çıplak varoluşunu güvence altına alır; özgür, yaratıcı etkinliğiyle bir ve aynı şey olur. Bugün bu yolun önünü tıkayan şeyse sınıflı toplum yapısı, bu yapının yarattığı bilimi algılama biçimi ve bu biçimin yarattığı kastlanmış uzmanlardan menkul oligarşik yönetme alıklığıdır.

İnsan toplumunun ekolojisini tarih bilimi içinde yapılacak bir değerlendirmeye başka bir yazıda değineceğimizi belirterek "Ölen bir kültür üzerine inceleme" kitabının yazarı Caudwell'e kulak kabartalım. "Toplumun yaygın özgürsüzlüğüne bakıp sorarız, 'İnsanın, doğanın zorunlulukları üzerine biyoloji, fizik...vb.'de kanıtlanan bilgisi ortak bir dünya görüşünde nasıl birleştirilip uzlaştırılabilir ve insana yararlı bir duruma nasıl getirilebilir ki kuramsal bilgi durumunu aşip toplumda etkin bir bilgi oluşturabilsin? Yanıt şudur: bu bilginin içinde yaratıldığı potayı anlayarak(...) İnsan bilgisinin içsel olarak örgütlenmiş ama kapalı duran dünyasının örgütsüzlüğü ancak bunu üreten şeyi -toplumu- anlayarak çözülebilir. Diyebiliriz ki tarihin diğer bilimlere ek olarak gösterdiği özellik insanı dönüp kendi gözlerinin içine bakmaya zorlamasıdır.

Çünkü tarih yalnızca insan cephesinde, toplumun doğayı değiştirmesinin yanı sıra, böylelikle değişen doğa da topluma yeni bir örgütlenme biçimi dayatır."

Konuya önümüzdeki sayılarda bu noktadan devam edeceğiz

BABA, AY NEYİN REKLAMI ACABA? YA DA KAHKAHANIN İDEOLOJİSİ

Çevresel felaketler, toprak kirlenmesi, ormansızlaşma, ozon tabakasının incelmeye, canlı türlerinin çeşitliliğinin azalması, nükleer santraller, savaş, açlık, hormon, asbest gibi konu ve başlıklara merak salıp bunlarla uğraşanlara en yalın tabiriyle “çevreci lan bunlar” denir. Peki neden bir takım insanlar bu sorunlarla ilgilenirken, birileri bu sorunlarla ilgilenmez? Peki yukarıda saydığımız konular sorun mudur? Sorun nedir? Bazı kavramlar ya da kavramlar sistematik düşünme, bütünsel algılama yoksunluğu nedeniyle havada uçuşuyor ve biz de havada en çok uçan kavrama gözümüzü mü dikiyoruz? Mesela üzerinde bugünlerde en çok durulan kavram “savaş”. Onunla yatıyor ve onunla kalkıyoruz. On yıldır dünyanın hiçbir günü savaşız geçmemişken son ayların en popüler konusu “savaş”... Yemek yerken, gazete okurken, eylemde slogan atarken, çalışırken hep o var artık. Kapımızı ne zaman çalacağı bilinmeyen kutsal ruh. Şimdi bizim dışımızda ortaya çıkan ama bizi de belirleyen sorunlar yumağına gözlemci sıfatıyla mı yaklaşmamız gerekip gerekmediği tartışmasını yapmayacağız. Bu tartışma benim haddimi aşar. Sadece yaşadığımız çağı ve böylelikle kendimizi seyretmeye bile takatimizin kalmadığı, toplumsal dediğimiz “şey” in nasıl sürdürülebilir kılındığını dillendirmeye çalışacağım. “Yaşadığımız onca yoksulluğun ortasında yaşadığımız sorunlara gerçekten çözüm arıyor muyuz?” , “Yoksa

bütün bu olup bitenler bir meşgale mi?” , “Yaşamdan ne istiyoruz?” , “Ne kadar istiyoruz?” sorularını kendimize sorduğumuzda ortaya çıkan baloncukların içini biz mi dolduruyoruz? Yoksa bu dünya süper marketinin yöneticileri mi? Evet, biz doldurabiliyorsak, sorunun cevabı “ihtiyacım kadarını, hakkımı, emeğimin karşılığını istiyorum.”dur. Peki ihtiyacım kadar olan ne kadardır? İhtiyaçların nelerdir? Nerelerde başlar ve biter? Fizyolojik, toplumsal, estetik, kültürel ihtiyaçların nasıl belirleniyor, kim belirliyor?

“İnsanlar daha başından itibaren bir dizi ihtiyaçlarını gidermek için doğa ile ilişki kurmak zorunda kalmıştır. Özünde kendisi de doğanın bir parçası olan insan diğer yandan kendi varlık koşullarını yeniden üretmek için, aynı zamanda doğaya karşı mücadele etmiştir. R. Grundman’ın dediği gibi “insanoğlunun varoluşsal durumu aynı zamanda hem doğanın içinde hem de doğaya karşı yaşamak zorunda kalmasına neden olmuştur.” Yani insanlar ihtiyaçlarını karşılamak için doğaya başvururlar, doğadan yararlanırlar. Bununla birlikte, insanların diğer canlılara göre doğaya karşı daha korunaksız olmaları insanların ihtiyaçlarını daha da arttırmıştır. “Yaban koyunu, kalın postu nedeniyle, soğuk dağ ikliminde yaşamaya uyumludur. İnsan kendine koyun postundan ya da yünden giysiler yaparak türünün devamını sağlar ve yaşadığı çevreye uyum sağlar. Aslan avlanmak için pençelerini; insan, mızrak ve oklarını

kullanır.” (Childe, 1978-25) Böylece insanlar doğayı insanlaştırırken kendini de insanlaştırır.”¹

Bu süreçte üretim etkinliği özel bir yeri vardır. Bu dinamik süreçte insanlar kendi ihtiyaçlarını gidermek için doğada saklı bulunan maddelerden ve doğa güçlerinden ihtiyaç maddeleri meydana getirmek amacıyla yararlanabilirler. Biz bu çabayı üretim olarak tanımlıyoruz. İnsanın doğayla ilişkiye geçerek onu dönüştürmesi ve bu süreçte kendi ihtiyaçlarını karşılaması anlamında üretim, bir süreç içinde gerçekleşmiştir. Üretim, her zaman için toplumsal gelişimin belirli bir aşamasını ifade eder. Ve ihtiyaçların zaman içerisinde farklı bir biçimde yerine getirilmesi anlamında üretim faaliyetinde bulunmak insanı diğer canlılardan ayıran önemli bir eylemlilik halidir. İnsanın kendi kendini yaratma süreci artık insanların el, ayak ve diğer uzuvlarını kullanarak doğayı dönüştürme sürecini başlattığı gibi bu uzuvların artan hareketliliğiyle uzuvlarda değişim ve dönüşüm başlatmıştır. İnsanın biyolojik gelişimine paralel olarak gelişen üretim etkinliği aynı zamanda toplumsal bir etkinliktir. Bu bağlamda insan hem ihtiyaç üreten hem de ihtiyaçlarını üreten bir varlıktır. Bu haliyle de “ihtiyaç” kavramı tarihsel ve toplumsal bağlamında anlaşılmalıdır. Yoksa evrensel bir ihtiyaç kavramından bahsedemeyiz. İhtiyaç kavramı öncelikle bireysel ve biyolojik gereksinimlerin varlığında anlam kazanır. Bununla birlikte ihtiyacın toplumsal olarak da belirlendiği unutulmamalıdır. Örneğin Ramazan ayı boyunca hiç oruç tutmamış bir ailenin Şeker Bayramı’nda misafirlerine ikram etmek için şeker satın alması gibi. Aynı şekilde tüketimin sadece ihtiyaca dayanmadığını bununla birlikte gösteriş için yapıldığını düşündüğümüzde de yapılan tüketimin toplumsal olarak belirlendiğini açıkça görürüz. Yenilenen koltuk takımları veya komşunun aldığı ikinci televizyon sendromu, dondurma yemeye değil Mado’ya gitmek, kot giymek değil Levi’s giymek... durumlarında olduğu gibi.

“Tarihsel ve toplumsal bağlamda tanımlandığında, ihtiyaç kavramı üretim ile tüketim arasındaki ilişkiler dolayımında belirlenir. Üretim faaliyeti aynı zamanda bir tüketme faaliyeti olduğu gibi, üretim tüketime özgüllüğünü, karakterini, cilasını verir. Marx’ın dediği gibi “Açlık, açlıktır. Ama çatal bıçakla yenilerek pişmiş etle giderilen açlık başka; eller, tırnaklar, dişler yardımıyla çiğ eti mideye indiren açlık başkadır. O halde üretim yalnız nesneyi değil, aynı zamanda tüketim tarzını da, yalnız nesnel olarak değil, aynı zamanda öznel olarak da üretmektedir.”²

Üretim, dolayısıyla bilinçli etkinlik olarak iş koşulları değiştiğiçe, yani üretim için doğa ile insan arasına bir başka değişken yani iş araçları girdiğinde üretim miktarı ve hızı arttığı gibi buna paralel olarak yeni ihtiyaçlar ortaya çıkar. Üretim artışına İnsanın doğadan farklılaşmasına neden olan ve farklılaşmayla birlikte ortaya çıkan bilinçli etkinliklere iş denir. Bu faaliyet bir yandan bireysel, biyolojik yeniden üretimi sağlarken, bir yandan da toplumsal zenginliğin belirleyicisi olur.

İnsanların doğa ile girdikleri ilişki süreci bir başka önemli olguyu karşımıza çıkarır. İnsanların ihtiyaçlarını gidermek için geliştirdikleri üretim araçları, (makinelere,

gemiler, saban vs.) aynı zamanda ihtiyaçların dolayısıyla üretimin gerçekleştiği alanların farklılaşmasına neden olur. Dolayısıyla değişim sürecine bağlı olarak ihtiyaçları gidermek için farklı üretim organizasyonları ve farklı doğal kaynaklar kullanılır. İhtiyaçların karşılamada biçimindeki farklılaşma toplumsal yapıyı anlamadaki önemli bir değişken olduğu gibi toplumsal değişme olgusunu anlamamıza da yardımcı olur. İnsanların ihtiyaçlarını ya da geçimlerini sağlamak için yöneldikleri doğal kaynaklar, teknolojik gelişme, işbölümü, uzmanlaşma ile birlikte değişir ve dönüşür. İnsanlık tarihinde genel olarak üç temel ihtiyaç giderme biçimi vardır. Bunları a-Toplayıcılığa ve avcılığa b-Tarıma c-Sanayiye dayalı ihtiyaç biçimleri olarak sınıflandırabiliriz.

İhtiyaçları gidermek için başvuru kaynaklar ve kaynakların tanımladığı toplum biçimleri bir “geçim biçimi”, beraberinde kendine özgü bir “yaşam biçimi” ve bu yaşam biçimiyle uyumlu bir “düşün biçimi” oluşturur.

“Bir kayığın üretiminde kullanılan aletler, tüm bir ekonomik ve sosyal yöntemi simgelemektedir. Taş Çağı’ndaki tek bir ağaç gövdesinden oyularak yapılan kayık aslında bize pek çok şeyi anlatıyor. Bugünün geminin doğrusal atası olan kayık, belirli bir ekonomiyi ve sosyal örgütlenmeyi simgeler. Ama bu düzen bugünkünden başka ve çok daha basittir. Gerekli olan tek alet taş bir baltadır. İşçi bunu evinde, yanı başında bulduğu bir çakıl taşından yapabilir. Kayık için gerekli olan tahta en yakın ağaçtan sağlanır. Ağacın kesimi, yontulması ve üretilen kerestenin kıyıya taşınması, birçok işçinin işbirliğini gerektirir. Ama gerekli olan işçi sayısı azdır ve bir ailenin üyeleri bu işi üstlenebilir. Üstelik kayık, kendilerini ve ailelerini beslemek gibi temel görevlerinin yanı sıra boş vakitlerin değerlendirilmesi için de kullanılabilir. Bu örnek kendi kendine yeterli toplumların simgesidir. Buna karşın günümüzde modern bir tekne çeşitli yerlerde, çoğunlukla uzaklardan getirilen hammaddelerin belirli bir organizasyonla toplanmasını gerektirir. Geniş kapsamlı ve verimli bir haberleşme ve ulaşım yöntemi zorunludur. Üretim için, tümü ayrı dallarda uzmanlaşmış, ortak bir plan ve merkezi yönetim altında çalışan büyük işçi grupları gereklidir. Üstelik bu işçilerin hiçbiri avlanma, balık tutma, tarım yoluyla kendi besinlerini kendileri sağlayamazlar. Bunlar yalnızca besin üretimiyle uğraşan gene çok uzaklarda yaşayan başka uzmanların üretim artıklarıyla beslenirler.”³

Teknolojinin belirleyiciliği az olduğu, uzmanlaşma ve işbölümün topyekün bir toplumsal örgütlenme biçimi olarak topluma egemen olmadığı, avcılık, toplayıcılık, tarım toplumlarında insanlar ihtiyaçlarını belirleyebilme ve kısmen de olsa belirledikleri ihtiyaçları giderebilecek üretim bilgisine sahiplerdi. Bununla birlikte insan-doğa ilişkisi ilk zamanlarda aracısız gerçekleşiyordu. İnsan üretim faaliyetini, sadece uzuvlarını kullanarak gerçekleştiriyordu. Doğayı dönüştürmenin bu doğrudan biçiminden, insanların etkin çabalarının ürünleri aracılığıyla, dolaylı bir biçime geçilmesiyle insanlar hem daha fazla üretim hem de daha fazla tüketim yapmaya başladılar. İnsan etkinliğin ürünü olan bu araçlar üretim aracı, üretim araçlarının gelişmesini de üretim güçlerinin gelişmesi olarak tanımlayabiliriz.

İnsanın gelişimine paralel olarak doğayı dönüştürmek amacıyla geliştirdiği üretim araçlarının (saban, vagon, bilgisayar vs.) gittikçe daha karmaşık hale gelmesi sonucu üretim araçlarını geliştirme hakkında edinilen, biriktirilen bilgi ve becerilerin tümü yani teknoloji toplumsal yaşamda daha belirleyici olmaya başlar. Üretim araçları ve üretim araçlarını üretmenin bilgisi (teknoloji) şu ya da bu şekilde topluma egemen olan sınıfın ihtiyaçlarına göre kullanılır Aynı zamanda tarihsel gelişim sürecinde, toplumsal ilişkiler bütününde kullanılan teknoloji sınıflı toplumların yapısı gereği tarafsız değildir. Sosyal ilişkiler bütününden bağımsız olarak ele alınamaz. Kapitalist toplum biçiminde bu çelişki daha da derinleşmiştir. Sanayiye dayanan üretim biçiminde mallar ve hizmetler daha çok üretiliyor, dağıtılıyor ve dolaşıma girebiliyordu. İşbölümünün ve uzmanlaşmanın toplum örgütlenmesinde belirleyici olmasıyla insanlar uzmanlaştıkları alanların dışındaki ihtiyaçlarının bilgisini yitirdiler. Daha trajik ise emeklerinden başka "satacak" hiçbir şeyi olmayan sınıflar hem uzmanlaştıkları alanda ürettikleri metaları, hem de diğer ihtiyaçları rekabetçi piyasadan satın almaya başladılar. Diğer geçim ekonomilerinden kapitalist toplumu ayıran noktalardan biri de tam burasıdır. Diğer geçim ekonomilerinde de toplumsal yapının karmaşıklık derecesine göre işbölümü ve uzmanlaşma vardı: kunduracılar, fırıncılar, çiftçiler.. İnsanlar diğer ihtiyaçlarını mübadele yoluyla ya da takasla gideriyorlardı.

İnsanın, doğayı dönüştürmedeki dolayimli uzuvları olan üretim araçlarından koparılması ve insanın canlılığını devam ettirmesi için emeğini satmaya zorlanması ile birlikte meta toplumu diğer geçim ekonomilerinden ayrılmaya başladı. Meta toplumunda üretilen ürünlerin mülkiyeti, emeği ve üretim araçlarını satın alan, ürünleri kendi denetimi ve gözetimi altında ürettiren kapitalistindir. Bu ürünler kapitalist için bir değişim değeri taşıdığı sürece bir kullanım değerine sahiptir. Eğer ormandaki ağaçlar satılıp para kazandırmayacaksa onların hiçbir kullanım değeri yoktur. Kapitalist, emek gücü ve üretim araçları satın almak için kullandığı belli miktar para ile işe başlar; ortaya çıkan ürünü başlangıçta harcadığından daha fazla bir paraya satar. Aradaki fark artık değerdir. Bu değere kapitalist "kar" adıyla el koyar. Kapitalistin kar elde etmesini sağlayan ürünün değişim değeridir. İşte bir mal değişim değerine sahip olduğu için kar ettirir, sermaye birikimine neden olur; ancak o zaman insan ihtiyaçlarını karşılama biçimi olarak malın kullanım değeri önemlidir. Üretilen buğdayın besleyici, sağlıklı, doyurucu olması onun pazarlanabilmesi için önemlidir. Yoksa hiçbir kapitalist besleyici, sağlıklı, doyurucu olduğu için buğday üretmez; Çünkü onun amacı harcadığı paranın üzerinde bir paraya malını satmaktır.

Meta üretiminde harcanan emek ise toplumsal emektir. Ürün, onun üreticisi tarafından değil onu değişim aracılığıyla elde eden başka biri tarafından tüketilir. Meta üreticileri, kendilerinin gereksinim duydukları üretim ve geçim araçlarının temininde diğer üreticilere bağımlıdırlar. Fakat meta üretimindeki emek, üreticilere, kendi bireysel

isteklerini ve gereksinimlerini piyasada değişim aracılığıyla karşılamak için bir bütün olarak toplumdan bağımsız harcanan kendi bireysel emekleri olarak görünür.

İnsan toplumunun maddi koşullarını üretirken ortaya çıkan toplumsal artığı yine toplumu oluşturan insanların ihtiyaçları oranında kullanabilecekleri bir örgütlenme olmadığından insanlar emekleri karşılığında yaşamlarını satın almaya başlarlar. İnsanların kendilerini yenileyebilecekleri "boş zamanları" artık piyasada değiş tokuş edilebilecek bir metadır. Dünyaları diğer insanlar tarafından yaratılan üreticiler kendilerini metalar dünyasında var etmeye başlayınca insanlar arasındaki ilişkiler "şeyler" arasındaki ilişkiler olarak görülür. İnsan emeğinin ürünleri onları yaratan insanlardan bağımsız ve denetlenemeyen bir güç haline gelir. Bundan dolayı kapitalist meta toplumunda ihtiyaçlarımız, metalar ve metaları mülkiyeti altında bulunduran sınıf tarafından belirlenir.

İhtiyaçlarımızı belirleme yetisini böylece bir kez yitirdik mi, artık bu yetiyi yeniden kazanmak şöyle dursun, insanlar arası ilişkinin metalar arası ilişkilere ikamesiyle bu yetinin de pazardan satın alınabileceğini düşünmeye başlarız. Kendisinin belirleyemediği ama doğrudan doğruya emeği dolayısıyla kurumsallaşan toplumsal ilişkiler ağında insan doyumuna ulaşamayan bir asalak, bencil, tatminsiz bir varlık olarak gösterilir. Kapitalist toplum biçiminin belirlediği bu düşünme biçimi, aslında sürekli kar elde etmeyi düşünen kapitalistin ideolojik hegemonyasından başka bir şey değildir. Varlığını devam ettirmek için insanı ve doğayı sürekli olarak sömürmek zorunda olan kapitalist, insanların da canlı kalabilmeleri, ihtiyaçlarını giderebilmeleri, arzularını tatmin edebilmeleri için kendi çıkarlarını düşünmeleri ve daha çok çalışmaları gerektiği düşüncesini toplumda içselleştirir. Bu düşün biçimiyle diyalektik halinde olan bir yaşam biçimi toplumsal biçimin işlemlerini sağlar. Bir kere mutluluğunu ve varlığını eşyalara ikame eden insan onlara sahip olabilmek için önüne sunulmuş ihtiyaç reçetelerine akın ediverir.

"Stuart Ewen'a göre ileri görüşlü bir iş adamı işlerini düzenlerken yalnızca mal üretimini değil alıcı bir kitlenin ve psşik bir tüketme arzusunun yaratılmasıyla da ilgilenilmesi gerektiğini görmeye başlar. Bu projedeki kitlesel bireyin oluşturulma sürecinde iş dünyası "sınıf" kavramını "kitle"ye dönüştürerek ihtiyaçlarının ve hüsrânlarının karşılığını kendi yaşamının nitelikleri ve

içerisinde değil de tüketim mallarında arayan bireyi yaratmak ister. Reklam endüstrisi içgüdüsel arayışlara kitlesel olarak üretilmiş çözümler önerir. Bu önerilerin içinde insanların kendilerini kitleden çekip çıkarabilecekleri kitlesel olarak üretilmiş bireycilik vizyonları da bulunmaktadır.”⁴ Örneğin geleceğimizi garanti altına alan banka reklamları, banka kredileri, bize “özel” yaşam sigortaları bu fetişleştirilmiş meta düzeninin sunduğu özgürlük yanılsamalarıdır.

İhtiyaçlarını tüketerek gideren bir toplum ve yaşama düşün biçimi yaratıldıktan sonra bu toplumu denetleme ve sömürmek kolaylaşmış demektir. İhtiyaçlarını belirleme yetisi meta toplumunda uzmanların denetimi ve gözetimi altına bırakılmıştır. Elbette uzmanların sahibi de egemen sınıftır. “Uzmanların ilk köleleştirici ilüzyonu, insanların tüketiciler olarak doğduğu ve insanların bütün hedeflerini mal ve hizmetleri satın alarak gerçekleştirebilecekleri düşüncesidir.”⁵

Belli bir sınıf ya da genel olarak bir toplum kendini tüketici olarak görmeye başlayınca İrfan Erdoğan’ın deyişyle “Yerel pratikler ve kültürler, küresel ticaret ve kitle kültürün egemenliğiyle silinip gider

Tüketim Kültürü, Biz ve Ötekiler

Dünyadaki gelişmelere paralel olarak Türkiye toplumu da artan bir yoğunlukta “tüketim kültürü”nün kalıplarını içselleştirmeye başlamıştır. 1970’li yıllarla birlikte dünyaya egemen olan post-fordist üretim süreci, üretimi arz merkezli olmaktan çıkarmış talep merkezli bir sürece evrilmiştir. Bununla birlikte kapitalist üretim tarzı insanların ya da toplumların neye, ne kadar, nasıl ihtiyaç duyacaklarını, neyi tüketmeleri gerektiğini belirleyecek mekanizmaları da üreterek toplumsalın sürdürülmesinin altyapısını yaratmıştır. Daha çok çalışıp daha çok harcamak üzerinden hızlanan ve mekanikleşen bu yaşamda yemek yemek, yolculuk yapmak, dinlenmek, spor yapmak, yazı yazmak birer etkinlik olmaktan çıkmış kapitalist üretimin birer tüketim kalıbı haline dönüşmüştür. İnsanların uzun uzadıya yemek yemeye ayıracak vakitleri yoktur artık. Ayak üstü atıştırılacak bir kaç fast food yiyecek öğünler geçiştirilebilir. Hızlı ve düzensiz beslenme yüzünden alınan kilolar içinse spor salonları, fitness klüpleri, jimnastik aletleri emrimizdedir.

Sınıf çelişkilerinin derinleşmesine, zengin ve yoksul arasındaki uçurumun dünya ölçeğinde derinleşmesine karşın sermaye sınıfı bu durumu kontrol altında tutabilecek kitle kültürünü sermayenin yeni dini olarak tüketiciliği evrenselleştirmekle sağlamaktadır. Bugünkü üretim tarzı yoksulundan zenginine herkesi bir müşteri olarak tahayyül etmekte ve bunun koşullarına uygun strateji ve pazarlama taktikleri geliştirmektedir. Anketler yapılmakta, tüketici profili çıkarılmakta, zenginlere ve yoksullara nelerin tüketireceğinin hesabı yapılmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü’ nün (WHO) raporuna göre, aşırı kilo ve düzensiz beslenme yüzünden yılda 3 milyon kişi ölmektedir. Önlem alınmazsa bu 2020’de 5 milyonu bulacaktır. Buna karşılık fakir ülkelerde yaşayan yaklaşık 170 milyon çocuk yeterli beslenemediği için ölüm sınırında yaşamaktadır. Bu ülkelerde yaşayan insanların tek çıkış yolu ise dağıtılacak birkaç torba un şeker ve bakliyatdır. Obezler için zayıflama hapları, fakirler için ise çalışmak, yani bedeninin tüketimi birer çare olarak sunulmaktadır. Ankara’da 70 bin aile açlık yardımıyla yararlanmak için valiliğe başvururken televizyonlarda gördükleri “yaşam” a imrenmesinler diye un, şeker, bakliyatla kandırılmakta, yine Ankara’da 18.256 konutta banyo yokken, ellerimizi 22 saniye sabunla yıkarsak ne kadar da temiz ve sağlıklı olacağımız öğretilmektedir. 319 bin aile kirada otururken, Angora evlerinin reklamlarını gazetelerden takip ederiz. 7 bin konutta mutfak yokken mutfağı olmayan evimize buzdolabı, bulaşık makinesi sokmanın yollarını arar ve buna gelişme deriz. Vaktinin büyük kısmını mahallesinde geçiren biz kent yoksulları için, Kızılay’da geçirecek birkaç saat, kafede oturulup içilecek bir bardak çay, Mc Donalds’ın önünden geçerken kurulacak bir yemek yeme hayali, tüketim alışkanlıklarının zorlama evriminin ipuçlarını gösterir bize.

Seksenli yıllarla birlikte giderek palazlanan “kolay para kazanma ve gösterişli bir yaşam sürme hayali” toplumun değer yargıları kümesini tamamen değiştirmiş, bireyin “çıkartları” karşısında insanın yaşadığı çevrenin sorunları algılanamaz hale gelmiştir. Milliyet gazetesinin yaptığı, “genç Türkiye’nin gençleri konuşuyor anketi” ne göre Amerika gidilmesi gerek ülke, AB girilmesi gereken siyasi birlik, Layla eğlenilmesi gereken yer, Sabancı olunması gereken kişidir. Bir an bu anketin sonuçlarının

2 Ocak 2002

sağlıklı olabileceğini düşündüğümüzde, ya da gençliğin ihtiyaç kategorilerine dikkat ettiğimizde, durum ürkütücü gözükabilir. Ama belki de bundan daha ürkütücü olanı "anket, haber, analiz" adı altında kitle iletişim araçlarıyla kitle kültürünün ideolojik hegemonyasının toplumu nasıl kısıp aldığınıdır. Bu anketler gençleri bir eğlenme mekanı olarak bedenlerini, yaşadıkları coğrafyaların insanlıklarını tüketmeye davet etmektedir. Kitle tüketim endüstrisi, standardize olmuş ilişkileri yeniden tüketmek, tükettirmek bu bağlamda kendini yeniden üretmek için kitle iletişim araçlarını pervasızca kullanmaktadır.

"İkinci Uluslararası İstanbul Perakende Konferansı'nda ana konu, ekonomik kriz nedeniyle tasarrufa yönelen müşteriye nasıl harcama yaptırılacağıdır."⁶ Üstelik bu toplantı Devlet İstatistik Enstitüsü'nün gelir dağılımında yaşanan adaletsizliğin tüketime yansıdığı ve halkın gıda gibi zorunlu harcamalarını kısıp, dayanıklı tüketim mallarında ise harcamaların arttığına yönelik açıklamasının⁷ arifesinde yapıyordu. Konferansın konuşmacılarından tüketici antropoloğu Underhill'e göre "insanlar ceplerindeki paranın miktarı farklı olsa da harcama yapmak istiyor. Türkiye'de gelir gelişmiş ülkelerin altında. Ama zengin ve fakir müşterilerin alışveriş konusundaki güduları aynı. Artık insanlar perakende yerine avuç içi kadar bilgisayara para ayırıyor." Uzman antropoloğun buyurduğu üzere Türkiye toplumu tüketici bir toplumdur. Var olan nesnel ekonomik geçiş karşın topluma anlam yüklenerek hem bilinç durumumuz belirlenmekte hem de gerçek tasarlanan gerçeğin içinde eritilerek sermayenin topluma daha fazla tüketim yaptırabilmesinin yolu açılmaktadır.

Cem Boyner şöyle demektedir: "Bizim için iki müşteri daha kazanmak önemlidir."⁸ Yaratılan yanılsama gerçeğe olması gereken arasındaki çizgiyi belirsizleştirmekte böylece yaşamın içinde daralmış insanlar için çıkış kapısı süper marketlerde, mağazalarda, galerilerde yapılacak tüketim olarak belirlenmektedir. Daha fazla tatminsizliğe itilen insan hep daha çok tüketerek egemen toplumsal yaşama biçiminin sürekliliğini sağlayan nesnelere dönüştürülmektedir.

Beni Baştan Yarat!!!

Toplumu bencil tüketiciler olarak örgütlemekteki araçlardan biri de reklamlardır. Küresel ticaretin sınır tanımayan kar hırsı, ortadan kaldırdığı yerel kültür ve pratiklere ancak reklamlarında değer verir. Bu değer malını satmak için kullanılan maskeden başka bir şey değildir. Örneğin "Coca-Cola Türkiye" 2000 yılında yürüttüğü reklam kampanyasında küresellikten vazgeçmeksizin yerelin damağına, sofrasına sinecek bir strateji izledi. 1970'lerle sıçrayışa geçen "Yerel Düşün Küresel Hareket Et" sloganının hakkını veren firma reklam afişlerinde köy kadınlarının eline tutuşturduğu kola şişesiyle şu sloganı benimsedi: "Biz yerelin kıymetini biliyoruz. Tarihine kültürüne saygı duyuyoruz." Firmanın istediği tek şey ise ürünlerini tüketmemiz. Coca-Cola hem yerel tadları, dokuları ortadan kaldırırken hem de yeni tadın bilgisini toplumdun saklayarak sürekli bir bağımlılık ilişkisi yaratır. Kola ile aynı bitkiden üretilen Meyan şerbeti kültürümüzden silinmekte, meyan şerbetini üretmeye yönelik yerel deneyimler unutulmakta, bununla

birlikte bu insanlar hiçbir zaman kola üretmenin bilgisine sahip olamamaktadırlar. Hisselerinin önemli bir kısmı, İsrail devletini (ve dolayısıyla bu devletin "Müslüman" bir topluma karşı yürüttüğü kirli savaşı) finanse eden Yahudi şirketlerinin elinde olan Coca-Cola firması, üzerinde Siyon yıldızı logolu ürünlerini "Ramazan aylarının vazgeçilmez tadı" olarak pazarlamakta; Müslüman mahallesinde salyangoz sattırmayanlara Ramazan ayında Siyon yıldızlı kola içirmeyi başarmaktadır.

Bu tektipleşen cam şişenin içine sıkışan iki yüzlüleşen yaşamın başka bir yüzünü ise Arçelik Firması'nın yeni logosu vesilesiyle televizyonlarda izlediğimiz firmanın reklamında görebiliriz. Arçelik Firması logosunu değiştirdikten sonra televizyonlarda yoğun bir reklam kampanyasına başladı. Kampanyanın ana teması : "Dünya değişiyor, biz de bu değişime uyum sağlamak için değişiyoruz." Bu değişim topluma nasıl anlatılacaktı? Önce uzmanlardan oluşan bir ekip oluşturuldu. Sinan Çetin'den MFÖ'nün Fuat'ına, grafiker Chermayeff'ten Özgür Kız(Kıl!) Nil'e.. Ekip değişimin büyük bir şey, bunun ciddi bir yenilik olduğuna karar verdi. Bu değişim nasıl anlatılmalıydı? Reklamın sosyo-psikolojisini çözümledikçe uzmanların, fabrika düzenini ne kadar güzel tahlil ettiklerini anlayabiliyorduk. İlk reklamda gece vardiyası sırasında fabrikayı denetleyen Bekçi Sırrı'yı bir sürpriz beklemektedir. Kırdan koparıp dört duvar arasına hapsedilmiş Sırrı'yı makinelerin üretime başlamasıyla bir korku ve telaş sarar. Korkmamak için kendi sesinin varlığına sığınır. "Kim var orada, çıkın be" diye bağırır. Ama çabası boşunadır. Fabrikada onun dışında kimse yoktur. Tüm üretim "makinelere" tarafından yapılmaktadır. Makinelerin yaptığıysa "Dost Kişi" Arçelik robotudur. Bu sersem robota uzmanlar Türkler'in anlayabilecekleri gibi basit ama samimi bir tarz verip reklamda kullanmışlardır. Fikir de reklamın kurgulanması aşamasında aynen böyle doğmuş. Bu millet Robocop gibi kaba ve hantal bir robotu samimi bulmaz. Bizim gibi konuşan, estafuruallah diyebilen, halini hatırlı soran, kulağı tırmalayan sesine karşın olgun ama çocuksu bir robot. Böylelikle robot dışsal bir teknik araç olmaktan çıkartılmış, insanı belirleyen Bekçi Sırrı'nın kahveden bir arkadaşına dönüştürülmüştür. Robotun konuşma tarzı da Özgür Kız Nil tarafından bestelenmiştir. Böylelikle tüm konuşmayı melodik olarak zihnimize kaydetmeleri kolaylaşır. Mer-ha-ba ben çe-lik. Ya sen kim-sin ?!... "Tüketici" zihinsel ve psikolojik olarak robota ve onun kurguladığı yanılsamaya adapte edilince ikinci ve vurucu reklam filmi devreye girer. Yerelin temsilcisi Sırrı artık küreselleşen firmanın nesnelereyle ilişki kurmayı başarmıştır. İnsansız kaldığı mekanında Sırrı'nın en yakın dostları buzdolabı, çamaşır makinesi, ütüdür. Yerel ile küresel arasındaki bu gerilimde bir şey eksiktir ama. İnsanın ürettiği bu aletlerin güler yüzlü bir havası yoktur. Robot, mühendis hanım, Bekçi Sırrı oturup güler yüz üretmeye çalışırlar. Mühendis hanım bir kadındır. Böylece robota da doğurulmuş izlenimi verilir. Robot birkaç logo üretir. Biz bunlara eşyaların yüzü diyebiliriz. Makineler logolara tepki vermez. Tam bu noktada Bekçi Sırrı devreye girer, o kırdan koparıldığında makinelerden korkan bekçi, makinelerin dilinden anlayan bir yaren olmuştur. Kendisi de şeyleşen bekçi kulağını buzdolabına

dayayarak onları dinler. Sonra robottan dostlarının dünya markasına yaraşan, güler yüzlü bir logo istediklerini söyler. Robot da tam bu niteliklere uygun bir logo doğurur. Makineler sevinç çığlıkları atarak oynamaya başlarlar. Bu çığlıklar dünya pazarına açılmaya hazırlanan bir firmanın iç pazarda tüketicileri ideolojik olarak yeniden üretmek için arçelik'i tüketmeye çağırarak tam tamlarıdır. Reklamın içeriği insan yabancılaşmasını, özne-nesne ilişkisini, fabrika düzenini tasvir edebildiği için bir itiraf gibidir. Zaten gazetelere verilen reklamlarda da itirafın içeriği giderek somutlaşıyor. "arçelik teknoloji

üreten bir şirket oluyor. arçelik dünyanın birçok ülkesine pazarlama yapan bir şirket. arçelik müşteri odaklı bir şirkete hızla dönüşüyor. Arçelik'in logosu yüzü gülen müşteriyi temsil ediyor." Ve şirket reklamlarında soruyor: "Neden yüzlerce tüketici arçelik tüketici evinde saatlerini geçiriyor? Yoksa ürünlere asıl şeklini onlar mı veriyor? Neden arçelik bir kalite evi kurmayı düşünüyor? Yoksa geleceğin akıllı evlerine hazırlık mı yapıyor?" Bu sorulara yanıt verdiğimiz düşünerek şunu belirtmekte yarar var: Kitle üretim sisteminde birey ürünlerin oluşturulmasında üretim araçlarını ve üretim bilgisinin bireyin elinden alınmasıyla nesneleşmiştir. Kendi ürettiklerini pazardan satın alarak tatmin olmaya çalışan birey kendini böylelikle özel hissetmektedir. Benzeşen ve türdeşleşen dünyada farklı kalmayı ancak tükettiği ürünlerin modelleri sayesinde sağlayabileceğini düşünmektedir. Boş zamanlarında evine, çalışırken işyerine, hareket halindeyken yaşadığı sokağa tutsaklaştırılan birey için tüm bu mekanlar kendini tüketebilmek için hazırlanmış ideal bir süper markettir.

"...göge baktıktan sonra babasına "Ay neyin reklamı acaba?" diye soran çocuk biçimsel akıl çağında insanla doğa arasındaki ilişkinin düştüğü durumun tipik bir göstergesidir. Bir yanda doğa her türlü içsel değer ya da anlamdan arındırılmıştır. Öte yanda insanın da varlığını sürdürmekten başka amacı kalmamıştır. Elinin değdiği herşeyi bu amaca hizmet eden bir araca dönüştürmeye çalışmaktadır. Pragmatik ilişkilere sığmadığı sezilen her şeye kuşkuyla bakılmaktadır. Bir insanı ya da bir düşünceyi sırf kendileri için sevmeleri , sırf kendileri için saymaları istendiğinde insanlar hemen aşırı bir duygusallık kokusu almakta ve birinin kendi lerin bir oyun oynadığını ya da bir şey satmaya çalıştığını düşünmektedirler."

Herkesi İhtiyacı Kadar Herkesin Yeteneğine Göre

İnsanın bugün yaşadığı dünyayı parayla alınabilir bir nesne olarak algılaması insanın tarihsel seyri içinde böylelikle anlaşılabilir; ama dünyayı anlama çabası insanın yaşadığı ilişki biçimlerini değiştirmeyi içermiyorsa "anlam" dediğimiz şey de pratiğin yoksunluğundan dolayı erimeye yüz tutar ve "şeyleşir". İksir çalışması olarak derli toplu şekilde bu sorunu tartışmaya başladığımızda pratik bir süreç örme çabasındaydık. Bunun için 98 yılında "Eşya Sofrası" etkinlikleriyle insanları, tüketim kültürünün değer yargılarıyla yüzleşmeye, bu yargıları değiştirmeye davet ettik. Proje özü itibarıyla şöyleydi. "Her bir insan gün geçtikçe daha çok şeye sahip oluyor, ama çoğalamıyor. Ders

kitaplarımız, kalemlerimiz, mektup zarflarımız, telefon kartlarımız, radyomuz, şirlerimiz ... var; ama artık bunlar insanlarla ilişki kurmamıza yarayan şeyler olmaktan çıkmış, bizler bu nesnelersiz yaşayamayan şeylere dönüşmüşüz. Evimizde kullanılmadan duran beyaz kağıtlar, kazaklar, jetonlar, masalar, sandalyeler.. var. Hepsinin yerini çok iyi biliyoruz. Bir başkasının bunlara dokunmasına dahi tahammülümüz yok. Sahip olduğumuz eşyaların piyasadaki gücüyle "değerimiz" belirleniyor. Evimizdeki orkide bize bir bahçenin güzelliğini unutturmuş. Televizyon Serengeti Düzlekleri'ni getiriyor evimize. Bilgisayarla bugüne kadar deneyemediğimiz fantezilere kulaç atıyoruz. Oysa insanın ürünü nesnelere hayatı değiştirmek, insanın doğayı anlamasına yardımcı olması için üretilmişlerdir. Şimdiyse bizler maydanozla naneyle birbirine karıştıran bir kuşak internet üzerinden İtalyan mutfağına ulaşabiliyor, öğle yemeği ısmarlayabiliyoruz. İKSİR çalışması nesneleşmemek için hayatımızdaki eşyalara, kullanım değerinden başka bir anlam vermiyor. Hayatımızı paylaşmak için de gerçek anlamıyla kullanmadığımız şeyleri çıkınımızdan soframıza koyuyoruz. Bu sofrada her şey parasız. Çünkü yaşam satılık değildir.

Bu deneyimin üzerinden 4 yıl geçmesine karşın yaşadığımız çelişkiler daha da yıldırıcı bir noktaya vardı. İnsanın yaşadığı doğasının sorunlarına sahip çıkabilmesi, önce insanın kendini doğanın bir parçası olarak görmesiyle başladığını söyledik durduk. Sorunları tekil tüketim kalıplarını indirgmeden, bir sistem sorunu, üretim tüketim dolayının sorunları olduklarını gördük. Ancak, özgürlüğe, ekmeğe, yaşanılabilir bir dünyaya ihtiyaç duyan bizler, hayata temennilerimizle bakmaktan fazla bir şey yapamadık. Ama ne diyelim, "herkese ihtiyacı kadar, herkesin yeteneğine göre" bir dünya yaratamayacaksak kalemin kağıdın masrafını düşünmeye başlayalım; ya da Adnan Yücel' in deyişiyle "Yer yüzü aşkın yüzü oluncaya dek..."

1. Fuat Ercan, Toplumlar ve Ekonomiler , Bağlam yayınları 2001, s 43 vd

2. a. g.e.

3. Childe'den aktaran Fuat Ercan

4. Kevin Robins, İmaj, Ayrıntı yayınları, 1991, 1. Baskı, s.174

5. İvan Illich, Tüketim Köleliği, Pınar yayınları, s.62

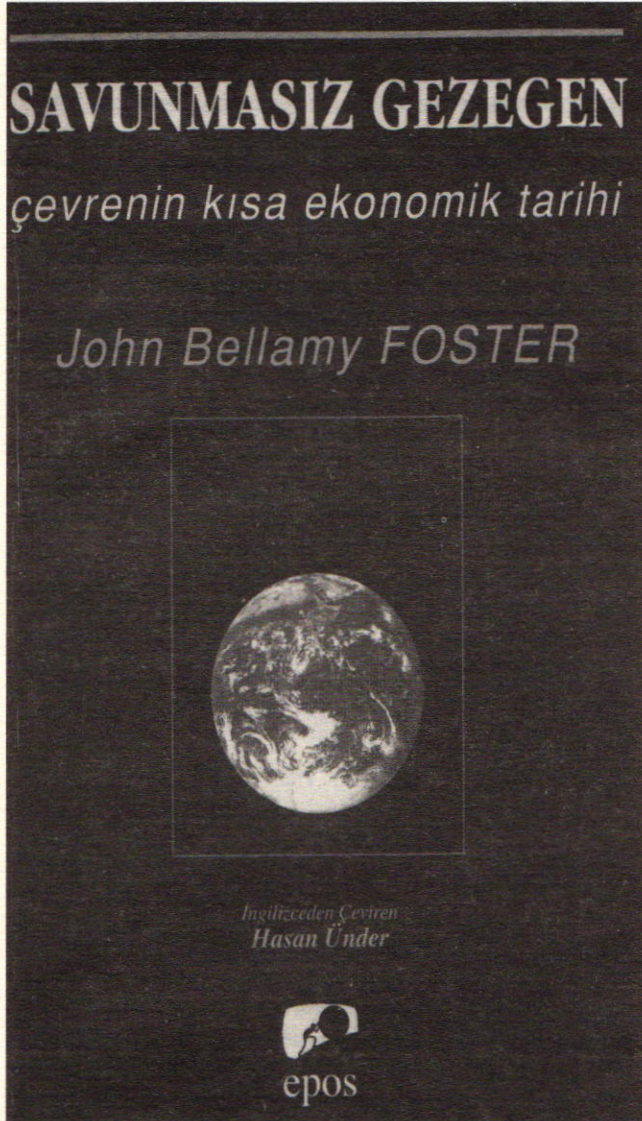
6. Radikal, 16 Ekim 2002, Ekonomi Servisi

7. Radikal, 13 Eylül 2002, Ekonomi Servisi

8. Radikal, 16 Ekim 2002, Ekonomi Servisi

9. Maz Horkheimer, Akıl Tutluması, s.125-126, Metis Yayınları, 1998

çevrenin kısa ekonomik tarihi

John Bellamy FOSTER,
Savunmasız Gezegen
Epos Yay. 2002
Çev: Hasan ÜNDER

Türkçede Foster ile tanışmamız 2001'de yine Epos yayınlarından çıkan Marks'ın Ekolojisi-m materyalizm ve doğa- isimli kitabıyla oldu. Savunmasız Gezegen, Foster'in Marks'ın Ekolojisi'nden önce yazdığı (1994) fakat daha sonra dilimize kazandırılan kitabı. Oregon Üniversitesinde sosyoloji profesörü olan Foster ABD'de yayımlanan Monthly Review ve Organizasyon ve Çevre dergilerinin de editörlerindedir. Ayrıca F. Magdof, F. H. Buttell ve J. B. Foster'in editörlüğünde çıkan Hungry for Profit (Kâr için açlık) de A. B. Kafaoglu'nun çevirisiyle Tarım-Bolluk İçinde Yoksulluk- adı altında Kasım 2001'de Kaynak Yayınlarından çıktı.

Kapitalizmin insan ve doğa üzerinde yarattığı kutuplaşma ve "Metabolik yarıma"ların gezegenin çevresi üzerinde yarattığı etkisini son dört yüzyıl boyunca dört ana alanda (nüfus, enerji, sanayileşme ve kentleşme) ortaya çıkan değişimleri incelediğimiz zaman anlayabileceğimizi söyleyen Foster, Marks'ın Ekolojisi kitabını ön egzersizi diyebileceğimiz bu kitabında Çevre Krizi, Sanayi Devrimi Öncesinde Ekonomik Koşullar, Sanayi Devrimi Zamanında Çevre, Genişleme ve Doğa Kaynak Koruma Hareketi, Emperyalizm ve Çevre, Savunmasız Gezegen ve Doğanın Toplumsallaştırılması gibi sorunlara eğiliyor. Kendisi bu kitabı hakkında şöyle demiş: "Bir yazar olarak ben, kitabın, bireylere, sürdürülebilir ve adil bir toplum için mücadeleye katılma isteği ilham etmesini istemiştım, fakat kitap, benim arzumdan daha çoğunu gerçekleştiren bir kabul gördü."

Çevre tarihinin sadece teknolojik ya da demografik değişiminin bir sonucu olmadığı, bizim toplumsal ilişkilerimizi düzenleme tarzımızdan ayrılamayacağı, hatta toplumsal ilişkileri düzenleme tarzımıza göre ikincil olduğu görüşüdür. Çevre krizi en tam anlamıyla, toplumun bir krizidir, diye düşünür Foster ve gelecekte tartışılması gereken şeyin toplumun radikal bir biçimde dönüştürülmesinin sosyal adalete ve çevresel sürdürülebilirliğe kendini vermiş bir eşitler toplumunun imkân dahilinde olup olmadığıdır, diye belirtir. Materyalist doğa kavrayışının materyalist tarih kavrayışıyla olan ilişkisi (yani, emeğin yabancılaşmasının doğanın yabancılaşmasıyla ilişkisi) konusunu özellikle yoğunlaştıran Foster, tarihi, insanı ve doğayı yine Marksist bir perspektiften ama bambaşka bir biçimde gözlerimizin önüne sermektedir.

Kapitalizmin çevresel bunalımı... Teknoloji tek yanıt mı?

Çeviren ve özetleyen
barbaros ulutaş
barbaros@sajaweb.com

Gelişmiş kapitalist ekonomilerde çevre sorununa karşılık önerilen standart çözüm, teknolojinin daha "iyiliksever" bir yönde geliştirilmesinin sağlanmasıdır: enerjiyi daha verimli kullanan üretim biçimleri, aynı miktar yakıtla daha uzak mesafelere gidebilen arabalar, fosil yakıtlar yerine güneş enerjisinin kullanılması ve kaynakların geri dönüşümünün sağlanması. Nüfus artışının önlenmesi ve tüketim kalıplarının değiştirilmesi gibi diğer çevresel reformlar da sık sık savunuluyor. Ancak "teknolojinin sihirli mermisi", düzenli bir şekilde işleyen kapitalizm aygıtına etki etmeden çevre sorununa bir çözüm bulmaktan aciz. Küresel ısınmaya ilişkin 1997 Kyoto Protokolü'nün, gaz yayılımlarını sınırlama amacı, sadece bu davranışı güçlendirmiş, ve Birleşik Devletlerdeki bir çok çevreci avukatı (Al Gore ve seçim propagandası dahil olmak üzere) enerji verimliliğine ilişkin teknolojik gelişmenin çevresel bozulmadan kaçış yolundaki en önemli adım olduğunu savunmaya teşvik etmiştir.

Teknolojik değişimin çevresel bozulmayı azaltmasının iki yolu vardır. Birincisi, çıktı birimi başına düşen materyal ve enerji kullanımını düşürebilir, ikincisi de bugünkü teknolojiyi çevreye daha az zararlı teknoloji ile ikame edebilir. Ondokuzuncu yüzyıldan beri hava kalitesinde görülen artış, duman ve sülfür-dioksit yayılımının azalmasıyla meydana gelmiştir. Halihazırda kullanılan ve kullanılması düşünülen diğer tüm enerji kaynaklarının karşısında, güneş enerjisi sadece tüketilemez bir kaynak değil, aynı zamanda ekolojik açıdan da zararsızdır. Bu yüzden genel olarak çevreciler güneş enerjisine geçilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Bu düşünce, verimliliği, (özellikle enerjinin daha verimli kullanılmasını), ve daha zararsız üretim yöntemlerinin kullanılmasını sağlayacak bir teknolojik ilerlemeyi teşvik ederek, en önemli kirleticileri devre dışı bırakmayı öngörmüştür.

Bu noktada, "enerjinin daha verimli bir şekilde kullanılabilmesi" ya da "daha verimli bir enerji kaynağı" tartışması önem kazanıyor. Üretim

sürecinde kullanılan girdiler ve üretim teknolojisi; kapitalist düzende çözülmesi, üstesinden gelinmesi daha zor olan sorunlar. Buna yol açan ilk neden, şu anda kullanılmakta olan üretim biçimlerinin hayal edilebilecek en kötü toksinleri doğaya yayıyor olması. Örneğin, plastik ürün ve böcek ilacı üretiminde, daha doğrusu petrokimya alanında büyüme yaşandıkça, olağanüstü zararlı sentetik kimyasalların doğaya yayılması söz konusu. Ancak bu toksin üretimi bağımlılığına karşı gelişebilecek her türlü girişim, kapitalizm tarafından - ancak devrimci bir hareketin üstesinden gelebileceği - güçlü bir dirençle karşılaşıyor.

Geçmişte, çevreciler "üç dünya"nın sorunlarını karşılaştırmak için ünlü "çevresel bozulma" formülünü kullanırlardı. (nüfus x bolluk x teknoloji = çevresel bozulma). Üçüncü dünya'nın çevre sorunları bu bakış açısıyla genel olarak teknoloji ve bolluktan değil, nüfus artışından kaynaklanıyordu. Sovyet bloğunun çevre sorunları da genel olarak nüfus yahut bolluktan değil, enerji verimliliği düşük, çıktı başına kullanılan enerji ve girdi miktarının yüksek olduğu teknoloji kullanımından kaynaklanan çevresel bozulmalardı. Oysa batıda yaşanan çevre sorunu teknoloji ya da nüfus artışından değil, bolluk ve bunun çevre üzerinde yarattığı yükten kaynaklanıyordu. Bu paragrafta yer alan "bolluk" kavramı daha çok lüks tüketim kalıpları ve "zenginlik" anlamında kullanılıyor. Zengin kapitalist ülkeler, sahip oldukları teknolojinin hem bolluk (burada, tüketim ve anamal artışı) düzeyini artırabilecek, hem de çevreye yararlı gelişmeleri sağlayabilecek güce sahip olduğu düşüncesindeydiler. Peki yeni teknolojilerin gerçekten de ekonomiye olumsuz etkide bulunmaksızın (hatta olumlu etkide bulunarak) çevreyi bozulmaktan alıkoyması olası mı?

Jevons Paradoksu

Bu soruya cevap verebilmek için ekolojik iktisatçıların "Jevons Paradoksu" dedikleri "döngü"ye bakmak yararlı olacaktır. marjinal faydaya yaslanan öznel değer kuramı ile, çağdaş

yeni-klasik iktisadi çözümlenmenin öncülerinden biri olarak bilinen William Stanley Jevons (1835-1882), önce "Kömür Sorunu" adlı çalışmayla ulusal üne kavuşmuştur. Jevons, Britanya'nın endüstriyel gelişiminin kömüre dayalı bir ekonomi olduğunu, ve kömür tüketimiyle birlikte madenlerin daha derin kazılması zorunluluğu, ve ardından gelecek olan kömür ederindeki artışın ekonomik durağanlığa yol açacağını iddia ediyordu.

Jevons, Malthus'un buğday üzerine kurguladığı kuramı alarak, buğdayın yerine kömürü koyuyor. Malthus'a göre, buğday diğer bir deyişle besin aritmetik (a+b+c+d) olarak artarken nüfus geometrik (axbxcxd) olarak artıyordu. Jevons aynı mantıkla, "kömür, bu önermedeki buğdayın yerine geçirilebilir" diyor. Kömür tüketimi aritmetik olarak artarken, tutarı ve dolayısıyla ücreti, geometrik olarak artacaktır, bu da ekonomik durağanlığa neden olacaktır. Jevons, teknolojinin de, diğer enerji kaynaklarının da bu sorunu çözemeyeceğini iddia etmiştir. Oysa bir süre sonra yanıldığı ortaya çıkmış, petrol ve hidroelektrik enerjisi kömürün yerine geçmiştir. Keynes, Jevons'un görüşünü "abartılı ve zorlama" bulsa da "Kömür Sorunu" nun yedinci bölümünde ele alınan bir görüş, ekolojik iktisatçıların beğenisini kazanmıştır. Buna göre herhangi bir doğal kaynağın verimliliğindeki artış ona olan talebi azaltmaz, aksine artırır. Çünkü verimlilikteki artış, üretimi de artıracaktır.

Teknoloji ve Birikim

Mesela Maden eritme ocaklarında kullanılan kömür miktarı azalır, kâr artar. Yeni anamal bu alana yönelir. Demir külçelerinin ederi düşer. Eder düşerse, ham demire talep artar. Azalan tüketimi karşılamak için, eritme ocakları daha fazla üretir. (Ekleyelim: daha fazla üretmek için daha fazla kömür gerekir.) Bu durumu açıklayan başka bir örnek, Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşanmıştır. 1970'lerde yakıtı daha verimli kullanan otomobillerin ortaya çıkışı yakıtı olan talebi azaltmamış, insanları otomobil kullanmaya güdüleyerek otomobil miktarının ve yakıtı olan talebin artmasına neden olmuştur. Aynı şekilde, buzdolabı teknolojisindeki gelişmeler, buzdolabına olan talebi artırmıştır.

Adam Smith'ten beri başlıca iktisatçılar, kapitalizmin doğrudan zenginliği, dolaylı olarak da toplumsal ihtiyaçları karşıladığını kabul / iddia ederler. Ancak birinci hedef sürekli olarak ikincisini bastırmakta, kendisini üste çıkarmaktadır. Kapitalistler etkinliklerini yiyecek, giyecek vb. gibi genel ihtiyaçlara göre değil, kâr artırımına göre düzenlemektedirler. Kullanım değeri, değişim değerine bağımlı hâle gelmiş, insanlara ve dünyaya zararlı olan gösteriş tüketimine adanmış durumdadır.

Anamal birikimine ilişkin şu haklı kaygı, kapitalizmi diğer tüm toplumsal sistemlerden -sürdürülemezliğini de ortaya koyarak - ayırır. "Durağan kapitalizm", Schumpeter'in tespitiyle

"contradictio in adjecto"dur. Rekabet, üretim modellerini kâr artırımını ve kârın sürdürülmesi yolunda bir değişime yönlendirmektedir. Schumpeter, "Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi" kitabında kapitalizmin eğilimini "yaratıcı yıkım" şeklinde nitelendirir. Buna göre kapitalizm daha yeni ve etkili üretim ve dağıtım modellerini geliştirirken, aynı zamanda eski üretim ve dağıtım modellerini de yıkmaktadır. Bu şiddetli ve ısrarcı biriktirme sürecinde, sistem kendi yoluna çıkan her türlü engeli aşmak için çabalar, ve toplumsal ihtiyaçlar ve doğal gereklilikler anamal birikimiyle geliştiği sürece, kapitalizmin aşması gereken engellerden başka bir şey değildirlir.

Kapitalizmin gelişmesi, hammadde ve enerji kullanımının artmasıyla birlikte çevre sorununda hızlı bir artış gözlemlenmiştir. Worldwatch Institute'un "Dünyanın durumu-1999" adlı çalışmasında bu durum "Tarihin Hızlanması" olarak nitelendirilmiş, gezegendeki çevresel yapının hızlı bir şekilde dönüşmekte olduğu ve ekosistemin yıkıma uğradığı vurgulanmıştır.

Dünyanın yenileme kapasitesinin artan talebi karşılamaya gücünün yetmeyeceği açık. Dolayısıyla, sorunu çözenin tek yolu bu talebin azalmasını sağlamak. Bu azalmanın sağlanması için de üç yol mevcut: nüfus artışının durdurulması, hatta nüfusta azalmanın sağlanması; teknolojik gelişim; ve daha uzun vadeli sosyo-ekonomik projeler. Özellikle teknolojik gelişim ve sosyo-ekonomik düzenlemeler daha önemli bir noktada duruyor.

Kyoto Protokolü

Karbondioksit gibi gazların yayılımlarının 2008 - 2012 yılları arasında 1990 yılına oranla %5.2 azaltılmasını öngören Kyoto Protokolü, tehlikeli gazların atmosfere yayılmasının çok kısa bir zamanda yaratacağı zincirleme tepkiler ve bu tepkilerin yol açacağı küresel çevre felaketlerine karşın, zengin kapitalist ülkelerin şiddetli direnişiyle karşılaştı. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri, protokolü onaylamadı, hatta o dönemde başkan olan Bill Clinton öneriyi Senato'ya sunma gereği bile duymadı. Karbondioksit yayılımlarının hangi orana kadar düşürülmesi gerektiğine ve alınır-satılır permi uygulamasının rolüne ilişkin şiddetli tartışmalar ise hâla devam ediyor.

Kyoto Protokolü'nün asıl konusu yukarıda adı geçen gazların atmosferdeki miktarının azaltılması (doğal seviyenin üstüne çıkmasının, artmasının engellenmesi) dir. Ancak 1990 seviyesinin %5 altında da olsa devam edecek olan yayılımın, görülen azalmaya karşın aslında atmosferdeki tehlikeli gazların azalması anlamına gelmediğini, daha az yayılım da olsa atmosferde önemli oranda tehlikeli gaz miktarının bulunacağını dikkate almak gerekir.

Karbondioksit yayılımının çoğunlukla teknolojik bir sorun olduğu kabul edilir. Enerji verimliliğinde

1973'teki petrol bunalımının ardından gelen on yıl boyunca bütün gelişmiş kapitalist ülkeler yüksek petrol ederleriyle karşılaştılar, enerji tüketimlerini GSYİH oranına çektiler ve petrolü daha verimli kullanan, daha küçük otomobiller ürettiler. (Jevons paradoksunu anımsayınız) Petrol oranlarında düşme yaşandığı zaman ise, oran bir kez daha yükseldi.

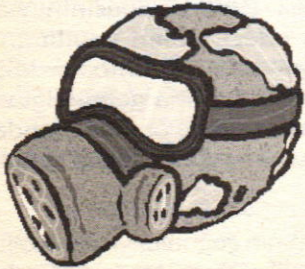
Üretim ve Dağıtımın Toplumsal Yapısı

Bir önceki paragrafın giriş cümlesine dönersek, bu sorunu salt teknolojik bir sorun olarak kabul etmek ya da petrolün verimliliğine bağlamak yetersiz ve hatta yanlış olacaktır. Örnek olarak taşımacılığı alırsak, toplu taşımacılık politikalarının etkin bir şekilde uygulamaya geçirilmesi ile birlikte özel otomobillerin yarattığı karbondioksit yayılımının önüne geçileceği, ve (trafikteki rahatlamayla birlikte) daha hızlı ulaşımın sağlanabileceği öngörülüyordu. Oysa taşımacılıktaki bu rahatlama, gelişmiş kapitalist ülkelerde daha otomobil-bağımlı bir sisteme yol açmış, anamalin kâr artırımı eğilimini beslemiştir. Toplu taşımanın rahatlığı kent merkezi – banliyö ayrımını ve evlerin daha sakin yerlere taşınmasını, işyerlerinin ise bir arada bulunmasını kolaylaştırıcı etki yaparken merkez-banliyö ayrımı da otomobil kullanımını artıran bir sistemi doğurmuştur. Otomobil kullanımındaki artış sadece otomobil endüstrisindeki artış anlamına gelmez, cam, lastik, çelik sanayi, paralı otoyollar, vs. gibi pek çok alanda kâr getirici işlev üstlenir. (Bu konuda ayrıntılı örnekler ve bilgi için bkz: Paul Sweezy, Cars and Cities, Monthly Review, vol. 23, no. 11, Nisan 1972)

Özet olarak, otomobil kullanımı kent yapısını nasıl değiştiriyorsa, yeni kentlerde de ulaşım için artık yürümek yetersiz kalacak ve otomobile gereksinim duyulacaktır. Otomobil alındığı zaman ise artık ulaşım konusunda bireysel bir çözümümüz olduğuna göre, evimizi daha uzağa taşımanın sakıncası yoktur. Bu ikilemin sonunu tahmin etmek zor değil.

Cam endüstrisinden plastik endüstrisine kadar uzanan "Otomobil-endüstrisi" bileşkesi, bugün petrole duyduğumuz bağımlılığın merkezinde bulunuyor ve karbondioksit yayılımının en önemli kaynaklarından birini teşkil ediyor. Körfez Savaşı sırasında Başkan Bush'un kendi yurttaşlarına hitaben yaptığı bir konuşmada sarf ettiği " bu savaşın amacı, yaşam tarzımızı korumaktır" sözünde,

herkes bunun ne anlama geldiğini biliyordu: Petrol. Jevons kömürün İngiliz endüstrisindeki önemli ve birincil konumundan söz ediyordu. Bugünse çağımızın endüstriyel sisteminde kömürün

yerini petrol almış durumda.

Karbondioksit yayılımlarının azaltılması tartışması sırasında kapitalist sınıf ikiye bölünmüş durumdaydı. ABD'deki yönetici sınıfın önemli bir bölümü daha verimli bir teknolojiyi öngörüyordu. Toplu taşımayı öngören bir sistem değil, ama aynı miktardaki yakıtla daha uzun yol katedebilen araçlar, ve hatta bu araçlarda kullanılacak daha az zararlı yakıtlar. Üretim temel yapısında bir değişiklik olmadığı sürece anamal birikimine yararlı olacak bu tip düzenlemeler kapitalist sınıf tarafından kabul edilebilirdi. Ancak bu görüş otomobil üreticilerinden pek taraftar bulamadı. Çünkü daha uzun yolları az miktarda yakıtla katedebilecek araçlar, küçük motorları ve küçük araçları gerekli kılıyordu, oysa otomobil üreticilerinin asıl kâr getiren üretimleri büyük araçlardı. Spor otomobiller ve güçlü motorlar, daha fazla kazandırıyor. Henry Ford II'nin ünlü sözünü anımsamakta yarar var: "Küçük otomobiller küçük kârlar getirir." Petrolün sağladığı çıkarlar, talebin azaltılmasına ilişkin çalışmaları anlamsız kılıyordu.

Bu dönemde sağlanan gelişim açısından kullanılması mümkün olmasına rağmen güneş enerjisi alternatif olarak değerlendirilmedi, çünkü kapitalistlere önemli bir getirisi yoktu. Kapitalizmde, anamalin çıkarlarına uymayan enerji kaynaklarının desteklenmesi beklenemezdi. (Buna ilişkin ayrıntılı açıklama, Daniel E. Berman ve John T. O'Connor tarafından yazılan "Who Owns the Sun?", "Güneşin Sahibi Kim?" adlı kitaptan okunabilir.)

Kendi çıkarlarının gerektirdiği üretim / dağıtım modellerini destekleyen kapitalizm, aynı şekilde ihtiyaçlarımızı da belirlemekte. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki "otomobil sevdası", üzerinde çok durulan bir konu olmuştur. Ama söz konusu "sevda", aslında sadece az sayıda seçeneğin biri olarak tercih edilmek durumunda. Yukarıda da

belirttiğimiz gibi, bugünkü kent yapısı ve mimarisi zaten başka bir şeyi seçmeyi neredeyse imkansız kılıyor. Yaşamak ve çalışmak istiyorsak, bunu seçmek durumundayız. Sonuç olarak otomobil, sadece cep telefonu ve diğer cihazların yardımıyla biraz daha "katlanılabilir" hale getirilmiş bir "hapishane".

Böylesi bir sistemde sürdürülebilir kalkınmanın esas bağımlı olduğu nokta, teknolojinin daha verimli ve daha az zararlı hale getirilmesinin mümkün olup olmadığı. Ancak teknolojiye ve onu kullanma tarzımızda böylesi bir değişiklik, basit düzenlemelerle değil, ancak sistemde köklü bir değişiklik yapmakla mümkün. Anamal birikimi düzeninin, esaslı unsurlarında köklü bir değişiklik yapılması gerekli, çünkü sorunu yaratan unsur teknoloji değil, toplumsal yapının (sosyo-ekonomik sistemin) kendisi. Doğayla daha bütünleşik, toplumun genel ihtiyaçlarını karşılama yolunda bir üretim sistemi olanaksız değil, sadece şu andaki toplumsal ilişkilerin yapısı bu yolu tikiyor.

Kapitalizmin Çevresel Bunalımının Geri Döndürülemezliği

Yukarıda anılan çelişkilerin çözümü, görüldüğü gibi kendi içinde bir "döngü"yle olanaksız hale geliyor. Örneğin "otomobiller ve kent politikaları" konusundaki sorunlara belki hafifletici birkaç düzeltme yapmak mümkündür, ancak toplumsal yapının esaslı bir şekilde değişmesi söz konusu olmadıkça bugünkü kent yapılarının ve toplumsal yapıya / çevreye olan etkilerinin (ya da üretim ve dağıtım yapısının) çözülmesi de mümkün değil.

Marx'a göre, kapitalist toplum doğası gereği, ortaya çıktığı zamandan beri kent ve kır, insan ve dünya arasında bir metabolik yarılma meydana

getirmiştir. Bu yarılma, şu anda Marx'ın öngöremeyeceği ve hayal edemeyeceği bir boyuta ulaşmış durumda. Küresel kapitalist sistem, geri döndürülemez bir çevresel bunalıma yol açmıştır, ve toplumsal ilişkilerin tümünden değişmesini sağlamaksızın bu bunalımdan kurtulmak olanaksızdır.

Jevons, bahsettiği paradoksa ilişkin bir çözüm sunmamıştı. Ama İngiltere'nin önünde iki yol vardı. Ya elindeki kaynakları hızlı bir şekilde kullanacak, ya da daha ağır hareket edecekti. Jevons'un önerisi şuydu: "Eğer bugünkü zenginliğimizi tam olarak ve kısa zamanda kullanırsak gelecekte kaynak sıkıntısı yaşayabiliriz. Ama aslında bu sorunun tam olarak çözülmesi de mümkün değil. Bu noktada, karşımızda iki seçenek var. Kısa vadede daha çok kazandıracak üretim, ya da daha uzun zamana yayılmış ama zenginlikten uzak vasat üretim." İngiltere'nin tercihi belliydi. Gelecek kuşakların sorunlar, gelecek kuşakların çözümlerine bırakıldı.

Jevons paradoksu, bugün için de geçerliliğini koruyor. Günümüzde kullanılan teknoloji (ya da üretim yapısı), doğayla çalışmeksizin / doğaya zarar vermeksizin ekonomik büyümenin sağlanmasına imkan tanımıyor. Bizim yapmamız gereken, ya Jevons'un önerilerine kulak vermek, ya da onun hiç bahsetmediği başka bir alternatifte yönelerek üretim modellerini sosyalizmin gösterdiği yöne - toplumun sahibi olduğu ve kâra değil toplumsal ihtiyaçlara yönelen, sosyo-ekolojik sürdürülebilirlik için kaçınılmaz olan yöne - doğru değiştirmek.

Bu yazıyı, Paul Sweezy'nin bir önermesiyle bitirmek daha anlamlı olacaktır. " Bir enerji devrimi elbette gerekli ve olanaklıdır, bu devrimse ancak gücü sermayeden* geri alan ve asıl ait olduğu yere, toplumun ellerine veren daha kapsamlı bir devrim hareketinin bir parçası olarak gündeme gelebilir."

Bu yazı, Hitotsubashi Üniversitesi'nde 2-3 Aralık 2000 tarihinde düzenlenen "Yirminci Yüzyıl, Rüya ve Gerçekler" sempozyumunda John Bellamy Foster tarafından yapılan sunumdan kısaltılarak Türkçeye çevrilmiştir.

Orijinal metne, <http://www.monthlyreview.org> adresinden ulaşılabilir. (volume 52, number 7)

*Yazıda kullanılan bazı terimler, çokça bilinen ve aslında yabancı dilde olan halleriyle değil, Türkçe'de kullanılan (ve henüz yayılmaya başlayan) halleriyle yer almaktadır. (Örn: emisyon: yayılım, sermaye: anamal, kriz: bunalım) Bununla birlikte, bazı kavramlar anlaşılmasının daha kolay olması amacıyla yaygın olarak kullanılan biçimleriyle kullanılmıştır. (ekoloji, paradoks, otomobil vb.) Genel olarak "sermaye" yerine "anamal" kullanmakla birlikte, son paragraftaki yapıda "sermaye" sözcüğünün kullanılmasını daha uygun gördüğüm için bu sözcüğü seçtim.

dünyümü atelyesi çiçek

barbaros ulutaş
barbaros@sajaweb.com

1999 - Mayıs

İksir Doğa Kültürü'nün Mayıs 1999'daki Çamlıhemşin eylem-gezisine gittiğimizde, Ankara'dayken düşleyebileceğimden (dikkat ediniz, "görebileceğimden" değil, "düşleyebileceğimden") çok daha büyük bir güzelliğin varolması, oldukça şaşırtmıştı beni. Doğduğu zamandan beri kentte yaşamış biri, elbette bu kadar çok ağacın bir arada bulunabileceğini düşünemezdi. Asıl ilginç olansa, Çamlıhemşin'de onbinlerce ağacın arasındaki toprak yoldan ilerlerken yanımda bulunan arkadaşımın bana "Barbaros, ilk keşif anından sonra çevremize bakmadığımızın, Ankara'da bunu göremeyecek olduğumuzu bilmemize karşın sanki görmek istemezmiş gibi başımızı önümüze eğdiğimizizin farkında mısın?" demesiydi. Gerçekten de çevremize şöyle bir bakış atıyor, sonra onu takdir(!) edip başımızı önümüze eğiyor ve öyle yürüyorduk başka bir arkadaşımız başka bir manzara için bizi uyarana kadar.

2002 - Aralık

Bu söylediklerim, yaşandığı zamandan 3,5 yıl sonra, az önce dört duvardan oluşan odamda, yatağıma uzanmış kaleideskopuma bakarken aklıma geldi. Sanki o anı tekrar yaşıyordum, ve bu sefer doya doya bakma şansım varmış gibi büyük bir dikkatle kaleideskopun içinde kayboluyoruz

1996 - Kasım

Bir gün ev arkadaşım, elinde küçük, teleskopa benzer bir şeyle çıkageliyor odama. Elindekini, "kaleideskop" olduğunu söylüyor. Bir gözünü kaleideskopa dayalı, diğer gözünü eliyle kapatmış

(tek gözünü kapatamayanlardandı) lambaya doğru bakıyor. Durumu algılamaya çalışıyorum, doğal olarak uzanıp alıyorum elinden ve lambadan çıkan ışıkla gözümün arasına kaleideskopu yerleştirip seyre dalıyorum. Yavaş yavaş çeviriyorum, yüzlerce renk bir daha aynı sırayla yan yana gelmeyecek şekilde, olağanüstü bir güzellikle yer değiştiriyor. Kaleideskopun el yapımı olduğu belli. Zira görüntüsü son derece basit ve içerisinde özel kesim taşlar vs. değil, kırık soda şişesi parçaları, parfüm şişesi parçaları gibi şeyler var. Küçük bir soru-cevap-hayret sürecinden sonra kaleideskopun, Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden bir hoca tarafından yapılmış olduğunu öğreniyorum. Öyleyse ben de yapabilirim değil mi?

1997 - Şubat

Bir arkadaşım bit pazarına gidiyor. Niyeti, binlerce ufak tefek parça, eski kaset, bozuk elektronik aygıt arasından kaleideskop yapımında kullanılabilecek birkaç parça bulabilmek. (O arkadaşımın da şu anda bir üniversitede araştırma görevlisi olduğu aklıma geldi, ilginç tabii) Elbette ben de sipariş veriyorum. Birkaç saat sonra, arkadaşım elindeki parçalarla çıkıp geliyor. Benim payıma düşen, 20 cm kadar uzunlukta, içi boş, ahşap bir silindir; üç adet 1 cm eninde 19 cm kadar uzunlukta ayna. Kaleideskop yapımı için gerekli ilk malzemeler hazır. Hemen dışarı çıkıp bulabildiğimiz bakkallardan çeşitli renklerde boş soda şişesi topluyoruz. Evdeki eski bir koleksiyonun parçaları olan renkli parfüm şişeleri soda şişeleriyle birlikte kırılıyor, kaleideskopun uç kısmında ışığı süzmek üzere görev almayı bekliyor.

Aynaları birbirine bakacak şekilde üçgen prizma halinde birleştirip koli bandıyla bantlıyorum. Aynalar, birbirine bantlanmış sabit bir şekilde, ahşap silindirin (bu silindirin ahşap olması bir şans oldu, çünkü daha önce gördüğüm kaleideskopta plastik helezonik sifon borusu kullanılmıştı, e tabi ki ahşap daha hoş bir görünüm sergiliyor) içine girmeyi bekliyor. Ayarlanması gereken birkaç küçük ayrıntı var. Aynalar silindirin içine koyulduğu zaman silindirin içerisindeki boşluk büyük geliyor, ve aynalar sabit durmuyor. Hemen bir parça mukavva bulup yuvarlıyor ve silindirin içine sokup oradaki alanı daraltıyorum. Artık, aynalar sabit duracak şekilde yerleştirilebilir, çünkü aynaların sallanmasına sebep olacak kadar geniş bir boşluk yok. Yani silindirin açık kısmından içeri baktığımda, en içte aynalar, onun dışında mukavva silindir şeklinde aynaları kavırıyor ve en dışta ahşap silindir.

Bir silindir daha gerektiğini fark ediyorum. Bu silindir, az sonra anlatacağım camın üstüne yapıştırılacak, ve asıl güzel görüntüyü sağlayan, renkli küçük cam parçalarının içerisinde bulunacağı, yine iki ucu açık bir silindir olacak. Uzunluğu 1 cm kadar olmalı. Büyük silindirle aynı çapta ya da biraz daha küçük olabilir. Fazla küçük olması, içerisine konacak malzemenin serbest şekilde hareket etmesini engeller ve genel olarak da kaleideskopun kötü görünmesini sağlar.

Bir camcı bulup silindirin büyük deliğini tam kapatacak boyutta şeffaf cam ve küçük silindirin deliğini tam olarak kapatacak boyutta buzlu cam istiyorum. (Burada kullanılacak buzlu cam, desensiz, sadece mat görüntü veren düz bir cam olmalı.) Maalesef, camcılar bu kadar hassas ve yuvarlak şekilde cam kesemedikleri için 4cm x 4cm'lik bir cam kestirip gözlükçüye gidiyorum ve gözlük camı kesmek için kullanılan aygıtla, tam benim istediğim boyutta yuvarlak şekilde kestiriyorum. Gözlükçünün cam kesme aygıtının bozulma ihtimalini öne sürüp oldukça nazlandığını itiraf etmek gerek. Ama bu işlem için bütün ısrarlarıma rağmen benden para almadı, sadece kaleideskop tamamlanınca götürüp göstermemi istedi.

Artık yapmam gereken sadece birkaç işlem kaldı. Elimizdeki bütün malzemeler tamamlandığına göre, en baştan yapılan işlemler şöyle:

1- Aynaları birbirine bakacak şekilde, ve prizma şeklinde yapıştırdım.

2- Yapıştırdığım aynaları silindirin büyük deliğinden içeriye yerleştirdim. (Aynalar tam olarak oturmadığı için mukavva ile destekledim, ayrıca aynalar küçük delikten geçecek kadar büyük olmadığı için içeride sabit kaldı.)

3- Büyük deliğin üstüne, camcı-gözlükçü işbirliğiyle kestirdiğim şeffaf camı yapıştırdım.

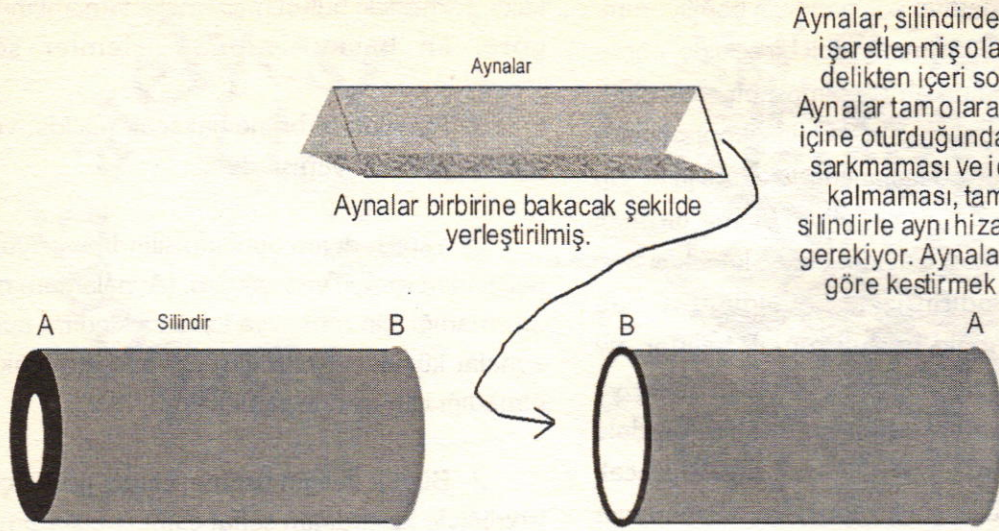
4- Şeffaf camın üstüne, küçük silindiri yapıştırdım.

5- Küçük silindirin içerisine hazırlanmış olan renkli cam parçacıklarını yerleştirdim. (Cam parçacıkları çok büyük veya çok küçük olmamalı, ve silindirin içinde rahatça hareket edebilmeli. Aynı zamanda, çok az miktarda da olmamalı ki kaleideskopa giren ışık, boşluktan geçmesin. Bu kısmın biraz karmaşık olduğunun farkındayım, ama burada anlatmamdansa sizin yaparken fark etmeniz daha kolay.)

6- Buzlu camı, küçük silindirin boşta kalan deliğine yapıştırdım. (Bu işlemi yapmadan önce bir kez daha düşünmek lazım. Hafif bir şekilde yapıştırıp görüntüyü denemek ve renkli cam parçacıklarının boyutunu ve miktarını deneyimle bulmak, bu konuda bir sorun olmadığı kesinleşince sağlam bir şekilde yapıştırmak iyi olur.)

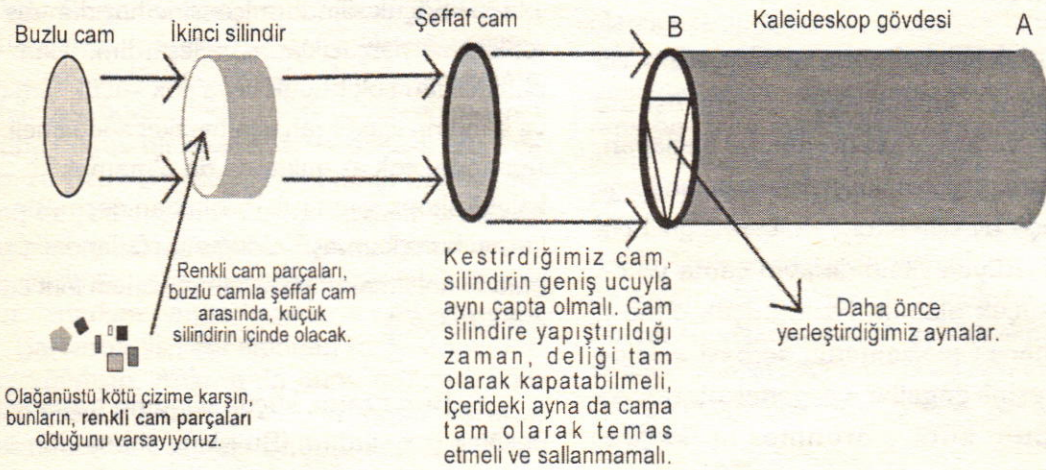
7- Kaleideskopu götürüp camcıya ve gözlükçüye gösterdim, beğenilerini duymak iyi oldu.

Böylesine basit, ama güzel bir eser yapmak, olağanüstü bir rahatlama yaratıyor. Eğer kaleideskop yapmak isterseniz, ama yukarıdaki yetersiz açıklamalar yeterince yardımcı olamazsa lütfen e-mail yoluyla bana ulaşın. Bu arada, kaleideskop için Türkçe'de "çiçek dürbünü" gibi güzel bir karşılık bulunmuş, ama genel olarak bilinen adı kaleideskop olduğu için yazıda bu şekilde kullandım.

Aynalar, silindirde "B" olarak işaretlenmiş olan, geniş delikten içeri sokuluyor. Aynalar tam olarak silindirin içine oturduğunda, dışarıya sarkmaması ve içeride de kalmaması, tam olarak silindire aynı hizada olması gerekiyor. Aynaları silindire göre kestirmek gerekli.

Asıl hazne olarak kullanılan silindirin, her iki ucu da açık. Ancak bir uçta daha küçük bir delik var, bu kısımdan aynaların dışarı çıkması olanaksız. Kullanılacak olan silindirde her iki uçtaki deliklerin aynı boyutta olması durumunda, başka bir parça yardımıyla delik küçültülebilir.

Olağanüstü kötü çizime karşın, bunların, renkli cam parçaları olduğunu varsayıyoruz.

Renkli cam parçaları, buzlu camla şeffaf cam arasında, küçük silindirin içinde olacak.

Kestirdiğimiz cam, silindirin geniş ucuyla aynı çapta olmalı. Cam silindire yapıştırıldığı zaman, deliği tam olarak kapatabilmeli, içerideki ayna da cama tam olarak temas etmeli ve sallanmamalı.

Daha önce yerleştirdiğimiz aynalar.

Görüntü almak için kaleideskopu şu sırayla kullanmak gerekiyor:

Işık kaynağı

Kaleideskopun son hali

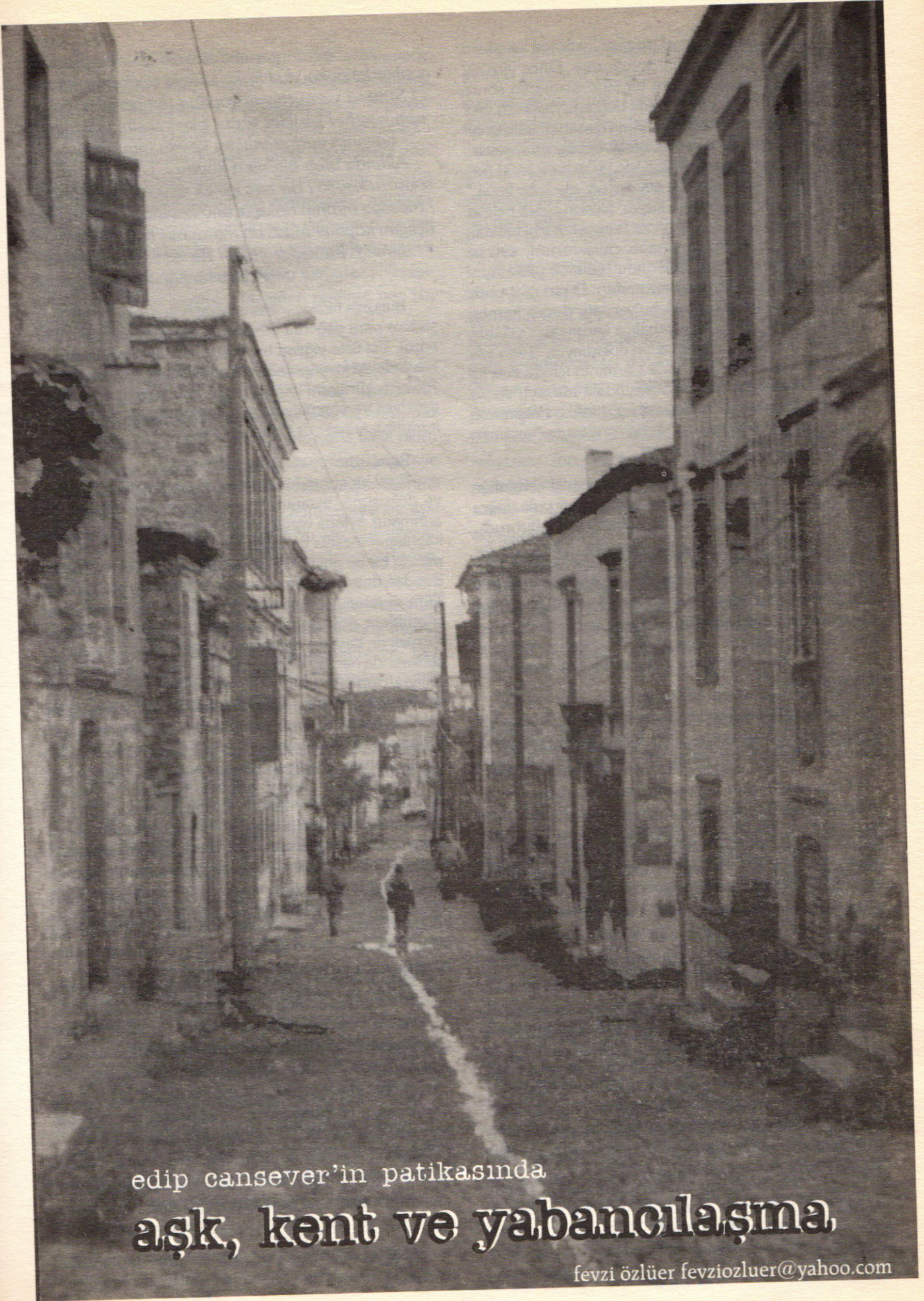

Eserini şaşkınlıkla inceleyen kaleideskop yapımcısı

Elde edilen görüntü buna benzer (renkli) bir görüntü olacak.

Başarısız çizim için özür dilerim, umarım kaleideskop yaparken işinize yarar. (Barbaros)

edip cansever'in patikasında

aşk, kent ve yabancılaşma

fevzi özlür fevziozluer@yahoo.com

"Açık kumral saçlı, zayıf mı zayıf, kaburga kemikleri sayılabilen bir çocuk! Adını soruyorum. Önce yüzünü başka yöne çeviriyor, sonra bir süre sustuktan sonra yanıtıyor sorumu: Edip! Nerede doğdun, diyorum. Ses yok. Babası, annesi bilirmiş. Ama yaşadığı sokağı iyi tanıyor. Sıra sıra ahşap evler, ufaklı büyüklü bahçeler... Tahta bir kapıyı ayağıyla itiyor: işte bizim bahçemiz! Sağ yanda kurudu kuruyacak bir ayva ağacı, ötede bir kuyu." Kuyunun üzerinde göçmen kuşlar, akisleri belirli belirsiz çizilmiş suyun üzerinde, dokunsan kuruyacak gibi uzaktan geçiyorlar. Seslerini duymaya çalışıyorum, sayısız pencerenin arasından. Evlerinde binlerce yıldır aynı şekilde devinen insanların arasından. Dışarı çıkıyoruz. Caddenin ortasındaki ağaçlı bulvardan, ekmek karnesi ve karartma yıllarına, bir kalabalığa karışıyoruz, yıllardır bitiremediği İstanbul'u adım adım dolaştırıyor, "Fatih'teki apartman dairesini, Şeyhzade Camiinin içinde kira ile bisiklete binmeleri, itfaiye binasındaki müzeyi, sonra çok sıkıldığı 'masa da masaymış ha' şiiirini... Patikasının kıvrımlarını, değdiği, terlediği yerleri soruyorum "yaşamım bir kıyının yaşamı gibidir" diyor.

Sonra onu patikasına bırakıp, tepedeki çimenliğe uzanıyorum. Kir pas kokusunun yoğunlaştığı yola doğru kafamı çeviriyorum. 1950'li yıllara yol alıyorum. Türkiye'de genel bir değişimin başladığı yıllara... Ki bu değişim yolun kenarına dizilmiş kır çiçeklerinin de yıllandır. Oktay Rifat'ın "Perçemli Sokak", İlhan Berk'in "Galile Denizi", Cemal Süreya'nın "Üvercinka"sı, Edip Cansever'in "Dirlik Düzenlik", Turgut Uyar'ın "Dünyanın En Güzel Arabistanı", Ece Ayhan'ın "Kınar Hanımın Denizleri" kirin ve pasın ortasında poyraza karşı duruyorlardı.

Karmaşılaştıkça belirsizleşen, büyüdükçe boğan bir şehir kültürü doğuyordu. Her insan içinde bir şehir taşıyarak kapalı bir çarşı gibi sallıyordu hayatı.

Cansever'in tüm çabasıysa, kapalı çarşıdan birini tanımaktı, yani dolayımı olarak kendini. Kapalı çarşı hiçbir zaman "kapalı kutu" olmadı Cansever için. Sınıf atlama telaşına düşenler, başka bir ülkeye kapağı atmaya çalışanlar, yeni bir "sinekli bakkal" mucizesi peşinde koşanlar belki de. İlkel "tikiler", "snoplar", "prensler" yetişiyordu bu kapalı çarşılarda. Herkesin ve her şeyin çarşılaştığı bir Dirlik Düzenlik dünyasında ne doğulu, ne batılı, ne kentli, ne köylü... Ne duygusal, ne akılcı, hem o, hem bu bir insan profili doğmaktaydı.

Sınıfsal ilişkilerin toplumsal yapıdaki belirleyiciliğinin arttığı; buna karşın cemaat ilişkilerinden kopamayan ama bir cemiyette olmak isteyen insanlar yumağıydı kent. Şehirde kazandığı parayla geçinemeyen; köyünden bulgur, salça, yufka ekmek, erişte getiren; dokuz ay kentli, üç ay köylü bir yaşam. Kentte köylü, köyde kentli, ne orali ne buralı bir insan. Yaşadığı hiçbir yerde mutlu ol(a)mayan ama nereye gitse orada mutlu olacakmışçasına yolları aşındıran, ama hiç kımıldamayan bir insan. İşte bunların toplamından bir fazlaydı Cansever'in şiiiri. Ne yol gösteren ne de önde giden, dertleşen, yarenlik eden hem de "konuşuyoruz desek konuşmuyoruz da" diyebilecek kadar acıtıcı bir şiiirin tohumlarını atıyordu Masa dediği o kentin kargaşasına...

"Adam yaşama sevinci içinde / Masaya anahtarlarını koydu / Bakır kaseye çiçeklerini koydu / Sütünü yumurtasını koydu / Pencereden gelen ışığı koydu / Bisiklet sesini çıkırcık sesini / Ekmeğin havanın yumuşaklığını koydu adam masaya / Aklında olup bitenleri koydu... Uzandı masaya sonsuzu koydu / Bir bira içmek istiyordu kaç gündür / Masaya biranın dökülüşünü koydu... / Tokluğunu açlığını koydu / Masa da masaymış ha! / Banamısın demedi bu kadar yüke / Bir iki sallandı durdu / Adam ha babam koyuyordu!

Bununla birlikte masanın etrafında sıradan bir eşyaya sadece para değerini düşünerek bakan koleksiyoncular vardı. Üst üste yığılan ter kokusuyla kösele kokusunun arasında ayırım yapmadan "biriken, biriktiren" bu haliyle "çöken, çürüyen" bir çarşının, kapalı çarşının içinde eşyalara ve sözcüklere boğulmuş insanın çürümeden kurtulma arayışıydı Cansever'in patikası.

Eşyalardan ve sözcüklerden arınma arayışı bu haliyle niceliksel bir sorundur ama asıl arınma patikanın diline ve dokusuna, insanın özüne işleyen diri, incelikli bir arınmadır. İnsana varolduğunu hissettiren ama varlığının kaynağını mesela bir karanfile, bir karanfilin kaynağını mesela bir gülümseyişe dönüştürebilen bir arınmadır. Bundan dolayı her şey her şeyin içinde akıp gitmektedir. Tüm eşyalar "balıktan bir göz ellerimde" misali tüm sözcüklere dönüşebilir ki ortak bir yaşamın dışında sözcüklerin başkaca bir anlamı olmasın diye! Cansever'in patikasında her şey hem vardır hem yoktur. Şeyler başka şeylere dönüşebildikleri kadar vardır; ama değiştiği, dönüştüğü anda da yoktur. "hani o büyücek sevgiler şimdi de yok mu; yok denecek bir şey ama var var" Hiçbir şey kendinde anlamlı değildir, paylaşıldığı kadar vardır. Cansever şiiirinde nesneleşmiş insan tiplerini işte bu yüzden insanı böylesine kanatır. Şehrin kalabalığına ve "ahengine", karmaşasına kapılmış bu paylaşamayan insan adalarına "Dışarı çıkarsanız dikkat yangınla karşılaşabilirsiniz" der. Bunu her bir karşılaşma söyler; çünkü her karşılaşma, değişmek ve paylaşmak için muazzam bir olanak sağlar. Ki her karşılaşma bir iç hesaplaşmadır, yüzleşmedir. Soru sormak, cevap bulamamaktır. Nasıl yaşıyorum sorusuna bakakalır işte insan o zaman. İşte o zaman bir iç konuşmadır başlar.

"Biliyor musun az az yayıyorsun içimde / Oysaki seninle güzel olmak var / Örneğin rakı içiyoruz, içimize bir karanfil düşüyor gibi / Bir ağaç işliyor yanımızda tıkr tıkr yanımızda / Midemdi aklını şü kadarcık kalıyor. / Sen o karanfile eğilimlisin, alıp sana veriyorum işte / Sen de bir başkasına veriyorsun ya daha güzel / O başkası yok mu bir yanındakine veriyor / Derken karanfil elden ele. / Görüyorsun ya bir sevdayı büyütüyoruz seninle / Sana değişiyorum, sana ısınıyorum, bu o değil / Bak nasıl, beyaza keser gibisine yedi renk / Birleşiyoruz sessizce."

Karşılaşmaların dışındaysa umutla umutsuzluk arasında salınan insan adalarının toplamıdır kent, hep

biraz artık, mesafeli bir yolculuktur aşk. Neye bir mesafedir bu, hem kendine hem kentine, hem kendi olamadığı her şeye bir mesafedir bu. Karşılaşmalardan kaçanlar düşlerinde uzun yolculuklara çıkamaz, Kaz dağının eteğinde, bahçesinde domates, biber yetiştireceği evin hayalini kurar. Oysa domatesin ne olduğunu, biberin tadını çoktan unutmuştur. Çöp arabalarının arkasına takılıp gelmiş martıları kumru sanır. Ağlarımızı örmek için peşin fiyatına taksitle aldığımız iplerimizi göstererek sorar Cansever, Umutsuzlar Parkı şiiirinde. "Nereye gidiyorsunuz ama nereye... Nereden geldiniz, tam sizi soracaktım -böyle"

Bu kaçışma haliyle insan kendini nasıl bulabilir ki, aynada gördüğü, yüzleştiği kişi midir insan. Evet, insan kendinde bir şeyler aramalı, kimbilir belki de buluyoruz o aradığımız şeyle, tarif edemediğimiz, ama balık ölüsü gibi elden ele dolaştırdığımız sıkıntılarımızla nereye gidiyoruz! Şeyliğimiz emrediyorken, yaşamlarımız parçalanmışken, bedelini ödeyip kuracağımız bir aşkı yaşama iradesi bile gösteremezken bu yolculuk nereye! Binlerce yıldır yaşayıp ayak basmadık yer bırakmamışken, göklerde ve yerin altında el değmemiş yer bırakmamışken, insanın yalnızlığı bile başka bir insanla anlamlandırırken; evet, bakalım büyük insanlık nereye gidecek. Evet bakalım insan nereye gidecek. Ben omuzlarımı alıp sıkıntıya giderim, bir asker kışlaya döner, sonra çok olağan bir şeymiş gibi yerine yer koyarak biraz, bir şehir ilerler böylece, ama böylece gittikçe daraltır bizi o büyük minareli çember. Neyin peşindedir insan? Büyük ideallerin mi, hayallerin mi? "en"lerin mi? En zengin, en yakışıklı, en kaliteli, en iyi araba, en iyi ev... "en"lerin dünyasını önümüze enine boyuyla Tragedyalar şiiiriyle sunar Cansever. Tragedyalar kitabında çürüyen unufak olan, eleğin altında kalan, üzerinde duran Armenak'ın, Stephan'ın Lusin'in ruh halleri bugün kentli insanın yaşadığı şizofrenin en demlenmiş halidir.

"Stephan

*Korkunçtur, bana kalırsa adımıza / Hazırlanmış
bir oyun var bizim / Hepimizi yalnızlıkta bıraktıkları
bir oyun / Ve bilirler insanlar yalnız kaldıkça /
Konuştukları dilde değişir / Sonunda hiç
anlaşamazlar. Öyle ki / Bir zaman parçası içinde
bir durumun / Değişmez akışında tek düze / Kalırlar
bir sıkıntı avcısı gibi / Ve bir gün anlarlar ki, bir güç
değildir artık yalnızlık / Ve bunu anlayınca, işte o
zaman Lusin / Aşivermek isterler bu zamanla
durumu / Koşarlar, koşarlar, tam sınıra gelince /
Sanki tel örgülere yapışmış gibi / Bir duman
oluverirler ya da kaskatı / Bir kömür parçası, bir
ceset..."*

Ama gerçekten aşivermek istiyor muyuz! Lusin kadar mı bile gücümüz kalmadı mı yoksa! Yoksa "yok düş kuracak vaktimiz bile / herşeyi bir kenara(mı) bırakıyoruz söylene söylene" Yaşadığımız şeyleri anlayıveriyoruz bir "erdim" kolaycılığıyla... Oysa mutlak bilgiler çağında, standart ve steril yaşamlarımızda "anlamak" dediğimiz şey olsa olsa binlerce yıllık insan çabasının duraklarından biri değil midir!

Şehrin gürültüsü, hava kirliliği, ufak bir parça yeşil alan, betonlaşma, evet anlıyorum! Görmemezlikten gelmenin yeni adı eşitsizlikler derinleşiyor, anlıyorum. Köylüler artık evlerine no frost buzdolabı almak için para biriktiriyor, tel dolap tarihe karıştı, anlıyorum. Onların sofrasına giren salçanın yerini ketçap aldı. Sosyal dayanışmanın örneği rekabet koşullarına yenik düşmüş, kim çok çalışırsa o kazanıra dönüşmüş, anlıyorum, anlıyorum. Toprak giderek yoksullaşsa da, repoya yatınlan para geleceği garanti altına almanın yolu. Hem kent çok uzakta bir yer değil, televizyon; hem köy ekmeği, köy zeytinyağı, ekolojik ihlamur, kuşburnu pek revaçta.. anlıyorum. Zenginler yazlıklarıyla, şehrin dışında kurulmuş ada kentleriyle işe gelip gidiyor, onlar için sorun yok anlıyorum. Yoksullarınsa bunları düşünecek vakitleri ve enerjileri yok, sabahtan akşama kadar çalışan adam bunlarla mı uğraşır, anlıyorum.

Anlıyorum; ama bir farkla dinlemiyorum; çünkü "Çağrılmayan Yakup"un sıkıntısı kente sığmıyor. Geçmiş ve gelecekte koparılmış ve atomize edilmiş, bir an parçası üzerinde yaşamı erteliyoruz.

Oysa Cansever konuşmaya gelmişti bizimle. Avrupa trenini kaçırdığımız istasyonda buluşmuştuk. İstasyonda kalan biz tozlanmış ilaç kutuları, eskimiş fırçalar, okunmaz kitaplar ve yolun kenarına asılmış koyun butlarına bakarak dedi ki "ne gelir elimizden insan olmaktan başka, kaç kere yalnız, ama kaç kere insan olmalarım" ve "ne çıkar siz bizi anlamasanız da ne çıkar, eh yani ne çıkar siz bizi anlamasanız da" Başlamışken konuşmaya dedi Cansever, sözcükleri boşaltmaya başlamışken, nasıl anlatmalı aşkı, kentimdeki yabancıyı. Bir çağırısam diyorum "Çağrılmayan Yakup"u Lusin'den aldığı birkaç ödünç sözle". Bilmiyorum Stephan. Bildiğim bir şey varsa öyle bir satranç taşının oyuncusuyla, çok zorunlu bir durumda karşılaşmaya geldim seninle! Güçlüyüm belki de bunun için unutmak, unutulmak kimbilir. Her bakımdan daha iyidir. Ve insan bir gün yeniden tanıyabilir kendini / Bir umut! Umud değil mi bizi koruyan. Bu böyle olunca da yeniden bir doğuşa hazırlanıyoruz demektir. İnsan neyi daha çok özleyebilir. Ve neyi daha çok isteyebilir bundan. Bilmem ki."

KATILDİK...

bir gece ansızın bombalandı şehir
taşındı geceyarısı haberlerine yaşam
çığlıklarıyla,
gözyaşıyla

çaresizlik ve ölümleriyle
taşındı ekranlara tel tel
dalga dalga
bir gece ansızın bombalandı şehir
sıcak odalarındaydık evimizin.

Binalar yapmayı, enerji taşımayı öğreniyorduk

dersliklerde
mikroçipler dizayn ediyorduk...antenler..
cevaplar hep aynıydı
"neden silah teknolojisi?" sorularının:
"savunma sanayi"
bir gece ansızın bombalandı şehir
ve onikisinde idi
yanarak ölen kısa pantolonlu çocuk
tel tel taşındı ekranlara yaşam
bir film seyrederek gibiydik koltuklarımızda
kulaklarımız
anlatılan
masallarda

yaşanan bizim değildi sanki:
sanki hiç etkilenmemiştik
bir gece ansızın bombalandı şehir
ve hiç bu kadar edilgen
olmamıştı insanoğlu
bize sunulan ne varsa tüketiyor;
üretmek içinse "vatan haini" olmak
gerekliyordu
edilgendik,
korkaktık,
yarınsızdık.

Bir gece ansızın bombalandı şehir
ve laboratuvarındaydı bilim adamı
bilim adamları
bilim
bilgi
bilmenin hareketini ve de sorumluluğunu
bilgiyi kimin ve hangi amaçlar için
kullanıldığını
bilmiyor
sormuyor

ve öğrenmiyorduk
ama "gurur" duyuyorduk
füzelerin ateşleme sistemlerinden
bir gece ansızın bombalandı şehir
ve biz

insanları
öldürüyorduk

yıkımlar diz boyu
ve cinayetler peşpeşe
tel tel taşındı
sıcak yataklarımıza
bombalar, füzeler, şarapnel
insan olarak utandık ürettiklerimizden
ürettiğimize sahip çıkamamaktan
yağmur onursuzluğa ağladı,
dumanlar yükselirken çığlıkların üstünden
bir karabasandı yaşam
sıkılgandık,
boş vermiştik,
sorumusuzduk.

Katıldık.

bir gece ansızın bombalandı şehir
sayılırken dolarların yeşil rengi
kararıyordu güneş
gecenin dumanından
soldu gökyüzü
umutsuzluğumuza,
korkaklığımıza,
hainliğimize.

ve ölüm yapıştı yakamıza,
ölümünden utandı,
ucuzluğundan, yozluğundan

bir gece ansızın bombalandı şehir
tel tel taşınırken bilgi
biz seyreliyorduk hayatı
oysa bilmek,
insanlığın hareketiydi.

İnsanlık ise
tarih boyu
etken ve dönüştüren

Bir gün, ansızın açınca karanfil
sıcak öpüşlerinde sevgilinin
takınca kırmızı dağ çiçeklerini
yüreğimize
umut ile, düş ile, emek ile
işte o zaman gülecek
onikisinde kısa pantolonlu çocuk...

18.12.1998 (0:55) *Irak halkı bombalandı

Teknolojik Bir Aygıt: Modern Devlet

cenk yiğiter
cenkyigiter@yahoo.com

Modern devleti, teknolojinin ve teknolojik ürünler evreninin (insanın pratik problemleri ve amaçları doğrultusunda pratik bir sonuç elde etmeye yönelik ürettiği araçlar kümesi) dışında ve bu evrene etkide bulunan ve bu evrenden etkilenen bir unsur olarak düşünüyoruz. Peki modern devleti teknolojik ürünler evreninin içinde bir eleman olarak, bir teknolojik ürün olarak düşünemeyiz mi? İnsanın (her ürün gibi) bir evrim süreci içerisinde ürettiği ve geliştirmekte olduğu, hatta belki bir zaman sonra kullanımdan kaldıracığı bir teknik ürün olarak.

Teknolojik bir üründen bahsederken üzerinde durulması gereken alanı belirlemeliyiz. Bir teknolojik ürünü ana hatlarıyla anlamak için atlayamayacağımız noktaları belirleyerek başlayalım.

Teknoloji, Teknolojik Ürün

Teknolojinin ilk akla gelen tanımı şudur: “*Bilimsel bilginin insan yaşamının pratik amaçları için kullanılması ve bu bilgi ile pratik bir sonuç elde edilmesi.*” Bu tanıma hemen bilimsel bilgiyi teknolojinin içinde bir unsur olarak ele alması dolayısıyla itiraz edebiliriz. Bilimsel bilgi ile teknolojik gelişme arasında bir çok noktada karşılıklı etkileşim olduğunu kabul etmek zorundayız. Ancak, insanın pratik problemleri ve amaçları doğrultusunda pratik bir sonuç elde etmeye yönelik ürettiği araçların tarihi (teknolojik ürünler evreni), insanlık tarihi kadar eskidir. Modern bilim ise insanlık tarihi içinde çok yeni bir dönemde ortaya çıkmıştır. Şüphesiz modern bilimin doğuşu, teknolojiye çok önemli bir etkide bulunmuştur. Ama insanlık bilimsel bilgiye sahip olmadan da teknolojiye sahip olabilmıştır. Bunun en çarpıcı örneklerini

tarihte, Mısır piramitlerinde, Antik çağ mimarilerinde, ortaçağ mekanik teknolojisinde görebiliriz.¹

O halde teknoloji tanımı içerisinde bilimsel bilgi kavramına ihtiyaç yoktur. Teknoloji, insanın *tarihsel* istençleri ve ihtiyaçları doğrultusunda ürettiği pratik çözümler kümesidir. Ve bu çözümler insanın dış çevresini etkileyen, değiştiren, dönüştüren çözümlerdir. İnsan bu pratik çözümler ile çevresini, yaşam koşullarını değiştirirken, aynı zamanda kendisini de değiştirir ve dönüştürür.

Teknolojinin ve Teknik Bir Araçın Ortaya Çıkış Süreci

İnsan çevresiyle girdiği ilişkide, çevresini ihtiyaçları ve istençleri doğrultusunda değiştirmek için türlü ürünler ortaya çıkarır.

Bir teknolojik ürünün tarih sahnesine çıkması ve kullanılabilir hale gelmesi için, kendisini var edecek olanakların ortaya çıkması gerekir. “Yeni ürünler, sadece kendilerinden eski ürünlerden ortaya çıkabilirler; yani, üretilmiş olan nesnelerin yeni biçimlerini, kuramın, yaratıcılığın veya hayal gücünün saf yaratımları olarak göremeyiz”² Elektriğin bilinmediği zamanlarda telefonun icat edilmesinin imkanı yoktur. Bu ürünün ortaya çıkması, (icadı) bu olanaklara, bu olanaklar da kendisinden önceki ürünlere bağlıdır. Her ürün kendisinden önceki ürünlerin yarattığı olanaklara göre biçimlenir, yani kendinden önceki üründen doğar.

Ancak bir ürünün tarih sahnesinde çıkıp kullanılabilir olması sadece o ürünün icadıyla ve icadını mümkün kılan olanakların doğmasıyla mümkün olmaz. Bundan daha da önemlisi, icat edildiği toplumun içinde yaşadığı

dönemdeki tarihsel ihtiyaçlarına ve istençlerine uygun düşmesidir. İcat edilen pek çok ürün o toplum içinde rekabet halindedir. Birbiriyle rekabet halindeki bu ürünler arasında sadece bir kısmı bir toplumun maddi hayatının parçası olacak biçimde geliştirilebilir. Ancak insanın hayal gücünün erişebildiği, yarattığı pek çok ürün çok kısa bir süre yaşadıkdan sonra geliştirilme ve kullanılma olanağı bulamadan elenir, ayıklanır. (Tarih içinde bunun pek çok örneklerine rastlayabiliriz. Merdiven çıkmaya yarayan bir bisiklet icat edilmiştir. Ancak pek tutunabilmiş bir ürün olmadığı ortada.) Yani birbiriyle rekabet halindeki ürünlerin hangisinin tarih sahnesine çıkacağı, hangisinin bir kenara itilerek yok olacağını, ürünün ortaya çıkma olanaklarını bulduğu toplumun o dönemdeki tarihsel ihtiyaçları ve istençleri belirler. "İcatlar, düşünsel bir geçmiş ile sosyoekonomik ve işlevsel bir geleceğin birleşimidir."³

Teknik Bir Araç Olarak Modern Devlet

Modern devleti de teknolojik ürünler evreni içinde, bir ürün, teknolojik bir aygıt olarak ele almanın mümkün olduğunu düşünüyorum. Modern devlet tarihin belli bir aşamasında, bu tarihsel aşamanın yarattığı istençler ve ihtiyaçlar doğrultusunda uzun bir süreç içerisinde üretilmiş bir çözümdür (daha doğru bir ifadeyle çözümler kümesidir). Modern yaşamın ortaya çıkardığı yeni sorunlarla baş etmenin bir yoludur. Modern devlet, insanın çevresini, yaşama koşullarını değiştiren, dönüştüren bir alettir. İnsan, kendisini çevreleyen nesnelere, aletler aracılığıyla dönüştürür. Modern devlet de toplumu ve insanı nesne edinen bir insan ürününden, bir aygıttan başka bir şey değildir.

Ancak en başta şu noktaya dikkat çekmek gerekiyor: Modern devleti bir teknolojik aygıt olarak irdelememiz, modern devleti tamamıyla bilinçli bir özne tarafından başından sonuna kadar tasarlanmış, icat edilmiş ve bir anda tarih sahnesine itilmiş bir teknik araç olarak algılamamızı gerektirmiyor, en azından bu çalışmanın böyle bir iddiası yok. Ki böyle bir iddiayı aslında hiçbir teknolojik aracın oluşum-yaratım sürecinde göremeyiz. Bir aracın yaratım sürecinde tekil bireylerin öznel etkileri, hayal güçlerinin etkisi asla hafife alınamaz. Ancak en basit icat bile sayısız insanın dolaylı veya dolaysız katkısı ile uzun bir süreç içerisinde şekillenmekte, evrim geçirmektedir. Bu evrimin herhangi bir aşamasında yaratma etkinliğine dahil olan tekil bireylerin bilinçli, belli bir amaca yönelik eylemlerinin önemli etkileri olsa da, ortaya çıkan ürün, tek tek bireylerin bilinçli, amaca yönelik eylemlerinin ve öngörülerinin üstünde sonuçlara varmaktadır. Şu an herhangi bir bilgisayarın karşısına geçip, sayısız elektronik devrenin birleşiminden oluşan, uzun bir gelişim sürecinde ortaya çıkmış olan bu alet için, 'işte bu aleti yapan, icat eden kişiler şunlar şunlardır. Ve bu kişiler en başından beri bu aleti, bir gün gelip, meteoroloji tahminlerinde, tüm finans işlemlerinde, eğlence sektöründe kullanılmak üzere ve hatta bir gün internet sayesinde bütün dünyayı tek bir ağ üzerinde birleştirmeye imkan sağlayacak şekilde tasarladılar' gibi bir iddiada bulunamayız.

Modern devletin bir insan ürünü alet olduğunu söylemek, bu aletin belli ihtiyaçlar ve istençler sonucu ortaya çıktığını iddia etmek, bu ihtiyaç ve istençlerin o tarihsel aşamadaki tüm insanların evrensel ihtiyaç ve istençleri olduğu iddiasını da içermiyor. Bu ihtiyaç ve istençler bir takım evrensellikleri barındırsa da, egemen sınıfın varlık koşullarının yeniden üretilmesiyle doğrudan ilişkili, baskın ihtiyaç ve istençlerdir.

Eğer modern devleti insan eliyle, insanlık tarihi içerisinde belli bir dönemde ortaya çıkarılmış teknik bir aygıt olarak algılamaya çalışıyorsak iki noktada durup düşünmemiz gerekiyor. Bunlardan ilki şu: 'Modern devletin ortaya çıkmasını sağlayacak, ortaya çıkmasını mümkün kılacak olanaklar ve kendinden önceki ürünler evreni neydi?' Bu sanırım başka bir yazının konusu; Ancak kısaca modern devletin feodalitenin parçalı iktidar yapısının, kişisel, kişilerarası düzeylerde oluşmuş ve kurumsallaşmamış iktidar yapılarının olumsuzlanması yönündeki icatların ortaya çıkardığı ürünlerin birikimi ile oluştuğunu belirtelim. Modern devletin parçalanmışlıktan merkeziliğe, şahsılıktan gayri şahsiliğe doğru bir eğilimin sonucunda ortaya çıkmış bir ürün olduğunu söylenebilir. Ama bu iddia bu haliyle ve bu kadarıyla bir şey ifade etmiyor. Bu iddiayı anlamsızlıktan kurtarabilecek soru şudur: Parçalanmış bir iktidarın karşısında merkezi bir iktidar inşasını, fazlasıyla kişisel iktidar ilişkilerinin karşısında gayri şahsi ilişkiler temelinde kurulu bir iktidara yönelişi sağlayan ihtiyaç-istenç nedir? Bu çalışma daha çok işte bu soruyla ilgileniyor: 'Modern devletin bir teknik ürün olarak ortaya çıkması ve kullanılabilir hale gelmesini sağlayan toplumun tarihsel ihtiyaçları ve istenci nedir?'

İhtiyaçlar, İstençler Evreni: Kapitalizm

Bir teknik araç olarak modern devleti ortaya çıkaran süreç, kapitalist bir üretim tarzının ve burjuva sınıfının ihtiyaç ve istençleridir. Her şeyden önce bu üretim tarzının ortaya çıkması, büyük ve tarihte hiç görülmemiş nitelikte bir değişimin habercisidir. "Birinci olarak bir dünya pazarının doğuşu vardır. Bu dünya pazarı yayıldıkça değiştiği her yerel ve bölgesel pazarı yok eder. Üretim, tüketim ve insan ihtiyaçları giderek uluslararası, kozmopolit bir nitelik kazanır. İnsan arzularının ve taleplerinin kapsamı, giderek çökecek yerel pazarlarının kapasitelerinin çok ötesine ulaşır. İletişim dünya ölçeğinde genişler ve teknolojik bakımdan karmaşık kitle iletişim araçları ortaya çıkar. Sermaye giderek daha az elde yoğunlaşır. Bağımsız köylüler ve zanaatkarlar kapitalist kitlesel üretimle rekabet edemez; topraklarını terk etmek, atelyelerini kapatmak zorunda kalırlar. Üretim giderek merkezileşir ve ileri düzeyde otomatlaşmış fabrikalarda yoğunlaşır. (Kırda da durum farklı değildir; çiftlikler "tarladaki fabrika halini alır ve köylerini terk etmeyen köylüler tarım proletaryasına dönüştürülürler.) Muazzam sayılarda köklerinden koparılmış yoksul insan büyülü -ve sarsıntılı- bir şekilde ortaya çıkıveren şehirlere akın eder. Bu büyük değişimlerin görece düzenli bir şekilde sürmesi için yasal, mali ve idari merkezileşme gereklidir."⁴ Böylesi büyük ve sarsıcı bir dönüşümü yaratan kapitalist hayat, aynı zamanda bu büyük değişim ve dönüşümlerin

kendi varlık koşullarına son verecek boyutlarda etkilerinden kurtulmanın, tüm bu değişimi kontrol altında tutmanın ve bu değişime kendi istençleri doğrultusunda yön vermenin araçlarını geliştirecek yetilere de sahiptir. Ancak bu geliştireceği yeni araçlar, önceki toplumsal yönetim araçlarının salt nicel bir geliştirilmesi ile mümkün olmayacaktır. Yepyeni ve farklı bir yönetim tekniği ile bu mümkün olabilecektir. İşte modern devletin icat süreci bu yeni yönetim tekniğinin geliştirilmesi sürecidir.

Bauman bu yeni yönetim tekniğine geçişi 'avlak bekçisinin bahçivana dönüşmesi' olarak anlatır. Artık toplumun eski teknikle, avlak bekçisinin tekniğiyle yönetilmesi mümkün gözükmemektedir. Yönetimin yeni tekniği artık bahçivanlıktır. "...vahşi kültürün kendi dengesini ve yıllık yeniden üretim çevrimini ayakta tutma konusunda giderek artan beceriksizliği, avlak bekçilerinin taleplerinin hacmi ile kendi "değişmez alışkanlıklarının" rehberliğinde oldukları sürece vasilerinin üretim kapasiteleri arasındaki rahatsız edici dengesizlik ve son olarak, avlak bekçilerinin, geleneksel uğraşlarını sürdürerek istedikleri mahsülü güvence altına alamamalarıdır)."5

Ortaya çıkan bu yönetim tekniğini, nasıl bir üretim tekniğine dönüşeceğini, kapitalist üretim tekniği, artı değer ve sermaye birikiminin maksimizasyonu sağlamak üzere geliştirilen teknikler belirlemiştir.

Kapitalizm ve Emek

Kapitalizmde üretimin temel amacı kullanım değerleri üretmek değil, değişim değerleri üretmektir. Emek de kapitalist üretim içinde bir girdidir. Ve sermaye emek sürecini en fazla artı-değer yaratacak biçimde dönüştürmeye çalışacaktır. Sermaye bu amaçla "işçinin işi yapış yöntemlerini, hızı, becerilerini ve bilgisini kullanma biçimi üzerinde tam bir denetim elde ederek, yaratılan artı-değer miktarını maksimize etmeye, başka bir deyişle işin yoğunluğunu arttırarak emeğin verimlilik oranını yükseltmeye çaba gösterir. Bu amaca yönelik olarak modern sanayi döneminde sermaye emeğin bilgi, beceri ve yargılarına bağımlılığını en aza indirecek şekilde makineler ve iş örgütlenme metotları, yani yeni teknolojiler geliştirmektedir."6

Kapitalist üretimde, sermayenin temel motivasyonu olan artı değeri ve sermaye birikimini maksimize etmeye çabası emek sürecini bu doğrultuda örgütlemesiyle doğrudan ilişkilidir. Sermayenin bu amacına yönelik bir emek örgütlenme sürecinde 'emeğin bilgi, beceri ve yargılarına bağımlılığını en aza indirecek bir iş örgütlenmesi metotları'na yönelmesi aslında, emeğin "hesaplanabilir kurallara göre ve "kişilere göre değişmeyen" bir biçimde" örgütlenmesi arzusunun kaynaklanmaktadır. Aslında burjuvazinin yaratmak istediği nesnel ve kişisellikten arınmış ilişkilerden oluşan bir dünya düşüncesinin kökleri buradadır. Sermaye, kapitalizmin gelişim evresi içerisinde, kapitalizm öncesi üretim biçimlerinde fazlasıyla öznel bir girdi olan emeğin nesnelleştirilmesi oranında artık değer ve sermaye birikiminin maksimizasyonunun sağlandığını keşfetmiştir. Emeğin diğer üretim girdilerinden farksız bir girdi olarak

algılanması ve bu doğrultuda nesnelleştirilmesi süreci, aslında insanın araçlaştırılması sürecidir.

Marx Kapital'de şöyle der: "Çalışan makine, ona iliştirilmiş aletler yardımıyla, daha önce el işçisinin, benzeri türde aletlerle yaptığı işlemin tamamen aynısını yapar."7 Otomatik olarak çalışan makineler ilk önce insanın işini taklit etmek, insanın yaptığını taklit etmek üzere tasarlanmışlardır. Aslında bu tasarım, üretimi doğrudan insandan, insanın özneliğinden kurtarmak amaçlı bir tasarımdır. Ancak daha sonra insanlar makineye benzetilmeye başlanmıştır. Bu ise insanların üretim için örgütlenişinde, özneliklerinden sıyrılmış, bir makinenin, bir otomatın düzenli çalışan çarklarına dönüştürülmesine yol açmıştır. Aslında bu iki süreç sonuç olarak aynıdır. İlkinde insanları taklit ederek ortaya demirden ve tahtadan bir makine çıkartılmıştır. İkincisinde ise bu makineler taklit edilerek ortaya çıkarılan etten kemikten insanların içinde nesnel olarak düzenlenmiş işlevlerle donatılmış çarklara dönüştürüldüğü daha büyük bir makinedir. "Toplumumuz, kendisinden önceki hiçbir toplumun olmadığı kadar teknolojik tabanlı dev bir mekanizmanın verimli işleyişine dayanmaktadır."8 Ve bu dev mekanizmanın işleyişi de büyük oranda insanların çarklara dönüştürülmesine dayanmaktadır.

Bir Makine Olarak Fabrika

Fabrikaların ortaya çıkışının yeni makinelerin, yeni üretim teknolojilerinin ortaya çıkması ile doğduğu genel kabul gören görüştür. Ancak asıl olan şudur ki: Fabrikanın kendisi, kapitalist üretim modeli içinde ortaya çıkan bir makinedir. Ve bu makine esasında yukarıda bahsedildiği şekilde, emek sürecinin nesnelleştirilmesi sürecini sağlayan, bu gaye ile tasarlanmış bir makinedir.

Sanayi Devrimi'nin merkezinde yer alan tekstil sanayindeki gelişmeleri bu makineleşme sürecine bir örnek olarak alabiliriz. Fabrika evresinden önce tüccarlar, tekstil üretimini kasaba kökenli loncalara yaptırmışlardır. Ancak daha sonra bu loncalara gitmek yerine, kırsal kesimden edilebilecek ucuz emek potansiyelini kullanmanın çok daha avantajlı olabileceğini fark ettiler. Bu potansiyelin kullanılmasıyla tüccar ve finansörler, tamamlanmış ürünün niteliği ve kullanılacak teknikler gibi üretimin çeşitli boyutlarında, loncaların dayattığı sınırlamalardan kurtulmanın olanağını bulmuşlardır. Ve kırsaldaki emek potansiyelini kullanmaya yönelik bu sistem, 'eve iş verme' ve kırsal emeğin, evde sürdürülen bir sanayi sistemi olarak geniş ölçüde benimsenmiştir."9

Bu üretim sistemi, dokuma ürünlerine olan talebin hızla artmasından sonra bu pazardan sonuna kadar yararlanma peşindeki tüccarlar için, mal arzını sürdürülebilirliği açısından bir sorun olarak haline gelmiştir. Kırsal kesimden gelen işçilerin yaşam biçimlerinin 'düzensizliği', mal arzının sürekli ve düzenli kılınması ve gerektiği oranda artırılabilmesi yönünde büyük bir engel yaratmaya başlamaktadır. Kırsal kesimden gelen bu işçi kitlesinin üretim miktarı, havaların güzel olması, Pazar gününe ek olarak yapılan 'Kutsal Pazartesi' tatili gibi işçilerin rahat yaşama arzularına bağlı türlü 'öznel' etkiler ile öngörülemezlikte dalgalanmakta; düzenli,

planlanabilir, hesaplanabilir bir üretimin önünde bu öznel etkiler bir engel oluşturmaktadır. Her ne kadar dokuma tekniklerindeki, dokuma araç-gereçlerindeki önemli gelişmeler üretimin miktarını arttırsa da tüccarların, dokumacılar üzerindeki denetim imkanlarının son derece kısıtlı olması sonucunda, eve iş verme temeli üzerinde verimliliği arttırma olanakları son derece sınırlıdır. Tüccarın dokumacı karşısındaki tek denetim yolu ücret düşürme girişimleri olabilmektedir. Ancak dokumacılar buna direnme olanakları geliştirebilmişlerdir. Hoşnutsuzluklarını, tüccarın 'malına el koyarak', kendilerine verilmiş olan dokuma tezgahlarını kırarak gösterebilme olanağına sahiptirler. Bütün bunların yanı sıra evlerinde çalışmakta olan dokumacıların geniş bir kırlık olan üzerinde bulunmaları, işin denetlenmesine ilişkin pek çok sorun yarattığı gibi, iletişim ve ulaşım ilişkin sorunlar da doğurmaktadır. Tüccarların bu sorunlardan kurtulmak için buldukları yol ise dokumacıları fabrikalarda toplamak olmuştur.¹⁰

Fabrikaların ortaya çıkışı sürecini belirleyen asıl etken, ortaya çıkmakta olan yeni makinelerin fabrikaları gereksinmesinden ziyade emeğin denetlenmesi konusunda sermayenin karşılaştığı sorunlardır.¹¹ Gerçekten de yeni kitlesel üretime olanak sağlayan makinelerin çoğu, dokumacıların fabrikalarda toplanmasından çok sonra geliştirilmişlerdir.¹² Bu anlamda fabrika, yeni makinelerin bir sonucu değil; çoğunlukla yeni makineler fabrikanın icadının bir sonucu olarak belirmektedir. Bu süreç aslında 'yavaş, sarhoş, beş para etmez amelelerin usta işçilere dönüştürülmesi' sürecidir.¹³

Fabrika evresinde, yaşamını sürdürmek için emeğini satmak zorunda olan işçinin sadece emeğini satması yetmez, emeğini olabildiğince denetime açık, sermaye tarafından kolaylıkla hesaplanabilir, planlanabilir bir biçimde, öznelikten arındırılmış, nesnel bir girdi olarak sermaye sunmak zorundadır. İşçi emeğini nesnel bir girdiye dönüştürdüğü oranda, dev bir makine olarak çalışan makinenin bir çarkına dönüşmektedir.

Frederick W. Taylor Bir Emek ve Makine Mühendisi

Frederick W. Taylor 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başlarında yaşamış alaylı bir mühendistir. Taylor'ın meslek hayatına yönelik araştırmalarının odak noktası, "en iyi işi en düşük maliyetle" yapabilmeyen koşullarını yaratmaktır. Ve bu arayışlarının sonucunda sermayenin rasyonelleri açısından geçerliliği inkar edilemeyecek üretim ve organizasyon yönetimi ilkelerini, kendi adına mal edebilme başarısını göstermiştir.¹⁴

Taylor'un bir mühendis olarak kaygısı, en iyi işi en düşük maliyetle yapabilmektir. Burada öznel bir ifade ile "iyi iş" olarak ifade edilenden anlamamız gereken aslında oldukça nesnel bir duruma denk düşmektedir. Taylor'ın anlayışında, iyinin ölçütü paradır. Ve aslında Taylor'un önerdiği tekniğin felsefesi basit bir şekilde, bundan ibarettir. Bu felsefeyi, Taylor'un çok etkilendiği ve "Shop Managment"ın önsözünü ayırdığı Towne'nin, Taylor'un bu eserinde alıntılıdığı pasajı anlatmaktadır. "Dolar, mühendisliğin, bazı durumlarda maliyetlerin göz

ardı edilebileceği askeri mühendislik ve denizcilik mühendisliği dışındaki tüm dallarındaki mühendislik uygulamalarında, kurulan hemen hemen her denklemin son terimidir....mühendis doğası gereği ekonomisttir. Onun görevi yalnızca tasarlamakla sınırlı olmayıp aynı zamanda en iyi ekonomik sonucu verecek biçimde tasarlamaktır."¹⁵ Bu pasaj Taylor'un çıkış noktasını açıkça göstermektedir. Ve görünen o ki: "Towne ve Taylor, modern dünyanın egemen öznesinin (sermayenin) çağrısını olumlamakta ve mühendisliğin "tek ve eşsiz" ölçüsünün para olduğunu ifade etmektedir ... onların akılcılığı sermayenin akılcılığıdır."¹⁶

Taylor, "en 'iyi' işi en düşük maliyetle" yapma faaliyetinin olanaklarını işçilerin işi yapma süreçlerinin "rasyonel" ölçülere göre, "bilimsel" bir biçimde yeniden örgütlenmesinde aramaktadır. Taylor'un bilimden kastettiği ise "herhangi bir işin gerçekleştirilmesinde yer alan "gereksiz hareketlerin elenmesinden sonra," bu işi "kural, kanun ve formüllerle" "en hızlı ve uygun hareketlerle en uygun araçları bir araya" getirerek yapabilmekten ibarettir."¹⁷ Burada "hareketler"den bahsetmektedir. Ve bu hareketlerin hangi tip hareketler olduğu konusunda açık bir netlik vardır. Bir işi yapmak için gerekli olan hareketlerin hepsi aynı kategoride değerlendirilmektedir. Bu hareketi oluşturan gücün cansız bir mekanizmadan çıkmasıyla, bir insandan çıkması arasında 'sermayenin rasyonelleri' açısından bir fark yoktur. Bu anlayışın daha net bir ifadesini yine Taylor dile getirir: "Birçok durumda bilim, işçinin işinin az bir bölümünü yapması için gereken hareketlerin zaman etüdlerinin yapılmasıyla ve basit analizleriyle geliştirilir. Bu çalışma, genellikle elinde bir kronometre ve çizgili defter bulunan bir adam tarafından yerine getirilir."¹⁸ Yani Taylor için işçinin hareketleri, bu 'bilim'in nesnesidir. Ve bir nesne olması itibarıyla kendi iradesinden (işçinin) bağımsız olarak planlanabilen şeydir.

Emeği ve dolayısıyla insan gücünü üretimin diğer girdilerinden farklı görmeyen bu anlayış temelde, öznel olan emeğin nesnelleştirilmesini, bu doğrultuda sermayenin bu öznel güce olan bağımlılığını asgari düzeye indirmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda Taylorizmin ilkeleri: " 1) Emek sürecinin, işçinin bilgi ve becerilerine bağlı olmadan biçimlendirilmesi için işçinin tüm zihinsel faaliyetlerinin ortadan kaldırılması. 2) Üretim bilgisinin işçiden koparılarak yönetimin elinde toplanmasıdır."¹⁹ Ve bu ilkeler sonucunda "...elinden tüm üretim bilgi ve becerisi (zanaati) elinden alınmış işçi giderek genel, farksızlaşmış, homojen bir emek gücü haline gelmiştir."²⁰

Taylor'un bir mühendis olarak kendinde gördüğü görev, sermayeyi büyütme amacıyla işçiyi sermayeye dönüştürmektir. Bunu Taylor'un bir işçiyle kurduğu diyalogda işçiye yönelttiği emrinde görmek mümkündür. " Şimdi, eğer yüksek ücretli biriyisen, yarın sabahtan akşam kadar bu adam sana ne söylese yapacaksın...Bunu anladın mı? Bu adam sana ne zaman yürü derse yürü. Otur derse otur ve kesinlikle ona itiraz etme."²¹

Fordist üretim modeli de aslında Taylor'un bu görüşlerinin mantıksal bir sonucu ve geliştirilmesinden başka bir şey değildir. Ford otomobil fabrikasının sahibi Henri Ford'un geliştirdiği, işçiyi mekanik bir hat üstünde hareket eden emeğin nesnesi üzerinde, çalışma süresi boyunca aynı parça işi belirli bir hız ve biçimde tekrarlamak zorunda bırakan montaj hattı, emek sürecinde görülen işin parçalanıp vasıfsızlaştırılması ve bu şekilde nesnelleştirilmiş, 'homojen bir güç' haline getirilmesinin bir yoludur.

Aslında bu bölümde bahsedilen bütün bu mevzuu Weber'in şu pasajıyla özetlememiz mümkün: "Askeri disiplinin, eski plantasyonlar kadar, modern kapitalist fabrika için de ideal model olduğunu göstermek için tanılara gerek yoktur. Şu var ki, plantasyonun tersine, fabrikadaki örgütsel disiplin tümüyle rasyonel bir temel üzerine kurulmuştur. Tek tek işçilerin optimum karlılığı, uygun ölçme yöntemlerinin yardımıyla, üretimin tüm öteki maddi araçları gibi hesaplamalara dayanarak, iş performanslarının rasyonel olarak belirlenmesi ve eğitilmesinde en yüksek zaferi kazanmaktadır. Son meyvalar da fabrikanın mekanizasyon ve disiplini sayesinde toplanmakta ve makinelerin istemlerine, kısaca tek bir "işlev"e uyarlanmaktadır. Birey, organizmanın yapısınca belirlenen doğal ritminden koparılmakta, ayrı ayrı işleyen kasların metodik uzmanlaşması yoluyla psikolojik-fiziksel aygıtı yeni ritme uydurulmakta ve çalışma koşullarına uygun optimum bir güçler ekonomisi oluşturulmaktadır."²²

Dev Bir Yönetim Makinesi: Bürokrasi

"Sermaye için insan bir nesneden başka bir şey olamaz ve böylelikle insanla olan ilişkisinde sermaye "salt öznel olan her şeyin devre dışı bırakılması" ve işlerin "hesaplanabilir kurallara göre nesnel biçimde yürütülmesi" beklentisindedir. Bu beklentiye yerine getiren insan kendisi için insan değildir. Kendisi için olmayan bir şey doğal olarak kendisinden uzaklaşır. Bir başka deyişle insan, sermayenin rasyonalitesini olumladığı ölçüde kendisinden, ya da Weber'in dediği gibi, "insanlıktan uzaklaşır" ve bürokratik örgütlenmenin öngördüğü "kişisellikten arınmış" insana dönüşür. O halde, modern dünyanın özgül organizasyon ilkesi olarak beliren "kişilere göre değişmeyen yönetim" ilkesi (bürokrasi), sermayenin hükümranlığını genişletmesi ve derinleştirmesine koşut olarak, toplumsal örgütlenmenin hakim ilkesi konumuna gelmektedir."²³

Weber, bürokratik örgütlerin gelişmesinin belirleyici nedeni olarak tüm öteki örgütlenme biçimlerine olan salt teknik üstünlüklerini görür. Ve bu üstünlük, makineyle yapılan üretimin mekanik olmayan üretim biçimlerine olan üstünlüğünün aynısıdır.²⁴

Aynı zamanda bu teknik üstünlüğün kaynağı, makinenin mekanik üretime olan üstünlüğüyle aynı kaynaktan doğmaktadır. Bürokratizasyonun bu üstünlüğünün kaynağı "her şeyden önce, yönetsel işlevlerin salt nesnel gerekçelere göre uzmanlaştırılması ilkesinin gerçekleştirilmesine optimum olarak sağlamasındadır". Ve işin nesnel bir biçimde yürütülmesi,

"her şeyden önce, hesaplanabilir kurallara göre ve "kişilere göre değişmeyen" bir biçimde yürütülmesi demektir."²⁵ Kişilere göre değişmeyen ve hesaplanabilir kuralların kerameti, çağdaş kültürün ve özellikle teknik ve ekonomik temellerinin özgüllüğünün, sonuçlardaki bu "hesaplanabilirliği" şart koşmakta olmasındadır. (...)Bürokrasinin kapitalizme çok uygun gelen özgül niteliği, bürokrasi ne denli "insanlıktan uzaklaşırsa" o denli kusursuz gelişir; resmi işlerde sevgi, nefret ve tüm hesaplanamaz kişisel, irrasyonel ve duygusal öğeleri ne denli ayıklanırsa, bürokrasi asıl niteliğine o denli yaklaşır."²⁶

Peki ama binlerce insanın ortak ve eşgüdümlü bir biçimde çalışması ile beliren bürokrasi aygıtı, nasıl olup da kişisel ve hesaplanamaz öğelerden arındırılmış bir biçimde iş görmektedir? Weber'in bu soruya cevabı şöyledir: "Bürokrat bireylerin, parçası haline geldikleri aygıt içinde hareket esneklikleri pek kalmaz. Fahri ya da yan faaliyet olarak yönetimde bulunan "eşraf"ın tersine, profesyonel bürokrat işine tüm maddi ve manevi varlığıyla zincirlenmiştir. Birçok durumda, kendisine temelde değişmez bir rota çizilmiş olan ve sürekli devrim içinde bulunan bir mekanizmanın içinde basit bir dişliden ibarettir. Memura uzmanlaşmış görevler verilmiştir...mekanizma normal olarak memur tarafından harekete geçirilemez ya da durdurulamaz bu ancak yukarıdan emirle olur. Bürokrat birey, mekanizmayla bütünleşmiş tüm görevliler topluluğuna böylece perçinlenmiştir. Hepsinin ortak çıkarı, mekanizmanın işlevlerini görmesini ve toplumsal otoritenin kullanılmasını sağlamaktır."²⁷

Ve gerçekten, bu organizasyonun, mükemmel bir makineye dönüşmüş olduğunu Weber'in şu savı desteklemektedir: "Bir kez kurulmuş bulunan aygıtın nesnel vazgeçilmezliği, özgül ve "kişisellikten arınmış" niteliğiyle birlikte, bürokratik mekanizmanın -kişisel inanmışlığa dayanan feodal düzenlerdekinin tersine- onu denetlemesini bilen herkesin elinde kolaylıkla çalışabilmesi anlamına gelir. Bir düşman bölgeyi işgal ettikten sonra rasyonel düzene sahip bir görevliler sistemi pürüzsüz işlemeye devam edebilir; yüksek görevlilerin değiştirilmesi yeterlidir. Kalan görevli ordusu çalışmaya devam eder, çünkü bu herkesin çıkarıdır, tabi başta düşmanın çıkarına."²⁸ Bir makinenin çalıştırılması için birinin 'power' düğmesine basması yeterlidir. Kişi 'power' düğmesinin nerede olduğunu bildikten sonra, bu düğmeye basan kişinin kim olduğunun makinenin çalışmaya başlaması açısından herhangi bir farkı yoktur.

Bürokrasi Makinesinin Bir Çıktısı: Holocaust

Düğmeye basanın kim olduğu, makinenin işleyişinin başlaması açısından bir fark yaratmaz. Ancak bu, Nazi döneminde soykırıma tabi tutulan milyonlarca Yahudi açısından önemli bir fark yaratmıştır.

Bauman, Yahudi soykırımını(Holocaust) incelediği çalışmasında, Holocaust'u yaratan süreçleri incelerken, çalışmasının önemli bir kısmında bürokratik yönetimin Holocaust'u nasıl mümkün kıldığının üzerinde durmaktadır.

Bauman, bürokratik örgütlenmenin, kişisellikten arınmasını ve ahlaksal değerlendirmeden ilgiyi kesmesini sağlayan iki paralel işlemde bahseder: Birincisi titiz bir görevsel işbölümü, ikincisi ise ahlaksal sorumluluğun yerine teknik sorumluluğun konmasıdır.²⁹ Aslında bu işlemler, emek sürecinin parçalara ayrılıp vasıfsızlaştırılması, bu sürecin sonunda işçinin kolektif üretimine katıldığı ürünün üzerindeki tüm bilgisini ve denetimini kaybetmesi ve yabancılaşması sürecine denk düşmektedir.

Gerçekten her türlü işbölümü (yalnızca kumanda hiyerarşisinden kaynaklananlar da) kollektif etkinliğin sonucuna katkıda bulunan kişilerin çoğunluğu ile sonuç arasında bir uzaklık yaratır.³⁰ İşte bürokratik örgütlenme, bu uzaklığı yaratmayı başarması ile ahlaksal değerlendirmeden, öznellikten kurtulabilmektedir. Bürokratik yetki zincirinin son halkası (doğrudan uygulayıcı kişi) göreviyle karşılaşmadan önce bu karşılaşmayı yaratan hazırlık operasyonlarının çoğu, söz konusu görevle ilgili kişisel bir deneyimi ve bazen bilgisi de olmayan kişiler tarafından yapılmıştır...Sonuç üründen böylesine fiilen ve düşünsel uzaklık, bürokratik hiyerarşide yer alan çoğu görevlinin vereceği emrin sonuçları hakkında tam bilgisi olmadan emir verebileceği anlamına gelir.³¹ Bu uzaklık, en nihayetinde bir insan olan görevlileri, ahlaksal değerlendirmelerden uzaklaştırırken, ahlaksal sorumluluğun yerini teknik sorumluluğun almasını sağlar.

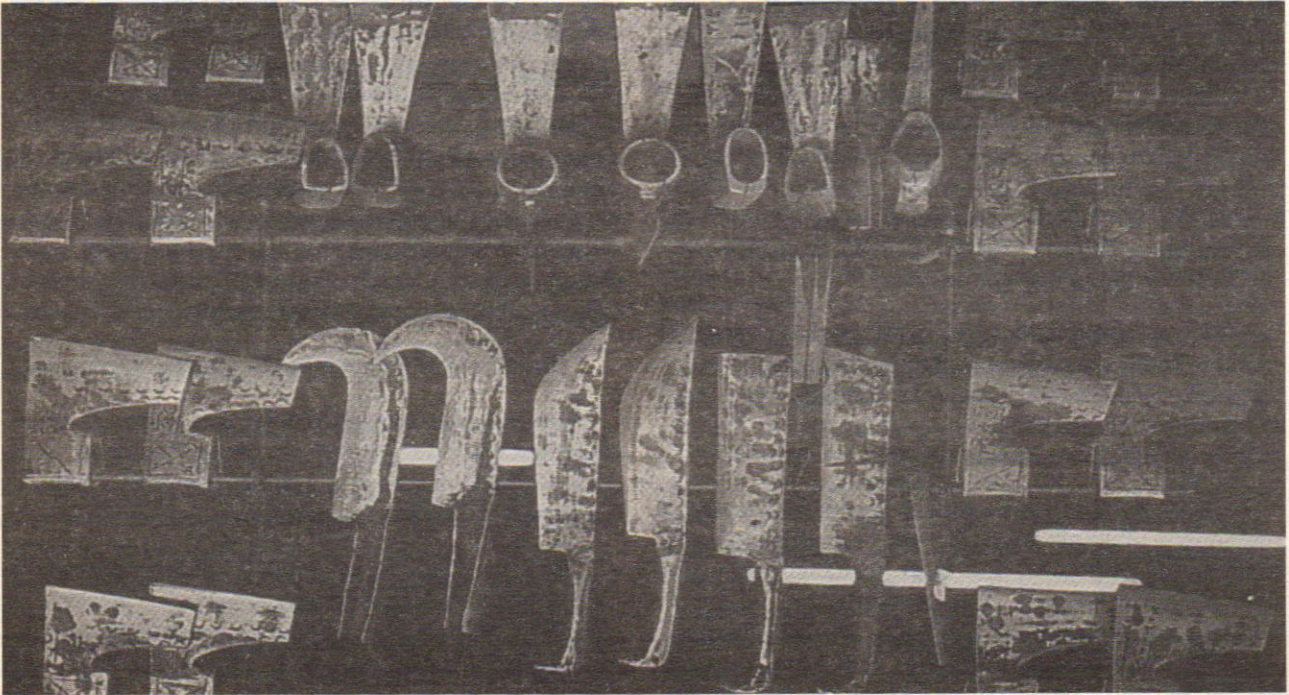
Holocaust'u ve bu dönemdeki pek çok vahşet verici, insanlıktan uzak uygulamayı yaratan gözü dönmüş, gözünü kan bürümüş caniler değillerdi. Ancak en nihayetinde, normal insanları en gözü dönmüş caniler ordusunun bile yapamayacağı, tasarlayamayacağı bir sonucu üretebilecek şekilde organize eden, onları bu eylemlerinin sonucundan koparan, onları bu sonuçtan uzaklaştıran ve yabancılaştıran bir tekniğin başarısıydı

bu: Bürokrasinin. Modernleşme sürecinde geliştirilmiş bürokratik eylem tarzı, soykırımsal görevlerin infazı için gerekli olan tüm teknik öğeleri taşımaktadır. Bu tarz, yapısında, işleyişinde ve davranışsal normlarında büyük bir revizyon yapılmaksızın, soykırımsal amaçların emrinde kullanılabilir.³² Sorun sadece birinin power düğmesine basması ve bu süreci başlatması sorunudur. Bürokrasi en optimal çözümü aramaya programlanmıştır. Bu optimumu ölçerken bir insana özgü hedeflerle bir başka insana özgü hedefler arasında ya da insani ile acımasız hedefler arasında ayırım yapmamaya programlanmıştır. Önemli olan, verimlilik ve bunların işleyiş maliyetlerinin düşürülmesidir.³³

Bürokrasi, en usdışı ve insanlık dışı amaçlara ulaşmak için en rasyonel araçları oluşturabilen bir makinedir. Kişisellikten uzaklaştırılmış, "kinsiz ve tutkusuz, dolayısıyla aynı zamanda sevgisiz ve tutkusuz" insanların uzmanlaşmış çarklar olarak içinde 'çalışmakta' olduğu bu makine, en ulaşılmaz gözüken ve en usdışı tutkunların gerçekleştiricisi haline gelme potansiyelini içinde taşıyan bir makinedir. "Hitler'in düş gücü ne kadar güçlü olsa da, bu düşlerin muazzam büyüklükte ve akılcı bir bürokratik aygıt tarafından üstlenilmeden ve rutin sorun çözme işlemine çevrilmeden pek başarılamayacağından da hiç kuşumuz yok. ..İrksal kirlenme korkusunu ve irksal temizlik saplantısını yaratan bürokrasi değildir. Bunun için hayalciler gerekirdi ve hayalcilerin durduğu yerde bürokrasi devreye girerdi. Ama Holocaust'u bürokrasi yaptı."³⁴

Dünyayı Ele Geçiren Makineler

Dünyanın yabancı bir güç tarafından istila edilmesi üzerine kurulu korkuların pek çok yansımalarına rastlamak mümkündür. Bu çok eski bir korkudur. Mitolojik anlatılarda, dünyada dört dönen, insanların pek de

hayrına olmayacak işlerin peşinde koşan, kimi zaman dünyayı tamamen egemenliği altına almanın yollarını arayan tanrılara, şeytanlara, cinlere rastlamak çok ender değildir. Dünyayı istila eden yabancı güçler imgesine 20. yüzyıl popüler edebiyatında da sıklıkla rastlanabilir. Pek çok Hollywood filminde dünyaya dışarıdan gelen, insanlara hayatı zehretmek üzere yaşadıkları gezegenlere, galaksilere sığmamış uzaylıların, Marslıların dünyayı istilasını izledik. Yaşadığımız yeri, 'evimizi' bir gün gelip istila edecek yabancı güçler fikri acaba nasıl olup da bu kadar yaygın bir insanlık korkusu haline geldi? Bu korkunun kaynağı ne? Benim aklıma ilk gelen cevap şu: İnsanlık tarihinin uzunca bir süresini, güvensizlik içinde, istilalarla, her an başka bir topluluğun ani bir saldırısına uğrama tehlikesi içinde yaşadı. Ve bunun sonucunda ortaya çıkan ve bilinçaltında önemli bir yer kaplayan bu korkular, bu şekilde anlatılar olarak bilinç düzeyine çıkıyor olabilir. Orson Welles'in radyoda Marslıların dünyayı istilasını anons etmesiyle on binlerce Amerikalıyı panik içinde sokaklara döken de bu korku olsa gerek.

Ancak dünyanın bir gün makineler tarafından ele geçirileceğine ilişkin 'senaryoların' bu kadar uzun bir tarihi yok. Makinelerin istilasına ilişkin korku, haliyle modern bir korkudur. Ancak son dönem Hollywood filmlerinden izlediğimize göre makineler, dünyayı istila etme konusunda Marslılarla sert bir biçimde rekabet ediyorlar. (İzleyiniz Terminator, Matrix, Cube)

Makinelerin insanlığın karşısında yabancı bir güç olarak beliriyor olması, evimizi istila eden gizemli yabancıların yerine makineleri koymamızı ve bu korkuyu bu şekilde yeniden üretmemizi olanaklı kılıyor sanırım. Kelimenin ilk çağrıştırdığı anlamıyla makinelerin, gelişmiş makineler olan bilgisayarların ve yapay zekanın dünyayı istilasını şimdilik pek yakın bir ihtimal gibi durmuyor. Ancak makine olarak insanları da çarkları haline getiren devasa makine sistemlerinden bahsediyorsak, makinelerin çoktan dünyayı istila ettiği ve insanların karşısında çok büyük bir 'kötülük odağı' olarak dikildiğini söylemek mümkün. Holocaust gibi bir vahşeti üretebilen bu makine, tarihin bir yerinde yitip gitmedi. Daha da güçlenen teknikleriyle dünya üzerinde iş görmeye devam ediyor. Bunun örneklerini aramak için çok uzaklara gitmemiz gerekmiyor. Bugün Filistin'de ve dünyanın pek çok yerinde sürdürülen kirli savaşları yöneten, en yüksek verimle yönetilmesini sağlayan yine bu makine. Yakın bir zamanda bir Hamas liderini öldürmek için, en optimum, kesin ve düşük maliyetli çözümü üreterek, bir ton bombayı evlerin üzerine atan ve bunun sonucunda çoğunluğunu bebeklerin ve çocukların oluşturduğu insanların ölmesinde hiç bir sakınca görmeyen (ki yapısı gereği içinde böylesi ahlaksal değerlendirme öğelerini barındırmıyor) güç bu makineden başka bir şey değil.

Makineler, bir yabancı güç olarak dünyayı istila etmekteyse, bu dünya bu istilayı mümkün kılacak koşulları üretebilmekteyse eğer, bu istilacı güce karşı savaşılan, bu gücü geri dönmek üzere dünyadan yolcu edecek savaşçılar da, savaşabilme olanakları ve araçları üretebilecek potansiyel de bu dünyanın içinde bulunmaktadır. Ve bu savaşçılar gereksindikleri silahları,

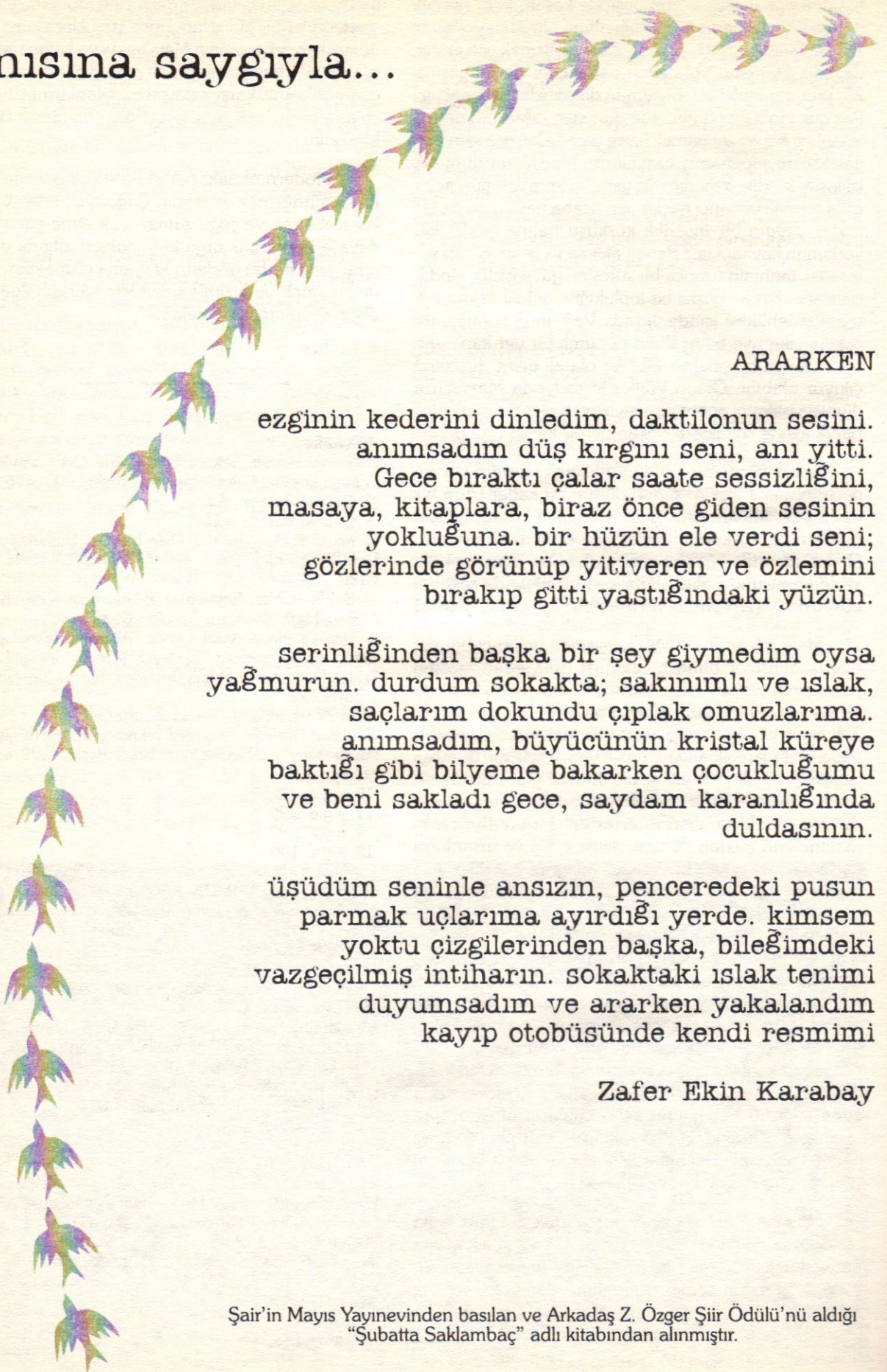
modernliğe sırt çevirerek değil yine modernliğin içinden üreteceklerdir. Marslılara, türlü uzaylılara karşı savaşılan dünya kahramanlarının Mars'tan veya komşu galaksiden silah ithal etme şansları pek olmadığı ve sonuçta yeni düşmanlarına karşı savaşılan silahlarını dünyadan, evimizden tedarik ettiği gibi. Sözü son olarak Berman'a bırakalım:

"Modern olmak, paradoks ve çelişkilerle dolu bir hayat sürdürmek demektir. Çağdaşlık, ortak yaşamları kontrol etme ve çoğu zaman yok etme gücüne sahip devasa bürokratik örgütlerin gölgesi altında yaşamak, ama gene de bu güçlerin karşısına çıkmaktan, dünyayı değiştirmek ve bizim kılmak için savaşılan bir an olsun caymamak demektir."³⁵

Kaynakça

1. George Basalla, Teknolojinin Evrimi, Çev: Cem Soydemir, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, 8.baskı,2000 s.36,37
2. George Basalla, S.II
3. George Basalla, s.153
4. Marshall Berman, Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor, çev: Ümit Altuğ-Bülent Peker, İletişim Yayınları, 4.Baskı, 2001, s.130
5. Bauman, Yasa Koyucular ile Yorumcular, çev: Kemal Atakay, Metis Yayınları, 1.baskı s.66-67
6. Doç. Dr. Hacer Ansal, Önsöz: "Alternatif Teknoloji" ve Son Teknolojik Gelişmeler, s.12; David Dickson, Alternatif Teknoloji-Teknik Değişiminin Politik Boyutları, Ayrıntı Yayınları, 1.Baskı,1992
7. Marx'tan aktaran: David Dickson,s.77
8. David Dickson, Alternatif Teknoloji-Teknik Değişiminin Politik Boyutları, Ayrıntı Yayınları, 1.Baskı, 1992, s.35
9. a.g.e, s.97
10. a.g.e s.98,99
11. a.g.e. s.99
12. a.g.e. s.99,100
13. a.g.e, 100
14. Ahmet Haşim Köse – Ahmet Öncü, Kapitalizm, İnsanlık ve Mühendislik, TMMOB, Ankara, 2000, s.51
15. aktaran: Ahmet Haşim Köse – Ahmet Öncü, s.50
16. Ahmet Haşim Köse – Ahmet Öncü, s.50,51
17. a.g.e, s.53
18. aktaran: a.g.e, s.53
19. Berman'dan aktaran: Hacer Ansal, s.13
20. Hacer Ansal, s.13
21. aktaran: Ahmet Haşim Köse – Ahmet Öncü, s.55
22. Max Weber, Sosyoloji Yazıları, çev: Taha Parla, Hürriyet Vakfı Yayınları, 2.Baskı, 1987, s.224
23. Ahmet Haşim Köse – Ahmet Öncü, s.48
24. Max Weber, Sosyoloji Yazıları, s.204
25. a.g.e, s.206
26. a.g.e., s. 206
27. a.g.e., s.207
28. a.g.e., s.208
29. Zygmunt Bauman, Modernite ve Holocaust, çev: Süha Sertabiboğlu, Sarmal Yayınevi, 1.Baskı, 1997, s.133
30. a.g.e., s.133,134
31. a.g.e, s.133
- 32.a.g.e., 140
33. a.g.e, s.140
34. a.g.e. s.141
35. Berman, s.24

anısına saygıyla...

ARARKEN

ezginin kederini dinledim, daktilonun sesini.
anımsadım düş kırğını seni, anı yitti.
Gece bıraktı çalar saate sessizliğini,
masaya, kitaplara, biraz önce giden sesinin
yokluğuna. bir hüzün ele verdi seni;
gözlerinde görünüp yitiveren ve özlemini
bırakıp gitti yastığındaki yüzün.

serinliğinden başka bir şey giymedim oysa
yağmurun. durdum sokakta; sakınlı ve ıslak,
saçlarım dokundu çıplak omuzlarıma.
anımsadım, büyücünün kristal küreye
baktığı gibi bilyeme bakarken çocukluğumu
ve beni sakladı gece, saydam karanlığında
duldasmın.

üşüdüm seninle ansızın, penceredeki pusun
parmak uçlarıma ayırdığı yerde. kimsem
yoktu çizgilerinden başka, bileğimdeki
vazgeçilmiş intiharın. sokaktaki ıslak tenimi
duyumsadım ve ararken yakalandım
kayıp otobüsünde kendi resmimi

Zafer Ekin Karabay

Şair'in Mayıs Yayınevinden basılan ve Arkadaş Z. Özger Şiir Ödülü'nü aldığı
"Şubatta Saklambaç" adlı kitabından alınmıştır.

Zafer Ekin Karabay

Arkadaş Z. Özger Şiir Ödülü 2000
Jüri Özel Ödülü

Şubatta Saklambaç

mayıs

Çıktı!

zafer ekin karabay

şubatta saklambaç

mayıs yayınları

Çıktı!

kül

şubat 2003

üye

olmayanlar

girebilir!

ISSN 1301-6156

kül

Güncel Edebiyat ve Sanat Seçkisi

SAYI:

33

şubat-2003

crisopher lasch

peter graham

jack ziper

serdar aydın

nilay özer

Yeni yayım döneminde

İTİFAKİ yayımları

ekolojik politika için:

İKSİR

ŞİİRLER

ahmet oktaç

nilay özer

şükri erbaş

leonard eghen

bertolt weidit

bilal kolbük

mustafa köz

erdoğan kül

ÖYKÜLER

gökhan tok

bahar aslan

faruk dünyaz

ismail alkoca

SÖYLEŞİLER

yeşel çolak

çerkes karadağ

crisopher lasch:
Narsizm Kültürü

peter graham:
habermas'ın evrensel
edimibilim kuramı

jack ziper:
frankfurt okulu ve
kültür eleştirisi

nilay özer
şiiirin malzemesi ve
şiiirde bellek

ücretsiz ek:

hılal karahan

16. SÖZLÜK

bir günün özeti

kül